

CONTRIBUȚII LA PROBLEMA ORELOR DE CONSULTAȚII

DE

S. GĂINA

*Comunicare prezentată în sesiunea științifică a Universității „Al. I. Cuza”
din 21 martie 1954*

Urmind exemplul luminos al învățămîntului sovietic, în care valorile instructive și educative cuprinse în procesul de formare a generațiilor tinere își găsesc în perspectiva socialistă o realizare deplină — formurile conducătoare ale învățămîntului nostru superior au prevăzut, printre sarcinile didactice ale cadrelor universitare, ore de consultații cu studenții. Prin aceasta, s-a pus temelia unei fecunde forme de colaborare între profesori și studenți, menită să sporească productivitatea muncii studenților și, în genere, să contribuie cu un coeficient însemnat la promovarea întregului lor proces de dezvoltare și formare. Experiența ne arată însă că această importantă verigă a procesului de învățămînt este încă departe de-a fi aflat peste tot o realizare mulțumitoare.

O anchetă cît de sumară ne dezvăluie că adeseori, denaturîndu-li-se caracterul specific, orele de consultații au fost transformate în ore de activitate didactică oarecum generală și categoric obligatorie pentru studenți, fiind folosite pentru chestionare, seminariere și completarea cursului. Pe de altă parte, lăsînd participarea studenților la aceste ore în seama aprecierii și inițiativei lor, constatăm că mulți studenți, foarte mulți, le ocolesc, neacordîndu-le însemnătatea cuvenită, fie că nu le înțeleg rostul, fie că încă nu au reușit să le încadreze în activitatea lor regulată. Din aceste indicații reiese cu evidență că există la noi o *problemă* a orelor de consultații.

Pe deasupra tuturor încercărilor tranzitorii și educative în vederea unei frecvenți rodnice a orelor de consultații, trebuie să fie clar că acestea trebuie să devină prilejul unei participări conștiente și benevole a studenților, ridicîndu-se la nivelul superior al *voluntariatului*. La fel, trebuie să se țină seama că pe primul plan al *conținutului* pe care-l pot primi orele de consultații, se impune cu o greutate specifică majoră *lămurirea problemelor* care se ivesc sau pe care și le pune studentul în procesul de prelucrare și însușire a materiei de studiu și, în genere, a materialului cultural. Sezisarea și punerea problemelor de către student este simptomul unei conduite mintale de înțelegere, al unei partici-

pări active și conștiente la însușirea materialului științific, cu tot complexul său de date și fapte, de legi și ipoteze, de perspective și probleme. În această lumină, relativa abținere a studenților de la popularea orelor de consultații nu riscă oare să fie interpretată ca un semn de carență sau deficiență a „atitudinii de înțelegere“ față de știință și viață, drept manifestare a unei tinute mintale pasive, a unei activități de împrumutare aproape mecanică, globală, nediferențiată și superficială a materialului științifico-cultural cuprins în curs și lecturi?

Cum se explică rezerva multor studenți, redusa lor dispoziție de a face apel, în număr mare și de bună voie, la orele de consultații, unde pot afla un ajutor competent și stimulent în efortul lor de lămurire a problemelor?

Convorbiri cu studenții și oarecare cercetări pe care le-am întreprins în rîndurile lor pe tema neprezentării la orele de consultații la pedagogie — ș.a. solicitîndu-le declarații scrise, dar nesemnate, spre a le spori gradul sincerității — ne oferă un material documentar interesant, în-deosebi în sensul că trebuie să ne intereseze, fiind demn de analize și reflecții din care se pot desprinde unele lămuriri și perspective în vederea unei valorificări superioare a orelor de consultații. În diferitele declarații ale studenților apar cîteva categorii generale și tipice de motive, în care credem că pot fi încadrate motivele principale, pe care studenții le indică, în mod conștient și autocritic, drept factori determinanți ai atitudinii lor teoretice și practice față de orele de consultații. Informații suplimentare ne înlăresc convingerea că semnificația materialului cules are o sferă mai largă, poate chiar o valabilitate generală, nefiind limitată la materia de studiu (pedagogie), la facultățile și studenții cuprinși în mod direct în această cercetare. Analiza motivelor de abținere se impune cu atît mai mult, cu cît

„după părerea majorității studenților, cit și după părerea mea personală asupra orelor de consultații la pedagogie... sînt absolut convinși că aceste ore sînt necesare“ (declarația nr. 65) — și cu toate acestea „nu am fost în cursul acestui an la consultații și de-abia acum îmi dau seama că am făcut rău“ (decl. nr. 8).

Pornind așa-zicînd de la periferie, de la motivații mai exterioare, constatăm că absența unor studenți de la orele de consultații este atribuită faptului că ei încă nu și-au format deprinderea de a frecventa aceste ore. Această explicație, care, oricît de mecanicistă, are desigur un fundament real, se convertește în mod corespunzător în propunerea remediului:

„În momentul actual, cred că ar fi de-ajuns să încep să le frecventez, dar nu pentru adevăratul lor scop — adică de completare a problemelor neclare — ci... pentru a mă obișnui cu ele și, deci, a le introduce în programul meu de lucru“ (decl. nr. 2).

De fapt, însă, nu e vorba, într-un simplu sens privativ, numai de lipsa deprinderii de a veni la ore, ci și, în sens pozitiv, de deprinderea de a nu veni, care, ca atare, a fost dobîndită, ca rezultat al unui proces:

„La început n-am venit din neglijență și, poate, din lipsă de timp, apoi a devenit deprindere de a nu veni“ (ibidem).

Ceea ce ne interesează îndeosebi aici, este autodiagnosticul faptelor și motivelor care au dat naștere acestei deprinderi, mai ales că în actul de constatare se întrevede implicit schițarea unei atitudini autocritice, o priză de conștiință morală.

În aceeași direcție, întîlnim, printre altele, indicarea următoarelor cauze de absență :

„din neglijență” și fiindcă, deși „probleme erau multe neînțelese, mă sfiām să cer lămuriri direct de la profesor” (decl. nr. 5); „nu vin, fie pentru că nu am timp, fie din lipsă de curaj, fie dintr-o inerție obișnuită printre noi, în care ne mai complacem încă” (decl. nr. 11).

Inerția — iată una din rămășițele trecutului care mai dăinuiește sau renaște cu mărunțișul în conștiința omului aflat în plin proces de transformare socialistă. E vădit că atitudinea studenților noștri, sub aspectul care ne preocupă aici, trebuie privită în legătură cu problema educației morale comuniste, cu problema formării omului nou, fremătînd de avînt creator, realizîndu-se activ în împliniri.

Pe același plan, dar mai impregnat de sens moral, se află motivul *neglijenței*. El apare de fapt în două sensuri. Unul are înțeles de neglijare a orelor de consultații în favoarea altor îndatoriri și activități, așezate pe plan superior de urgență sau importanță. Mai multă gravitate morală prezintă celălalt sens, de neglijență pur și simplu, ca atitudine de nepăsare, de delăsare. Nu greșim cînd presupunem că sînt numeroși studenții care dintr-o astfel de renunțare neglijează consultațiile, cu toate că își dau seama de însemnătatea lor și de obligațiile ce decurg de aici. Și aici ne întîmpină același fenomen al supraviețuirii trecutului burghez în conștiința omului nou în devenire, rămășiță pe care studentul nostru, cu vigoarea tinereții și înarmat cu învățătura marxist-leninistă, are îndatorirea esențială s-o combată hotărît și s-o șteargă fără urmă din conștiința și mai ales din conduita sa.

În aceeași dimensiune am amintit, ca motive de explicație, și *lipsa de curaj, sfiala* studentului — atitudine neîntemeiată față de profesor, căci profesorul de tip nou, prin structura sa psiho-morală, se află într-o favorabilă dispoziție afectivă de a înnoda legături cordiale cu studenții, de a deveni într-un sens adînc părintele lor sufletesc, de a le prețui personalitatea în mod eficient, contribuind în chip esențial la dezvoltarea și formarea ei.

De fapt, însă, după impresia culeasă din unele convorbiri, presupunem că mai adesea sfiala își precizează un anumit înțeles. Anume, destui studenți ezită și evită să apară cu întrebări, cu trebuinți de lămurire, de teama de a nu-și elibera în felul acesta un certificat de paupertate intelectuală, din grija de a nu se compromite în fața profesorului și a colegilor, de a nu se dovedi neînțelegători în probleme pe care alții, pe semne, le-au înțeles fără greutate, de vreme ce nu manifestă nici o nelămurire... Nu e nevoie să arătăm cît de nejustă și păgubitoare este această mentalitate, care poate fi devalorizată și combătută dinspre capătul opus : tăcerea, în loc să fie întotdeauna de aur, ar putea fi interpretată adeseori, și pe bună dreptate, tocmai ca semn de capacitate min-

tală redusă, de înregistrare superficială, de asimilare neaprofundată, de neînțelegere.

Am văzut, mai sus, că printre motivele de absență se invocă și *lipsa de timp*. Acest argument apare foarte frecvent în declarațiile studenților, iar prin greutatea accentului cît și prin amploarea spațiului ce-l ocupă subiectiv în conștiința lor, indică acuitatea unei adevărate probleme în organizarea muncii și vieții de student. Din aspectele acestei probleme, să atingem mai întîi pe cel mai exterior, dar foarte important. În afară de declarațiile în care motivul lipsei de timp este indicat fără nici o altă specificare (decl. nr. 2, 11, 12, 15, 24, 56, ș.a.), sînt altele în care studenții declară că nu le ajunge timpul pentru a se deplasa pur și simplu la orele de consultații, pentru prezența lor materială la ele, pentru a le afla un loc în programul de activitate (decl. nr. 1, 47, 62, 61 ș.a.). Putem lăsa la o parte cazurile, mai rare, cînd studentul este activ și în cîmpul muncii sociale sau este ocupat în alte îndeletniciri, necesare pentru întreținerea sa (nr. 3, 6). Ne gîndim numai la situația normală a numărului covârșitor de studenți care nu desfășoară alte activități decît cele ce rezultă din calitatea de student. Or, sub raportul economiei de timp, absența de la orele de consultații pare a avea adeseori un caracter „organizat”. Iată o declarație pe care o putem considera reprezentativă :

„Nu am venit la orele de consultații... pentru că timpul îmi este în așa fel planificat, încît nu mi permite acest lucru” (decl. nr. 6).

Desigur, ocupațiile ce decurg din calitatea de student sînt atît de importante, numeroase și variate (frecvența școlară, lecturi, studiu, activități în diverse colective — grupă, U.T.M., sindicat, A.R.L.U.S. ș.a.) — încît e nevoie de organizare și planificare — și este aceasta o normă ce ține de însuși caracterul vieții socialiste. De bună seamă însă că nu este bine întocmită o planificare în care nu-și află locul cuvenit activități legate în mod organic de îndeletnicirea specifică a studentului, de trebuințele de studiu, cum sînt consultațiile !

Dar, problema timpului este înfățișată și sub alt aspect, mai esențial : criza de timp nu este evaluată numai în funcție de frecvențarea ca atare a orelor de consultații, de prezența la ele, ci, îndeosebi, ar lipsi timpul necesar *pregătirii* în vederea participării reale și active la orele de consultații (decl. nr. 10, 13, 45, 66 ș. a.) — și cu aceasta, accentul se deplasează înspre miezul problemei.

„Pentru a veni la orele de consultații, trebuie în prealabil să citesc și să asimilez cursul. Eu cînd încep să învăț, de-abia atunci mi se nasc anumite întrebări, cărora nu le pot răspunde. Întrebarea trebuie să se nască din ceva. Or, dacă nu știu materialul, nu mi pot pune nici un fel de probleme” (decl. nr. 9). În consecință, „nu am venit la orele de consultații, pentru că nu am avut timp să citesc în mod serios materialul, pentru ca să pot pune probleme serioase la aceste ore” (decl. nr. 13).

În declarațiile studenților apare ca un refren corelarea între „timpul limitat” și „programul încărcat”, cu încheierea că „nu avem timp suficient ca să folosim timpul pentru toate...” (decl. nr. 22).

Materiile de studiu fiind numeroase, studenții se declară nevoiți să opereze o ierarhizare, proporționându-le în mod corespunzător timpul liber.

„Importanța materiei (= pedagogie. Nota noastră) este subordonată altora mai deplină importanță” (decl. nr. 15), ș.a. materiilor de specialitate, „care presupun un efort mai mare și o preocupare mai intensă. Deși și pedagogia trebuie însușită, noi o presupunem ca un obiect mai ușor de înțeles decât celelalte obiecte: chimia, botanica, zoologia, care sînt mult mai grele” (decl. nr. 44).

Pe linia aceasta, întâlnim afirmația că pînă la sesiunea de examen „n-am timp să mă ocup și de pedagogie” (decl. nr. 32) — selecție negativă care desigur are o sferă mai extinsă, fiind practică și de mulți alți studenți și vizînd și alte materii, considerate mai ușoare sau de importanță mai redusă în comparație cu „obiectele principale”. Dacă acest criteriu, care situează pedagogia pe un plan de inferioritate, ar putea să pară întrucitva justificat, cel puțin subiectiv, d. p. studenților facultății de științe naturale. — iată că el nu se mai dovedește operant pentru studenții fostei Facultăți de Pedagogie și Psihologie, unde pedagogia deținea situația privilegiată de materie principală, de „obiect de specialitate”, fără însă a se bucura de situația corespunzătoare în bugetul timpului. Credem că nu greșim dacă presupunem că o astfel de neglijare are loc și cu privire la materii principale de la alte facultăți, încît se pare că nu trebuie să avem o încredere prea mare în existența generală și obiectivă a criteriului ierarhizării, în raport cu timpul.

Fapt este că avem a face cu un fenomen destul de general, pentru a ne crede îndreptățiți să vedem aici punctul nevralgic al problemei. Căci din declarațiile studenților se desprinde mărturisirea că cei mai mulți din ei încă nu posedă deprinderea sau disciplina (=timpul?) de a reciti, prelua și asimila materia de la curs în mod regulat și paralel cu desfășurarea cursului.

„Nu studiez materialul ce se predă (aceasta este cauza generală pentru care nu se frecventează consultațiile)” (decl. nr. 43).

Abia după încheierea cursurilor, în preajma examenelor — și anume chiar în cele câteva zile premergătoare termenului respectiv — cei mai mulți dintre studenți cred că a sosit în sfîrșit momentul să recitească notele luate la curs, să completeze eventual materialul cu lecturi și, uneori, să-l prelucereze mintal în vederea unei împrôprieri mai temeinice. Și atunci,

„cînd citesc notele de la curs cu atenție și aceasta se întîmplă de obicei în preajma examenelor — găsesc multe probleme pe care nu le pot lămuri singură și pentru care ar trebui să vin la orele de consultații” (decl. nr. 11)

— mai bine zis, ar fi trebuit să vină la orele de consultații în cursul anului, căci problemele au nevoie de o perioadă de sedimentare și maturare în conștiință și nu pot fi întrevăzute și lămurite în chip mulțumitor în clipa din urmă. Dar, pentru aceasta, e nevoie, evident, cel puțin de lectura regulată a notelor de la curs, și anume o lectură stăruitoare și aprofundată. Dar

„noi studiem un număr foarte mare de obiecte ceea ce ne împiedică să ne stărnim atenția și preocupările într-o anumită direcție” (decl. nr. 45). „Din toate cursurile, nu m-am dedicat în mod special nici unuia... Or, timpul nostru fiind fărâmițat, lectura cursului sau a puținelor cărți nu ne ajută să trecem de pe un plan superficial... — dacă am fi trecut de acel prag superficial, de suprafață, în pregătirea unei materii, probabil că mi s-ar fi ivit și motiv pentru vreo consultație” (decl. nr. 10).

Această declarație, pe care o considerăm, la fel, reprezentativă, este plină de sens grav. A te mulțumi cu înmagazinarea unui număr oarecare de date elementare și brute, a rămâne la suprafața faptelor și explicațiilor, a nu prelucra materia și a nu adînci înțelegerea, — iată o conduită intelectuală — și *morală* — care trebuie să dea de gîndit, să devină obiectul unei severe și neîncetate analize critice și autocritice, pe urma căreia să fie puternic promovată realizarea cît mai deplină, tot mai deplină, a studentului de tip nou, așa cum ni-l înfățișează în chip pilduitor studentul sovietic. În structura spirituală a studentului de tip nou, operează dinamic, ca una din trăsăturile sale fundamentale de caracter, atitudinea socialistă față de muncă, de unde rezultă lucrul temeinic, activitatea conștientă în legătură cu materia de studiu, în munca temeinică, sistematică, regulată, în acumularea și adîncirea cunoștințelor, în descoperirea și lămurirea problemelor.

Invățătura în acest sens, cu tot complexul ei de activități, este cîmpul muncii studentului. A te refugia sub pretextul varietății ocupațiilor și al lipsei de timp, pentru a-ți explica și justifica sustragerea de la datoria de-a îndeplini această muncă potrivit cu cerințele ei — iată una din acele contradicții care pun frînă și sînt complet dăunătoare. Studentul să nu aibă timp pentru desfășurarea activității sale specifice și esențiale — studiul ?

Pretextul sau iluzia lipsei de timp își au izvorul principal fie într-o deficiență de natură esențialmente morală, fie într-o insuficiență capacitate de a-și organiza timpul și activitatea. În sensul acesta, studentul trebuie ajutat, pe linia educației comuniste, să-și îndrepte toată atenția și străduința, pentru ca prin strunirea conștiinței morale, prin autodisciplinare și cu ajutorul colectivului să-și asigure îndeplinirea muncii sale specifice și să-i sporească productivitatea.

Am constatat mai sus că studenții care sînt convinși de necesitatea sau cel puțin de utilitatea orelor de consultații, își dau pe deplin seama că e nevoie de o pregătire prealabilă în vederea prezentării lor utile, deci a participării lor active la consultații. Acestea își ating rostul abia atunci cînd apar la capătul unei activități mintale care creează condițiile necesare. Temelia nu trebuie oare s-o pună înșăși audierea cursului ? Perspectivele înspre probleme și consultații nu se schițează chiar în orele de curs ?

În timpul ascultării prelegerii, studentul trebuie să desfășoare o vie activitate de înțelegere și prelucrare, fără care frecventarea cursului își pierde rostul. Or, în contact dialectic interior cu cuvîntul viu al gîndirii profesorului, în mișcarea unei astfel de studii active — înspre care trebuie să se străduiască studenții — se dezvăluie aspecte și înțelesuri esențiale,

apar dificultăți de înțelegere, se întrezăresc și se pun probleme, în germene sau o formă mai amplă și articulată, se ivesc acele simptomatice și stimulente semne de întrebare care în ultima instanță — adesea o primă treaptă spre noi sensuri și perspective — își află răspunsul în orele de consultații.

E drept că pînă la această instanță, numeroși studenți fac un fel de triaj eliminatoriu în fondul chestiunilor neînțelese și al problemelor nelămurite, recurgînd în prealabil la alte instanțe, uneori ierarhizate. Mai întîi, cum e firesc și bine, problemele ce-i rămîn neclare după studierea prelegerii sau citirea notelor, studentul (ș. a. în măsura în care nu amîină aceasta pentru mai tîrziu, cam înaintea colocviului sau examenului...) încearcă să se lămurească singur prin lecturi (decl. nr. 4, 29, 61), prin efort propriu (de exemplu, decl. nr. 71: „...cînd le citesc. [=notițele], dacă am vreo nelămurire, caut să o rezolv singur...”), ceea ce însă, desigur, nu asigură întotdeauna reușita (de ex., decl. nr. 11: „...găsesc multe probleme pe care nu le pot lămuri singură...”). În mod normal vine la rînd sau este angajat de la început ajutorul colegilor (decl. nr. 1, 7, 12 ș. a.); de ex.:

„Dacă eventual am o chestiune neclară, apelez la un tovarăș din grupă, care cunoaște mai bine” (decl. nr. 46) „...și numai dacă aceste lămuriri nu mi-ar da satisfacție, aș veni la orele de consultație” (decl. nr. 1),

după ce adeseori au fost folosite prilejurile oferite de orele de seminar „...dacă am avut vreodată de întreat ceva, de obicei întreb în timpul seminarului” — decl. nr. 12). Într-adevăr, judecînd după numărul foarte mare al declarațiilor în acest sens, seminarul pare a fi pentru studenți un for universal, în orice caz instanța principală pentru lămurirea problemelor, uneori instanța ultimă, de ex., decl. 48:

„Consider că orele de seminar sînt suficiente pentru a ne lămuri problemele neînțelese”.

Se pare, deci — plasîndu-ne în cadrul psihologic al explicațiilor studenților — că, parcurgînd scara instanțelor menționate, problematica se tot împlutează și se limpezeste, încît, pînă la urmă, orele de consultații rămîn fără obiect, devin superflue. În nici o mărturie nu mijeste bănuiala că acele instanțe — între care orele de consultații și-ar afla locul cuvenit oriunde, de la început și pînă la capătul de sus al scării, ca o culminare — ar putea fi trepte de îmbogățire a tematicii, de aprofundare a problematicii. ...În privința aceasta este interesant faptul că pentru numeroși studenți — de valori variate ca pregătire și capacitate — nici nu se prea ivesc greutăți de înțelegere, nici nu se deschid perspective problematice (nr. 10, 12, 46, 66 ș. a.).

„Nu vin la orele de consultații, pentru că nu am avut la ce să vin nici odată... Din citirea prelegerilor sau a bibliografiei în jurul cursurilor nu mi s-a ivit niciodată un motiv ca să consult pe profesorul respectiv... Nu am fost nici odată la vreo oră de consultație decît atunci sînd am fost obligat...” (decl. nr. 10). Mai explicit: „Nu vin la orele de consultații, pentru că nu simt nevoia lor. Problemele din curs fiind expuse clar și sistematic, nu prezintă pentru mine dificultăți de înțelegere” (decl. nr. 1 — în același sens nr. 6, 12, 14, 27, 38, 53 ș. a.).

Mai drastic : „Am impresia că unii profesori fac prea mare „caz“ de aceste ore de consultații. Eu cred că în mod normal, un curs bine predat *nu implică* completarea lui cu consultarea profesorului în anumite ore“ (decl. nr. 45).

Va să zică, unii studenți nu vin la consultații, fiindcă nu și-au pregătit și nu cunosc materialul, pe când alții nu vin, deoarece, dimpotrivă, îl cunosc și „au înțeles totul“. S-ar părea, poate, firesc să întâlnim în această din urmă categorie studenți mai buni, care deci întâmpină dificultăți mai puține și înțeleg mai bine. Ne-ar părea însă mai natural să întâlnim aici studenți mai puțin pregătiți, mai puțin dezvoltati, care tocmai de aceea au față de materie și față de sine exigențe mai reduse, rămân pe un plan mai de suprafață, consideră toate într-un cadru mai îngust și au iluzia că înțeleg totul și bine. În schimb, ne-ar mira să aflăm printre cei cărora nu le rămâne nimic nelămurit, pe studenții mai bine pregătiți și evoluți la un grad mai înalt de capacitate, fiindcă tocmai la aceștia, odată cu capacitatea lor superioară, sporește și aptitudinea de a descoperi aspecte și relații noi, de-a întrezări înțelesuri mai ascunse, mai complexe, mai adânci, de a-și pune întrebări, de-a afla probleme, „probleme cu semn de întrebare“ (decl. nr. 12). Anonimatul declarațiilor nu ne permite să facem raportările corespunzătoare (decît în cazuri sporadice, cîteva declarații fiind, totuși, semnate). În orice caz, însă, *toți* studenții ar trebui să-și facă o directivă principală din preocuparea de-a nu se mulțumi să ia pur și simplu „la cunoștință“ ceea ce aud la curs sau citesc, ci de a-și cultiva o conduită de participare activă și conștientă, de-a avea o atitudine de înțelegere — iar aceasta implică năzuința de a-și da seama de rețeaua mai complexă de relații și înțelesuri, de întrebări și probleme care învaluite și pătrund sensul unui conținut de fapte, idei, teme. Or, un astfel de efort de înțelegere poate afla un ajutor prețios și fecund, tocmai în orele de consultații.

În sfîrșit, în aprecierea și valorificarea orelor de consultații se mai cuvine subliniat că în orele de consultații, prin însăși natura lor, se pot înnoda între profesor și student legături mai strînse, mai personale decît relațiile de la curs și seminar — ceea ce este de cea mai mare însemnătate. Căci profesorul universitar de tip nou nu se poate mulțumi să fie numai un distribuitor de cunoștințe ca atare, să mobilizeze pur și simplu mințile studenților cu un anumit material științific, ci se cuvine să determine în mod just reflectarea realității în conștiința lor, să le călăuzească desfășurarea procesului de cunoaștere, să le promoveze dezvoltarea funcțiilor intelectuale, să le dezvolte puterile creatoare și — adîncind sensul preocupărilor educative — să cuprindă în sfera influenței sale conștiința lor morală, cu un cuvînt : să îndrumeze întregul proces de formare a personalității studenților pe linia educației comuniste. Pentru aceasta, e nevoie ca profesorul să cunoască mai îndeaproape și mai adînc pe fiecare din studenții săi, preocupările și frămîntările lui, iar cordialitatea și caracterul personal al legăturilor create în orele de consultații îi fac pe studenți mai accesibili influenței educative a profesorului.

În expunerile acestor pagini au apărut pe rînd diferite aspecte importante ale problemei orelor de consultații. Pentru a actualiza valorile

cuprinse virtual în această verigă a procesului de învățămînt superior, se pare că ar mai fi nevoie să adăugăm unele concluzii în chip de propuneri concrete pentru popularea și utilizarea justă a acestor ore. Desigur, astfel de propuneri sînt necesare pentru îmbunătățirea situației — și *rostul acestor pagini este, tocmai, de-a contribui la crearea unei baze documentare* mai solide pentru o înțelegere cuprinzătoare a problemei și pentru elaborarea unor măsuri mai bine întemeiate și eficiente. Astfel, d.p., pe baza materialului cercetat, putem formula, deocamdată, următoarele propuneri cu privire la orele de consultații:

1. Intrucît s-a dovedit că voluntariatul încă nu-și află condițiile necesare pentru a asigura buna utilizare a orelor de consultații — și tocmai pentru a-i crea făgașul — ar fi bine ca ia început studenții absenteiști să fie îndrumați spre frecventarea acestor ore în forma unei relative *constrîngerii* (în care sensul legal să se imbine cu cel moral), de ex., prin convocarea lor de către profesor. Constrîngerea provizorie s-ar arăta utilă pentru crearea *deprinderii* de a veni la consultații și, cu prilejul convorbirilor din cuprinsul acestora, pentru trezirea și stimularea *interesului* care să determine apoi progresiv o participare benevolă și substanțială.

2. În același sens ar trebui să acționeze asupra studenților și asistentul, prin convorbiri în cadrul orelor de seminar, pentru mobilizarea și interesarea studenților, d.p., prin indemnuri directe de a frecventa consultațiile, dar mai ales prin deschiderea unor perspective, dincolo de ceea ce a fost „lămurit“ și „înțeles“ în ședințele de seminar, trezind trebuințele spirituale ce ar urma să fie satisfăcute și în același timp promovate în orele de consultații.

3. Unul din motivele principale ale absenteismului de la orele de consultații fiind lipsa de pregătire a materialului (lectura notelor de la curs și a bibliografiei) — conducătorii de seminar ar fi bine să exercite un control curent, general și sistematic în privința aceasta, stimulînd o pregătire cît mai temeinică și mai regulată.

4. Pe baza acestui control să se dea calificative, care să intre cu un coeficient oarecare în notarea la examen, cel puțin în cazurile, foarte numeroase, cînd aprecierea la examene oscilează între două note.

5. Utilizînd învățătura și experiența lui Macarenco referitoare la organizarea colectivului, ar trebui ca în fiecare grupă de studenți să fie ciștigați pentru orele de consultații responsabilul grupei și fruntașii la învățătură, urmînd ca acest nucleu de activiști, prin exemplul și puterea lor de convingere, să creeze și să lărgească mereu, în sinul grupei respective, un curent tot mai puternic pentru folosirea deplină a orelor de consultații de către toți membrii grupei.

6. Pe această linie, recurgîndu-se și la ajutorul din partea organizației U.T.M., s-ar dovedi folositoare organizarea unor întreceri între grupe, ani și facultăți, avînd drept conținut frecventarea orelor de consultații.

7. Cînd orele de consultații nu sînt concentrate în cîteva ședințe (de cîte 2—3 ore), ci se înșiră săptămînal, trebuie să se facă tot posibilul ca ora de consultații să nu fie programată într-o jumătate de zi liberă

pentru grupa respectivă, ci de preferință în anexă la orele obligatorii de curs și seminar (înainte, după sau în eventuale „ferestre“).

Desigur, șirul acestor propuneri poate fi continuat, mai ales dacă s-ar lărgi baza documentară, d.p. prin cercetări în rîndurile studenților care frecventează în mod regulat orele de consultații, cit și prin studierea experienței cadrelor didactice care au reușit să asigure o utilizare multumitoare a acestor ore — ceea ce ar putea constitui obiectul unui alt studiu, care ar completa pe cel de față. Decît, trebuie să ne dăm seama că aceste propuneri nu pot îndeplini chiar funcțiunea de rețetă. Cum rezultă cu prisosință, sperăm, din datele oferite și din analiza ce am schițat-o în expunerile de față, îndreptarea esențială nu poate veni numai de la măsuri *speciale* de organizare a orelor de consultații — măsuri necesare, dar neîdestulătoare prin ele însele, de vreme ce, pe de o parte, eficiența lor reală e condiționată de transformări mai adînci în procesul de formare a tineretului universitar, pe linia educației comuniste, iar pe de altă parte, orele de consultații nu au, evident, o funcțiune independentă, ci fac parte din complexul multiplu articulat și corelat al procesului de învățămînt.

Adevărata concluzie este următoarea: pe lîngă tot ceea ce fac și mai urmează să facă de-acum înainte forurile conducătoare și cadrele didactice ale învățămîntului superior, e nevoie ca pe temeiul unei serioase analize autocritice pe planul interior al conștiinței morale, corelată în mod organic cu viața plină de cerințe principiale a colectivului, studentul:

1. Să se străduiască dirz a se ridica neîncetat înspre nivelul mereu mai înalt al unei *participări tot mai active și mai conștiente* la studiu, în toate actele întregului proces de educație și învățămînt, în înlănțuirea căruia orele de consultație pot și trebuie să devină o verigă însemnată;
2. Să-și *planifice* munca pe baza unei juste organizări a activităților și a unei raționale utilizări a energiei și a timpului.

Toate specificările de amănunt și de tehnică ce s-ar putea face cu privire la orele de consultații depind de cultivarea acestor două trăsături fundamentale ale *omului și stilului socialist* de muncă și de viață.

Universitatea „Al. I. Cuza“
Catedra de Pedagogie-Psihologie

К ВОПРОСУ О КОНСУЛЬТАЦИЯХ СО СТУДЕНТАМИ

Краткое содержание

Автор использует анкетный материал, являющийся результатом исследования среди различных групп студентов Ясского Университета, на тему недостаточности посещения консультационных часов.

В различных письменных заявлениях опрошенных студентов мы встречаем ряд категорий типичных мотивов приведённых в качестве определяющих факторов их отношении к консультациям: отсутствие привычки посещать консультационные часы, инерция, небрежность, некоторая робость, отсутствие времени (вследствие „перегрузки программы“), мероприятий для посещения консультационных часов и для подготовки (чтение курсовых заметок и библиографического материала) ввиду реальной активности на консультациях и другие.

Анализируя эти мотивы, автор предлагает ряд мероприятий для улучшения положения: временно установить обязательность консультационных часов, проводить постоянный и систематический контроль ввиду изучения материала, привлечь старосту группы и отличников к консультационным часам, что должно привести постепенно к вовлечению всей группы в эту работу, и пр.

Однако автор подчёркивает, что существенного улучшения работы нельзя добиться специальными мерами для организации консультационных часов; к хорошим результатам можно прийти только при помощи коммунистического воспитания студентов, путём формирования в них основных черт нового человека и советского стиля труда и жизни, а именно:

1. всё более активное и сознательное участие в занятиях;
2. планирование труда на основе правильной организации деятельности, рационального использования энергии и времени.

CONTRIBUTION AU PROBLÈME DES CONSULTATIONS POUR LES ETUDIANTS

R é s u m é

L'auteur met à contribution le matériel documentaire recueilli au cours des recherches qu'il a faites parmi les étudiants de l'Université de Iassy au sujet de la fréquentation insuffisante des consultations. Dans les diverses déclarations des étudiants questionnés, se trouvent plusieurs catégories de motifs, indiqués comme facteurs déterminants leur attitude réservée envers les consultations: absence de l'habitude de fréquenter les consultations; inertie, négligence, timidité; manque de temps (à cause „des programmes surchargés“) pour se rendre aux consultations et surtout pour se préparer (par lecture des notes et du matériel bibliographique) en vue d'une participation réelle et active aux consultations etc.

En analysant ces motifs, l'auteur propose une série de mesures ayant pour but d'améliorer la situation: rendre provisoirement obli-

gatoires les consultations; exercer couramment au séminaire un contrôle systématique des études et en tenir compte aux examens; obtenir d'abord la participation aux consultations des chefs de groupe et des meilleurs étudiants, pour engager petit à petit le groupe entier etc.

L'auteur souligne cependant qu'on ne saurait obtenir une amélioration essentielle par des mesures spéciales d'organisation des consultations, mais seulement par l'éducation communiste des étudiants, en cultivant chez eux certains caractères fondamentaux de l'homme nouveau et du style socialiste du travail, notamment la participation de plus en plus active et consciente aux études et la planification du travail par suite d'une juste organisation des activités, d'une utilisation rationnelle de l'énergie et du temps.

REGLEMENTAREA UNOR PROBLEME ȘCOLARE ÎN LEGIUIRILE REGULAMENTULUI ORGANIC

D 3

I. ANTOHI

*Comunicare prezentată în ședința științifică a Universității „Al. I. Cuza”
din 21 martie 1954*

În comunicarea de față vom încerca să prezentăm unele probleme în legătură cu concepția despre educație, așa cum apar în legiuirile din perioada Regulamentului organic.

Concepția despre educație din legiuirile Regulamentului organic a apărut și s-a dezvoltat în strânsă legătură cu dezvoltarea economică, socială și politică din țările române din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

În această perioadă, sub presiunea noilor relații de producție capitaliste, destrămarea feudalismului continuă și se accentuează, fapt care a determinat schimbări importante în suprastructura societății și, implicit, în educație. Educația începe să primească un conținut nou, urmărind scopuri mai precise.

Puținele școli care existau înainte de Regulamentul organic, serveau exclusiv clasei dominante. Marii boieri, în cazul când nu-și trimiteau copiii la studii în străinătate sau nu-i educău în casă cu profesori anume angajați, îi înscriau la aceste școli. Învățămîntul, fie că se făcea în casă cu profesori particulari, fie în școlile statului, era străin de limba română, obiectele de studiu predîndu-se în franțuzește și mai ales în grecește. Limba greacă — mijlocul de comunicare a clasei conducătoare — era considerată ca limbă superioară, în timp ce limba română — limba folosită de masele populare — era privită ca impropriu pentru a se preda noțiunile științifice sau terminologia specială a diferitelor științe.

Exclusă din școlile statului, limba română era folosită totuși în unele școli adăpostite pe lângă biserici, frecventate de unii din copiii meseriașilor și negustorilor și unde predau „bieții dascălași, care au fost depoziarii limbii și naționalității noastre”¹⁾. În aceste condiții, învățămîntul

1. I. Ghica, Școala de acum 50 ani, în *Opere alese*, ESPLA, București, 1951 și Gh. Asachi, Cuvîntarea rostită la 16 iunie 1835 cu ocazia deschiderii cursurilor la Academia Mihăileană, publicată în V. A. Ureche, *Istoria școlilor*, I, București, 1892, pag. 289 și urm. Făcînd bilanțul realizărilor școlare prin primele două decenii ale sec. al XIX-lea, Asachi constata cu durere că la început „...singura limbă elinească era menită a îndeplini toată educația, încît cu învățătura

în limba română avea puține șanse de dezvoltare. Cu toate acestea, mișcarea socială a epocii, care întrunea interesele țăranilor, meșteșugarilor și chiar a micii boierimi, învățămîntul într-o limbă străină ne mai corespunzînd noilor necesități care apar în societate, impune un învățămînt nou: învățămîntul în limba maternă. Pe linia acestei mișcări se înscrie activitatea pentru dezvoltarea culturii naționale și întemeierea învățămîntului național dusă deopotrivă de Gh. Lazăr în Muntenia și Gh. Asachi în Moldova.

La Iași, încă din 1813, Gh. Asachi, profesor de matematică cu „aplicație practică de gheodesie și arhitectură“ pe lângă Academia grecească din localitate, obținuse permisiunea de a preda în limba română cursul de inginerie. Este primul act în care limba română se dovedește a fi capabilă să exprime noțiuni științifice, ceea ce constituie o primă condiție necesară promovării limbii române ca limbă de predare în școală, fapt legiferat ulterior prin Regulamentul organic ²⁾.

Regulamentul organic — după cum se știe — a fost elaborat și aplicat în Moldova (și în Muntenia) pe baza dispozițiilor tratatului de la Adrianopole, începînd din al treilea deceniu al secolului al XIX-lea. Prin acest regulament se organizau, într-o formă nouă, toate ramurile de activitate ale statului: puterea centrală, administrația, finanțele etc. Fiind opera boierilor însă, era natural ca Regulamentul organic să asigure acestora situația de clasă dominantă privilegiată. Cea mai perfectă ilustrare a acestui fapt, sînt, îndeosebi, dispozițiile atît de grele privind obligațiile țăranilor; de aceea, Regulamentul organic a fost numit de către K. M a r x „codice al muncii de clacă“ ³⁾.

În același timp însă, boierimea, antrenată în producția de cereale marfă, plante industriale, exploatarea bogățiilor solului și subsolului etc., este interesată tot mai mult în acțiunea de asigurare a celor mai bune condiții pentru schimbul de mărfuri și, implicit, pentru dezvoltarea economiei. Interesul manifestat pentru organizarea tuturor ramurilor de activitate ale economiei și administrației de stat, în vederea obținerii unor beneficii cit mai mari de pe urma exploatării acestor bogății, impune o serie de măsuri menite să dea o nouă orientare vieții economice și sociale. Cea mai mare parte a marilor boieri antrenați tot mai mult în procesul producției capitaliste, caută să dea o dezvoltare tot mai mare economiei statului, ceea ce nu putea fi realizat fără cadre noi de tehnicieni, adică fără oameni pregătiți conform noului mod în care trebuiau organizate administrația, finanțele și, în genere, producția. În consecință, grija pentru școală, ca instrument de pregătire a noilor cadre, constituie una din preocupările centrale ale Regulamentului organic.

națională a pierit patriotismul, nouă moravuri și deprindere s-au introdus cu dialectul streinilor, rămîind limba mamei părăsită între săteni și puțin lipsea a fi locuitorii acestei țări împărțiți în două deosebite națiuni“.

2. Gh. A s a c h i, op. cit., referindu-se la lupta pentru înființarea școlii naționale spune: „Cînd pe rotunzimea pămîntului înflorea civilizația, ale sale raze cu anevoie răsăteau asupra acestui orizont: de suflarea unor agere fortune se stîrpișe ramul Dafinului național și asupra Moldovei inzestrate cu nenumărate odoare a naturii plutea o negură care învălea de intristare și orbire această frumoașă țară“.

3. K. M a r x, *Capitalul*, trad. rom. I, ed. P.M.R. București, 1948, pag. 233.

În aceste condiții se afirmă și o concepție nouă despre educație, formulată în art. 418 și art. 421 (Reg. org. din Muntenia, art. 364 și art. 366), după care educația trebuie să constituie grija de căpetenie a statului, pentru ca „creșterea tinerilor să fie înțeleasă pe începuturile celui mai sănătos moral“. Și mai departe, se dispune ca învățământul să fie făcut în limba română „nu numai pentru înlesnirea școlarilor și cultivarea limbii patriei, ci încă și pentru cuvântul că toate pricinile publice trebuie să se tractarisească în această limbă pe care locuitorii o întrebuițează...“⁴⁾. Această concepție despre educație este dezvoltată mai departe în cele două regulamente școlare (din Moldova și Muntenia) menite să reglementeze toate problemele legale de dezvoltarea școlii naționale.

Concepția despre educație se desprinde cu deosebire din *Introducerea* care precede textul regulamentelor școlare. Educația sau „buna creștere“ este definită ca „meșteșugul de a crește și formariși pe oameni“, cu scopul „de a învațuți mintea cu folositoare științe, de a dezvolta și dezvoltăli însușirile cugetătoare și moralice, și prin o gânditoare îndeletnicire a le îndrepta și a le înțelea. A întări trupul, a deschide mintea, acesta este scoposul unei bune educații“⁵⁾.

Din cele de mai sus reiese că dintr-un început regulamentul pune problema educației omului ca tot, așa cum o concepea în această epocă și pedagogia neumanistă, al cărui caracter progresist se afirmă tocmai prin idei despre valoarea omului și *datoria noastră* de a ne îngriji de cultivarea minții și inimii lui. În centrul acestei educații stătea însă educația intelectuală, concepută ca activitate în vederea cultivării minții cu „folositoare științe“. Ea era impusă de unele elemente ale *noului mod de producție*, care reclama oameni bine pregătiți *din punct de vedere intelectual*. În regulament, educația fizică („întărirea trupului“) și educația morală („formarea de însușiri... moralice“) se bucură de aceeași atenție ca și educația intelectuală, cărora trebuie să li se subordoneze toate activitățile instructiv-educative din școală.

Prezența unor atari idei în gândirea românească a epocii nu trebuie să ne surprindă. Oameni ca Gh. Asachi și alții, care veniseră în contact cu ideile pedagogice neumaniste cu ocazia studiilor făcute în străinătate, încercau acum să le adapteze realităților de la noi. Această concluzie se degajează din însăși operele de politică școlară ale lui Gh. Asachi.

Ca și neumanistii, Gh. Asachi concepea educația ca o acțiune de „cultivare a minții“ și a „inimii“, în vederea perfecționării ființei umane. În acest scop, educatorul trebuie să țină seama mai ales de dezvoltarea „facultăților intelectuale“ prin îmbogățirea minții cu „folositoare științe“ (matematica, trigonometria, fizica etc.), adică cu acele științe ce prezintă o mai strinsă legătură cu viața, ceea ce arată spiritul realist al lui Gh. Asachi, rod al culturii sale științifice și practice. Și mai departe, exprimând tocmai interesele dezvoltării noii *economii*, subliniază că rostul

4. *Regulamentul organic*, București, 1847.

5. *Regulamentul școalelor din Moldova*, Iași, 1835, și în V. A. Ureche, *Istoria școalelor*, IV, București, 1892, pag. 389—421.

educației este de a „sădi în inimile lor (tineretului) simțiri de virtute“ și „de a povățui minile lor către folositoare meșteșuguri“⁶⁾.

„Cultivarea minții“, în concepția lui Asachi, înseamnă educație intelectuală, iar „cultivarea inimii“ — educație morală. Ambele forme ale educației sînt concepute într-o strînsă conexiune, în vederea educației integrale a ființei umane, așa cum o concepe și regulamentul școlilor⁷⁾. Aceste două forme ale educației, privite în perspectiva legăturii cu practica, constituie după Asachi, temelia pe care trebuie să se ridice întregul edificiu al școlii și din care trebuie să se inspire viitoarele legiuri școlare, pentru că numai așa „tineretul va putea fi îndreptat pe calea progresului, cultivîndu-i inteligența și hrănindu-i inima... , inspirîndu-i supunere la legi, respectul și dragostea de părinți și sentimentele de credință și venerație către patrie și șeful statului“ ceea ce va aduce societății „folositoare mădulare“⁸⁾. În continuare, Asachi susține școala națională, în care toate activitățile instructiv-educative trebuiau să se desfășoare în limba romînă, opunîndu-se cu dîrzenie tuturor tendințelor de instrăinare a învățămîntului.

Regulamentul mai dă o serie de indicații cu privire la legătura școlii cu familia subliniind rolul părinților în opera de educație a tineretului.

Părinții sînt cei înțai învățatori a copiilor, însă puțini dintre părinți prin a lor știință sau a lor împrejurări sînt în stare de a implini această însemnată datorie. Unii nu sînt îndestul de luminați ; alții s-au îndatorat prin o necurmată osteneală a întîmpina nevoilor familiilor sale, sau însărcinați cu posturi publice se află îndatorați a întrebuița întru aceasta toată a lor vreme ; alții, în sfîrșit, sînt așa de ticăloși încît nu știu a prețui folosurile mari ce se nasc din implinirea acestei sfințite datorii.

Educația este un meșteșug, și încă un meșteșug mare ; el are a sa teorie și a sale reguli ca și toate celelalte meșteșuguri ; el a avut perioadele sale de prunceie și de sporire, se înavuțește pe toată ziua de observații și de noi experiențe.

Cu neputință este ca un părinte de familie să poată cunoaște toate părțile acestui meșteșug sau de a le îndeplini prin a sa rivnă. Educația publică, deci înfățișînd cele mai mari folosuri decît oricare alta, de neapărata trebuință de a organiza școli publice și de a încredința educația tinerimii la bărbați a căror vrednicie și talenturi sînt cercetate ; și ca așezămintele să fie sub privegherea și direcția ocîrmuirii⁹⁾.

Regulamentul, așadar, concepea o educație în cadrul școlii controlată și dirijată de stat și desfășurată de oameni calificați și cu experiență pedagogică și pregătire științifică, adică de profesori. Profesorii sînt persoanele care trebuie să caute să ajungă la cea mai bună soluție în educația tineretului. De aceea, în articolele privitoare la profesori (art. 102—119) regulamentul recomandă acestora o ținută solemnă, blîndă, gravă, impunătoare, gata să se dedice activității de educare a ti-

6. Gh. A s a c h i, op. cit. în V. A. U r e c h e, *Istoria școlilor*, I, București, 1892, pag. 289.

7. Coincidența între textul Regulamentului școlar și concepția lui Asachi indică faptul că acesta din urmă a luat parte activă la redactarea regulamentului.

8. Gh. A s a c h i, *Relație de starea învățaturii publice în Moldova*, Iași, 1841.

9. *Regulamentul școlilor din Moldova*, Iași, 1835.

neretului în spiritul directivelor Regulamentului organic și al legilor respective. Toți acei care nu vor corespunde din punct de vedere didactic, științific și moral, și vor contraveni dispozițiilor stabilite prin regulament, „...se vor izgoni din școală și se vor socoti nevrednici de a mai fi profesori la vreo școală publică“ (art. 114). Așadar, legiuitorul, prin aceste dispoziții, arată o exigență deosebită față de profesori, fapt care denotă seriozitatea cu care erau privite problemele de educație și învățămînt în această perioadă de început pentru școlile naționale.

Educația, după regulament, trebuie să fie generală, adică să cuprindă întreg poporul, potrivit cu „treapta“ socială din care face parte.

„...O educație cuviincioasă și împotrivită tuturor clasurilor este lucrul cel mai folositor și cel mai însemnător pentru patria noastră, fie lucrător sau meșter plugar sau dregător, bisericesc sau al patriei apărător, omul pururea va avea o înriurare asupra societății, această înriurare va fi vătămatoare dacă priceperea și moralul persoanelor ce-o alcătuiesc nu s-au cultivat potrivit cu trebuințele petrecerii lor în societate“.

Așa dar, regulamentul nu are în vedere o educație egală pentru toți cetățenii statului, ci o educație pe măsura intereselor clasei dominate. Cu toate acestea, în școlile statului pătrund tot mai mult copii aparținînd altor categorii sociale și în special copiii clasei burgheze în formare. Restul populației, în marea ei majoritate, urmează să fie educată „potrivit cu trebuințele petrecerii ei în societate“.

Această dispoziție creează chiar dintr-un început diferențieri între „clasuri“, ceea ce a făcut ca o mare parte a populației, cum ar fi țără-nimea, să fie complet neglijată și ținută departe de școală. În afară de aceasta însă, regulamentul mai dispune înființarea unui Institut de educație (sau „coleghie“ cum este numit în textele regulamentului organic) cu scopul de „a îndemna educația tinerilor fii ai dregătorilor statului și acelor cari, înzestrați de talent și sîrguință, ar fi lipsiți de mijloacele cuviincioase de a putea urma învățătura“ (art. 148). În acest institut copiii boierilor puteau pătrunde fără nici un fel de restricție, în timp ce pentru „copiii sârmani și ai părinților scăpătați“ sînt incluse condiții speciale de admitere și anume: întii ei trebuie să facă dovada unui „talent deosebit“, în al doilea rînd să reușească la examenele severe instituite în acest scop și, în fine, în al treilea, după absolvirea școlii, să se oblige „a paradosi în școlile naționale învățăturile la care se vor găsi mai vrednici, cu jumătate de leafă în curs de trei ani“ (art. 148—164)¹⁰⁾. După

10. Cf. A. D. Xenopol, *Serbarea școlară de la Iași*, Iași, 1885, p. 168, citează numeroase exemple de diferențieri între fiii clasei dominante și cei aparținînd altor clase. Astfel, primii erau numiți elevi sau alumnii, iar ceilalți se numeau „stipendiști“ adică bursieri ai statului. Alumnii se bucurau de un tratament excepțional; în internat locuiau la etajul întii, mincau la mese diferite, din tacimuri aduse de acasă, cu față de masă, cu șervete, în timp ce stipendiștii locuiau la parter, mincau din străchini de lut, pe lemnul gol și cu linguri de lemn; în clasă li se predau aceleași materii. Totuși se făcea și aici o deosebire: alumnii ocupau băncile din față, pe cînd stipendiștii pe cele din spate. Fiii „oamenilor săraci“ fiind însă mai silitori ordinea în bănci se interverti, cei „din frunte mergînd să împodobească coada“, „...dar datorită faptului că fiii boierimii erau întrecuți de stipendiști, cei dintii se retrăgeau din școli și locurile erau ocupate de aceștia, încît la un moment dat numărul fiilor de oameni săraci era mai mare ca al celor

cit se vede, regulamentul consideră educația ca pe un instrument cu ajutorul căruia se pot rezolva problemele diverse din diferitele ramuri de activitate ale vieții sociale.

De aceea, statului îi revine obligația de a organiza școli publice și de a înlesni

"Tinerimii mijloacele de a dezveli înțelegătoarele și moralele sale însușiri, și de a-i da povățuirea mintuitoare și cuviincioasă pe calea viețuirii, căci dacă nu se poartă grijă despre educație în vîrsta fragedă, cînd oamenii se deprind cu cele întiiu obiceiuri, care vor înriuri asupra-le tot cursul vieții lor, atunci cele mai bune plecări rămîn amorțite sau abătute spre rău; atunci nemerindu-se educație, binele ce avea să răsără din aceste plecări rămîne pierdut atît pentru persoană, cit și pentru societate. Relele deprinderi nu întirzie, atunci toată societatea ce se vede lipsită de bunele principii menite de a se împotrivi acelu rău, și aceasta este pricina pentru care națiile se cufundă în rătăcii".

Astfel, căutînd să justifice necesitatea educației întregului popor, legiuitorul își exprimă cu o deosebită vigoare, credința în puternica eficiență a educației, socotind că educînd omul necesar societății, prin aceasta se pot crea cetățenii, care să servească tot mai mult interesele clasei dominante; că, pe calea instrucțiunii, pot fi combătute și nimicite prejudecățile și ignoranța și, în sfîrșit, că prin educație și instrucție se deschid largi perspective către ranguri de boierie și către conducerea țării, tuturor acelor care se disting la învățătură. Această perspectivă apare cu claritate încă în *Anaforaua* din 1828, actul de constituire a învățămîntului românesc, în care se dispune ca toți acei care vor absolvi școala în condiții optime, "... să se protimisească a intra pe la dregătoriile divanului, visteriei și canțelieriilor pămîntești, spre a sluji aceasta de răsplătire și altora spre mai mult îndemn", dispoziție întărită de Regulamentul organic la art. 418 și de regulamentul școalelor la art. 143—144.

Școlarii cari inzestrați fiind cu bune purtări "se prevede la art. 144" cu toată cuvința și lauda, vor săvirși cursurile umanoarelor și învățăturilor academice, se vor folosi de drit de a avea protimisis la posturile vacante ale statului în deosebitele slujbe administrative sau judecătorești. Pentru aceea, epitropia se va îngriji de a supune Domnului numele unor asemenea tineri, spre a fi recomanđuți la șefii deosebitelor Departamenturi".

Această încredere în puterea educației exprimată în regulamentul școalelor nu apare ca ceva sporadic, izolat, ci o întilnim și la unii scriitori progresiști din această perioadă și îndeosebi la Gh. Asachi, care atît în lucrările sale cu privire la organizarea școlilor, cit și în editorialele din *Albina Romîneasă*, manifestă un adevărat optimism pedagogic,

dintii, așa că pe la 1846, școala ajunsese aproape în totalitatea ei un așezămînt de folos pentru poporul de rînd. Și atunci nobilii, care și pusese copiii lor în pensionatele private sau îi trimisese în țări străine, găsiră că școala romîneasă era de prisos, deoarece le crea numai cit o concurență periculoasă și era un izvor de idei răsturnătoare a fericitei stări în care se aflau". G. Asachi se străduia zădarnic să șteargă aceste deosebiri, impunînd un regim comun de viață pentru toți elevii, și "cu toată străduința sa Asachi n-a reușit decit în mică măsură să șteargă această deosebire"... (A. D. Xenopol, op. cit., pag. 168).

în care se resimte influența ideilor pedagogice pestalozziene și, mai ales, a culturii înaintate din Rusia ¹¹).

Prin increderea în puternica eficiență a educației și prin perspectivele ce se deschid tinerilor absolvenți ai școlilor statului, cărora li se acordă dreptul de a ocupa funcții în dregătorii, legiuirile școlare din această perioadă — deși elaborate cu sprijinul clasei dominante — dau o puternică lovitură sistemului feudal de învățămînt și un impetuos avînt școlii românești, care se populează cu elevi din toate clasele sociale. Majoritatea acestor elevi se dovedesc elemente active și sîrguincioase la învățătură, fapt care aduce după sine admiterea lor în funcțiile statului sau trimiterea lor la studii în străinătate ¹²). Toate acestea constituiau motive serioase care atrăgeau, tot mai mulți tineri, aparținînd diferitelor categorii sociale, către școală.

Afluxul copiilor „claselor sărace“ în școlile statului și pătrunderea lor în „slujbe înalte“ au pus pe gînduri clasa dominantă. Aceiași boieri, care susținuse regulamentul școlilor și-l volase în Adunarea Obștească, acum, pentru a-și păstra privilegiile neștirbile, mobilizează toate forțele spre a frîna avîntul către școli a tuturor celor ce aparțineau altor clase sociale, și mai ales burgheziei în ascensiune. Pe linia acestei lupte, marea boierime caută să impună o nouă concepție despre educație și învățămînt, pentru a feri tineretul de o „educație liberală“. În consecință, se inițiază, împotriva Regulamentului organic și regulamentul școlilor o serie de reforme menite să stăvilească dezvoltarea școlii românești.

Astfel, ca să cităm *una* ¹³) din reformele de acest fel, prin Ofisul Nr. 5 din februarie 1847, se dispune :

Spre a ajunge cineva la slujbe mai înalte, trebuie să nu fie lipsit de oarecare înstărire pentru a putea închezășlui societății asigurări materiale.

Insușimea cea mai de seamă a învățăturii fiind a pregăti pe fiiștecine cu mai multă potrivire pentru menirea ce și-a ales după treapta în care se află. Experiența a dovedit că fiii clasurilor industriale părăsesc școala după cîteva clase înce-pătoare ; dar că nu e tot așa cu trebuințele clasurilor înstărite ale căror fii sînt mențiți a fi în slujbele publice și, în urmare, a se face vrednici prin cunoștinți mai amănunte corespunzător menirilor la care sînt chemați.

În continuare, accentuînd și mai mult deosebirea dintre clase și cău-tînd o barieră peste care meritul să nu poate trece, Ofisul proclamă o totală inegalitate între copii, subliniînd că

Dacă am da acea învățătură treptelor societății care se găsesc în împreu-rări deosebite, precum de am voi a supune la una și aceeași hrană vietăți de so-

11. Ideile progresiste pe care le întîlnim la Gh. Asachi se datoresc și faptu-lui că, posedînd limba rusă, și făcînd dese călătorii în Rusia, a putut lua contact cu ideile înaintate din cultura rusă și probabil, și cu ideile Decembriștilor, prin Kisselef, cu care a avut relații apropiate în anii redactării Regulamentului organic.

12. Între anii 1832-1847, au fost trimiși pe cheltuiala statului numeroși tî-neri merituoși spre a studia la universitățile din Viena, Berlin, Paris sau Peter-sburg, la întoarcere toți aceștia erau numiți profesori la Academie sau în alte posturi de înaltă răspundere.

13. *Ofisul* din 5.II.1847, publicat în P. R ă ș c a n u *Istoricul învățămîntului secundar*, Iași, 19 pag. 60, și urm.

iuri deosebite. A da fiecărui ceea ce-i este de folos și care poate sluji la a sa viitoare, la a sale nevoi, la menirea sa, este singura și adevărata temelie pe care trebuie să fie așezat un sistem de învățatură¹⁴⁾.

În fine, lovitura de grație adusă întregului sistem de educație și instrucție creat prin regulamentul școlilor, Ofisul dispune ca, întrucît limba romînă nu este îndeajuns de dezvoltată și este improprie predării „științelor înalte“, învățămîntul să se desfășoare într-o limbă străină, cum ar fi franceza sau germana.

Prin toate aceste dispoziții, Ofisul caută să servească cît mai bine interesele de clasă ale mării boierimi. Potrivit acestor dispoziții, însușirile alese ale ființei umane, calitățile de destoinicie și conducere, sînt considerate bunuri ereditare și ca atare un monopol al clasei dominante. Susținînd că drepturile la conducere aparțin exclusiv fiilor „clasurilor înstărite“, aceștia trebuie să se bucure de o atenție mai mare din punct de vedere pedagogic, urmînd ca ceilalți să fie educați potrivit cu „treapta în care se află“. În felul acesta se creează diferențieri între copii, care duc și mai mult la ascuțirea contradicțiilor de clasă, făcînd aproape imposibilă pătrunderea fiilor „claselor sărace“ în școlile publice. În această luptă de clasă, feudalismul reacționează pentru a-și păstra privilegiile și pentru a opri avîntul clasei burgheze care se afirma ca o clasă puternică și plină de inițiativă. Și nu e întîmplător faptul că pătrunderea elementelor aparținînd altor clase sociale în școlile publice devine tot mai dificilă. „Duhul revoluționar“ — cum se exprimă Xenopol — plutea în aer. Pentru a înlătura eventualele primejdii și pentru a-și consolida privilegiile „cea dintîi grijă“ a mării boierimi „a fost aceea de a tăia izvorul de unde se adăpa mințile clasei de jos și care le înălța adeseori peste nivelul atins chiar de acela al claselor principale“¹⁵⁾.

Toate aceste reforme menite să stăvilească avîntul „elementelor de jos“, nu reușesc să oprească dezvoltarea educației și învățămîntului românesc. Frîna pusă pentru un moment de către reacțiunea feudală a fost suprimată prin lupta dîrză a poporului în deceniile următoare; nici „monstruoasa coaliție“ conturată la 1848 și cimentată mai tirziu, nu poate opri dezvoltarea economică, politică și culturală a țării și, prin urmare, ideile în legătură cu educația și învățămîntul, care să cuprindă întregul popor, își croiesc un drum din ce în ce mai larg.

*Universitatea „Al. I. Cuza“
Catedra de Pedagogie-Psihologie*

14. *Oftsul*, in P. Rășcanu, op. cit. pag. XXXII.

15. A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice*, București, 1910, pag. 223.

УПОРЯДОЧЕНИЕ НЕКОТОРЫХ ШКОЛЬНЫХ ВОПРОСОВ В ЗАКОНАХ ОРГАНИЧЕСКОГО РЕГЛАМЕНТА

Краткое содержание

В настоящем сообщении автор излагает взгляды на воспитание, отражённые в законодательстве Органического Регламента, считая их одним из видов классової борьбы между отмиравшим феодализмом и растущими силами передовых деятелей.

Вопрос о воспитании должен стоять в центре внимания государства и поэтому всем заинтересованным органам следует, общими усилиями, стремиться к тому, чтобы молодёжь имела возможность получить серьёзное образование. Законы изданные в этот период содержат некоторые распоряжения открывающие широкие перспективы для всех выпускников национальных школ. А так как это наносило ущерб привилегиям знатных бояр, они принимают соответствующие меры, конкретизировавшиеся в целом ряде реформ, преследующих цель затормозить развитие румынской школы (например реформа 1847 г.).

QUELQUES PROBLÈMES SCOLAIRES DANS LES LOIS DU RÈGLEMENT ORGANIQUE

R é s u m é

L'auteur présente la conception de l'éducation telle, qu'elle apparaît dans la législation du Règlement organique, comme un aspect de la lutte de classe entre les forces féodales en voie de disparition et les forces progressistes ascendantes. Le soin de l'éducation incombe à l'état et en conséquence tous les facteurs intéressés doivent contribuer pour offrir à la jeunesse la possibilité de recevoir une instruction solide.

Les lois élaborées dans cette époque contiennent certaines dispositions qui ouvrent de larges perspectives pour tous les élèves des écoles nationales. Comme ces dispositions constituaient une menace pour les privilèges des grands boyards, ceux-ci prirent des mesures de défense par une série de réformes qui enrayaient le développement de l'enseignement roumain (par exemple la réforme de 1847).

UNELE PROBLEME ALE TRIMITERII ÎN JUDECATĂ

DE

GR. GR. THEODORU

*Comunicare prezentată în ședința științifică a Universității „Al. I. Cuza”
din 20-22 mai 1955*

Justiția populară are un rol activ în îndeplinirea funcțiilor statului democrat popular. Apărînd regimul de democrație populară și cuceririle poporului muncitor, asigurînd legalitatea populară, proprietatea obștească și drepturile cetățenilor ¹⁾, justiția populară contribuie la îndeplinirea funcției de zdrobire a claselor răsturnate dinăuntrul țării, a funcției de apărare a țării împotriva agresiunii dinafară și a funcției economico-organizatorice și cultural-educative.

Sarcinile justiției populare, înscrise în art. 1 din legea de organizare judecătorească ²⁾ se realizează în materie penală prin judecarea cauzelor penale și aplicarea pedepselor prevăzute de lege pentru sancționarea tuturor infractorilor (art. 3).

În vederea îndeplinirii cu succes a acestor sarcini, era necesară pe de o parte reorganizarea justiției populare și a organelor care o ajută în realizarea sarcinilor ei, iar pe de altă parte adaptarea legislației penale și procesuale în așa fel, încît să ajute activ la apărarea regimului de democrație populară, cit și la reeducarea infractorilor.

O colitură de o deosebită importanță s-a făcut în această privință la 1 august 1952, cînd a fost pusă în aplicare noua organizare judecătorească și a fost înființată Procuratura R.P.R. ³⁾.

Noua organizare judecătorească și înființarea Procuraturii R.P.R. au atras necesitatea restructurării sau numai a modificării unor instituții și dispoziții procesuale penale existente, care veneau în contradicție cu instituțiile nou create.

Modificarea codului de procedură penală din 1948 a devenit astfel indispensabilă și s-a îndeplinit o dată cu punerea în aplicare a noii organizări judecătorești ⁴⁾. S-au adus astfel modificări structurale în ce privește competența instanțelor, organizarea urmăririi penale (cercetarea

1. *Constituția R. P. R.*, din 24 IX 1952-art. 65.

2. *Legea Nr. 5/1952* republ. în B. O. Nr. 8 din 4 III. 1953.

3. *Legea Nr. 6/1952* republ. în B. O. Nr. 20 din 29 IV. 1954.

4. *Decretul Nr. 132* publ. în B. O. Nr. 31 din 19 VI. 1952.

penală și ancheta penală) și s-a pus la baza recursului penal și a cererii de îndreptare o concepție nouă, concepția socialistă.

Aceste modificări aduse în 1952 codului de procedură penală au constituit un minimum de adaptare a procesului penal la noile sarcini ale justiției în domeniul penal, dar ele au determinat posibilitatea înțelegerii și a aplicării celorlalte norme procesuale învechite, rămase încă în vigoare, prin conținutul nou — socialist — pe care îl aduceau.

Activitatea timp de un an a justiției populare și a procuraturii în aceste condiții, a dat la iveală necesitatea unor noi modificări substanțiale ale procesului penal, care să ducă la înlăturarea lipsurilor constatate, la îmbunătățirea activității tuturor organelor ce realizează justiția, la crearea de noi garanții procesuale pentru cetățeni, cerință a democratismului larg al procesului penal de tip socialist.

Această modificare de structură, realizată la sfârșitul anului 1953 ⁵⁾, privește trimiterea în judecată penală, care încetează de a mai fi un act al organelor de urmărire și devine un act al instanței penale, schimbându-și esența procesuală și sarcinile ei.

① Introducerea în procesul nostru penal a ședinței pregătitoare, în care instanța dispune trimiterea în judecată, a fost inspirată din știința, legislația și practica juridică sovietică, care de altfel au avut un rol covârșitor în transformarea treptată a procesului penal al țării noastre, dintr-un proces de tip burghez, într-un proces penal de tip socialist, nu numai în ce privește conținutul, dar și în ce privește formele lui de realizare.

Comunicarea de față încearcă să rezolve unele probleme puse de această modificare substanțială a procesului nostru penal și anume: cauzele care au determinat această modificare, esența procesuală și conținutul nou al trimiterii în judecată, cu consecințele sale în practica instanțelor penale și problema declinării competenței în ședința pregătitoare.

— I —

Pînă la 14 decembrie 1953, trimiterea în judecată, afară de cazurile speciale ⁶⁾, se efectua de către procuror prin rechizitor ⁷⁾ sau de către anchetatorul penal, a cărui ordonanță de trimitere în judecată trebuia să fie confirmată de procuror ⁸⁾.

Deși în 1952 se reorganizaseră organele de urmărire penală (vechii judecători de instrucție fiind înlocuiți cu anchetatorul penal — organ operativ al procuraturii, iar organele de cercetare penală fiind trecute direct sub verificarea și îndrumarea procuraturii), dispozițiile procesuale referitoare la efectuarea urmăririi nu fuseseră adaptate în întregime noilor sarcini ale acestei faze a procesului penal.

5. *Decretul Nr. 506* publ. în B. O. Nr. 53 din 14 XII 1953.

6. Cazurile de învinuire privată (art. 221 și 222 c. p. p.) sau cazurile cind procesul penal pornește direct prin sezișarea unui organ de cercetare penală (în materie de delictе silvice).

7. Art. 218 pct. 1 alin. 2 c. p. p. și art. 268 c. p. p.

8. Art. 265 pct. 2 și art. 267/2 pct. 1 c. p. p.

Doctrina sovietică ne învață că faza de urmărire penală are o deosebită însemnătate în ce privește lămurirea completă și sub toate aspectele a împrejurărilor în care s-a săvârșit infracțiunea și cele referitoare la persoana învinutului, pentru ca instanța penală în cadrul ședinței publice, orale, contradictorii și nemijlocite să poată verifica materialul strîns de organele de urmărire și să se pronunțe asupra vinovăției inculpatului⁹⁾. Urmărirea penală trebuie să fie făcută pe baza unor principii largi democratice, care să garanteze persoana învinutului de orice abuz din partea organelor de urmărire penală și să permită ca în faza de judecată să nu ajungă decît acele cauze în care s-a strîns întregul material probator necesar pentru judecată.

Dintre principiile anchetei penale sovietice relevăm numai două, care interesează comunicarea noastră și anume: ancheta penală trebuie să fie obiectivă și completă¹⁰⁾.

La baza procesului penal socialist stă principiul stabilirii adevărului obiectiv. Anchetatorul penal este dator de aceea să cerceteze și să lămurească toate împrejurările cauzei, atît cele în invinuire, cit și cele care apără pe învinuit, precum și toate circumstanțele agravante sau atenuante și gradul și caracterul răspunderii lui¹¹⁾. Un mare pericol pentru obiectivitatea anchetei penale constă în tendința unor anchetatori de a nu vedea în invinuiți decît vinovați și deci a se ocupa numai de împrejurările care invinuesc, de a se mulțumi cu cele mai vagi indicii de vinovăție, pentru a trimite în judecată pe învinuit, fără a se ocupa de apărările lui, considerîndu-le de la început ca netemeinice.

De o deosebită importanță pentru stabilirea adevărului obiectiv și o justă soluție a instanței, este și efectuarea unei anchete complete, în care să fie cercetate și lămurite toate împrejurările esențiale ale cauzei, atît în ce privește fapta și persoana învinutului, cit și mobilurile infracțiunii. Anchetatorul penal sovietic este dator să îndrumeze ancheta penală ținînd seama de împrejurările cauzei, în scopul unor cercetări cit mai complete și mai multilaterale; el nu poate să refuze cererile învinutului sau ale părții vătămate de a se audia martori, a se consulta experți și de a se aduna orice alte probe, dacă împrejurările pentru stabilirea căror se fac aceste demersuri, pot avea importanță pentru cauză¹²⁾.

O anchetă completă ușurează foarte mult sarcina instanței de judecată. La judecată, probele sînt numai verificate în ședință publică, unde este asigurată nemijlocirea lor, iar cauza poate fi soluționată chiar în aceeași ședință. O anchetă necompletă creează necesitatea pentru instanță de a adînci cercetările în cadrul anchetei orale, cercetări ce pot fi sîrjinite fie prin dispariția probelor, fie prin efectuarea lor într-un termen mai îndelungat. Și într-un caz și în altul se periclitează asigurarea stabilirii adevărului obiectiv și a rapidității judecării cauzei.

9. M. S. Strogovici, *Procesul penal sovietic*, Ed. Stat, 1950, p. 309.

M. A. Celîov, *Procesul penal sovietic*, Ed. Stat, 1954, p. 213.

10. M. S. Strogovici, *ibidem* p. 318 și M. A. Celîov, *ibid.* p. 219-220.

11. C. pr. pen. R. S. F. S. R. art. 111.

12. C. pr. pen. R. S. F. S. R. art. 112.

Pină la modificarea din 14 decembrie 1953, dispozițiile legale din procesul nostru penal nu obligau pe anchetatorul penal și pe procuror de a efectua o anchetă completă, iar activitatea multor organe de urmărire dovedea și lipsa de preocupare pentru obiectivitate, adică pentru lămurirea tuturor împrejurărilor cauzei și în apărare, nu numai în invinuire.

Astfel codul nostru de procedură penală în art. 218 pct. 1 al. 2 permitea procurorului, în cazul când constata din primele cercetări indicii vădite de vinovăție, să trimită pe invinuit direct în judecată, iar prin art. 265 pct. 2 nemodificat, permitea anchetatorului penal să dispună trimiterea în judecată, când constata suficiente indicii despre existența faptei și a vinovăției.

Din dispozițiile legale mai sus citate rezultă că, atit procurorul, cit și anchetatorul puteau trimite în judecată pe invinuit numai pe baza unor indicii de vinovăție, fără să fi fost necesară efectuarea unei anchete obiective și complete, pentru a se lămuri toate împrejurările cauzei, atit în invinuire cit și în apărare. Aceste dispoziții erau consecința unei concepții neumilare asupra procesului penal, în care urmărirea era considerată ca o fază în care se strâng probele în invinuire, iar judecata este aceea în care trebuie să se facă dovada vinovăției sau nevinovăției. Activitatea practică a organelor de urmărire se rezuma la cercetarea și strângerea probelor ce invinuiau, lăsându-l pe invinuit să-și formuleze apărările în fața instanței.

Procesul penal trebuie construit însă pe baza unei concepții unitare pentru toate fazele lui. Atit în cadrul urmăririi penale, cit și a judecării se impune stabilirea adevărului obiectiv și aceasta nu se poate realiza decit prin efectuarea completă și obiectivă a stringerii și verificării probelor.

Activitatea defectuoasă a unor organe de urmărire era ușurată și de situația legală în care era pusă instanța de judecată, investită cu judecarea unei cauze, de a nu se mai putea dezinvesti de judecarea ei ¹³⁾. Organul de urmărire care investea instanța cu judecarea unei cauze, ne-complet cercetată, se bizuia pe faptul că instanța în mod necesar va trebui să depună toate eforturile pentru lămurirea în întregime a situației de fapt și în nici un caz nu va putea restitui procuraturii dosarul pentru completarea sau refacerea actelor de urmărire; nu era posibilă în acest mod relevarea activității insuficiente, atit din punct de vedere cantitativ, cit și calitativ a anchetatorului.

Prin urmare, dispozițiile legale permiteau și organele de urmărire practicau trimiterea în judecată a invinuiților fără a exista la dosar probe necesare, suficiente și legal administrate pentru a susține invinuirea.

Consecințele acestei situații au apărut imediat în practica judiciară.

13. Art. 289 alin. 2 c. p. p. prevede: „Instanța regulat investită nu se poate dezinvesti prin trimiterea cauzei la procuratură, spre a fi în prealabil cercetată”.

Acest text, deși nu a fost abrogat, trebuie a fi considerat implicit abrogat prin disp. art. 274 pct. 2 și 310¹ c. p. p., care permit instanței, atit în ședință pregătitoare, cit și în ședință publică să restituie dosarul procuraturii pentru completarea sau refacerea urmăririi.

Instanțele neputînd restitui dosarul pentru completarea cercetărilor și în cadrul judecării fiind imposibilă adeseori efectuarea probelor, erau obligate să achite pe inculpați din lipsă de dovezi. Atunci cînd invinuții erau trimiși în judecată numai pe bază de indicii de vinovăție, cu totul vagi, acestea se spulberau la efectuarea primelor probe în apărare.

Numeroasele hotăriri de achitare și de casare a hotăririlor de condamnare pentru nețemeinicia lor, constituie o dovadă evidentă a acestor lipsuri a modului de organizare a trimiterii în judecată direct de către organele de urmărire penală.

Trimiterea în judecată ca act al organelor de urmărire, în condițiile arătate mai sus, ducea la încălcarea unor principii fundamentale ale procesului penal de tip socialist.

Astfel, caracterul democratic al procesului penal socialist impunea în fața instanței să nu fie trimiși spre judecată cei nevinovați. Trimiterea în judecată îl transformă pe invinuit în inculpat, cu toate consecințele procesuale. Garanțiile procesuale ale cetățeanului sînt prevăzute tocmai în vederea ca nimeni să nu fie trimis în judecată decît dacă sînt temeiuri legale pentru aceasta. Este o încălcare a principiului prezumției de nevinovăție de a trimite în judecată o persoană, fără ca invinuirea să fie dovedită și temeinică.

Dar o anchetă necompletă și neobiectivă poate să se resfrîngă nefavorabil și asupra activității organelor de urmărire. În această privință sînt convingătoare următoarele cuvinte ale lui A. I. Vișinski ¹⁴⁾ :

„Nimic nu poate fi mai penibil și mai dăunător pentru interesele statului, pentru autoritatea lui, decît prezența pe banca acuzaților a unor inculpați, a căror invinuire chiar la primul act de judecată, se risipește așa cum se risipește ceafa sub acțiunea razelor de soare“.

În fine, o anchetă necompletă și neobiectivă atrage imposibilitatea aplicării principiului nemijlocirii și rapidității, care concurează la stabilirea adevărului obiectiv. Aplicarea integrală a principiului nemijlocirii cere ca același complet de judecată în aceeași ședință să perceapă nemijlocit probele strînse de ancheta penală și să se și pronunțe asupra cauzei date. Dacă ancheta nu este completă, instanța nu poate să judece la primul termen de judecată, întrucît sînt necesare probe noi și aceasta va determina efectuarea lor în fața instanței, în cadrul unor noi termene, înlăturîndu-se astfel atît aplicarea unității completului de judecată, cît și a continuității dezbaterilor. În acest caz este evident că și rapiditatea procesului este înlăturată, justiția nemaiputîndu-și exercita rolul ei educativ.

Toate aceste neajunsuri proveneau din modul de trimitere în judecată, ca act al organelor de urmărire penală.

Teoria procesuală impunea o concepție unitară asupra urmăririi penale, cît și a judecării, sarcina principală atît a organelor de urmărire, cît și a instanței, în activitatea lor, fiind stabilirea adevărului obiectiv. Se impunea totodată ca trimiterea în judecată să fie făcută numai după

14. Curs de drept procesual penal, 1927, citat după M. S. Strogovici, *ibid.* p. 385.

un atent control, spre a se evita consecințele dăunătoare atât asupra persoanei invinuitului, a prestigiului organelor de urmărire, cât și asupra desfășurării în bune condiții a judecării, așa cum le favoriza legislația noastră procesuală și activitatea unor organe de urmărire.

Amindouă problemele indicate mai sus au fost rezolvate în mod științific, după experiența legislației și practicii sovietice, de către decretul Nr. 506 din 14.XII.1953.

Astfel, anchetatorul penal nu poate trimite cauza în fața instanței când constată doar indicii despre existența faptei și a vinovăției, cum permitea legea anterior, ci numai când constată că sînt probe necesare, suficiente și legal administrate despre existența unei fapte și a vinovăției¹⁵⁾, ceea ce impune efectuarea unei anchete obiective și complete. Pentru ca anchetatorul să fie convins de vinovăție și să trimită cauza la instanță nu poate să fie nevoie de probe mai puține decît sînt necesare instanței pentru a condamna. Această obligație impusă anchetatorului penal trebuie a fi considerată ca impusă și procurorului, deși textul art. 218 c.p.p. nu a mai fost modificat. O dată ce procurorul verifică și îndrumază ancheta penală¹⁶⁾ sau poate îndeplini atribuțiunile anchetatorului penal, întrunind ambele calități¹⁷⁾, înseamnă că el nu poate avea obligații legale mai reduse decît cele impuse anchetatorului penal din subordinea lui.

Prin aceasta s-a realizat o concepție unitară asupra sarcinii de a stabili adevărul obiectiv, atât în ce privește urmărirea penală, cât și judecata.

O dată cu această modificare, pentru a se crea o nouă garanție asupra temeiniciei invinuirii, a fost preluată trimiterea în judecată din competența organelor de urmărire și a fost încredințată instanței de judecată, într-o ședință specială, denumită pregătitoare. Prin această modificare a codului de procedură penală s-a restructurat adînc procesul nostru penal și în special trimiterea în judecată, care a căpătat o altă esență procesuală, alte sarcini.

— II —

Cît timp trimiterea în judecată era un atribut al organelor de urmărire, efectuîndu-se prin rechizitorul procurorului sau ordonanța anchetatorului penal confirmată de procuror, ea era cuprinsă în faza de urmărire penală. Trimiterea în judecată reprezenta momentul final al urmăririi penale și făcea legătura între faza de urmărire și faza de judecată. Instanța sesizată cu rechizitorul procurorului sau cu ordonanța de trimitere în judecată a anchetatorului penal confirmată de procuror punea cauza pe rol și trecea la judecarea ei în fond.

Fiind un act al urmăririi penale, trimiterea în judecată exprima concluziile la care a ajuns organul de urmărire și anume acelea de vinovăție a invinuitului. Procurorul sau anchetatorul penal, atunci cînd întocmeau rechizitorul sau ordonanța de trimitere în judecată, se situau

15. Art. 265 pct. 1 c. p. p., modificat prin decretul 506/1953.

16. Art. 267/2 c. p. p. și art. 7 lit. a din legea Nr. 6/1952.

17. Art. 268 c. p. p.

pe convingerea ce și-au format-o despre vinovăția invinuitului, căci altfel ar fi clasat cauza.

„In concluziile de acuzare, scrie prof. Strogovici, anchetatorul își exprimă convingerea în ceea ce privește vinovăția invinuitului, convingere care s-a format în urma întregii anchete efectuate, socotind că acuzarea este confirmată de probele adunate în cauză, iar mijloacele de apărare ale invinuitului, adică argumentele și obiecțiile lui contra acuzării ce i se aduce, s-au dovedit a fi insuficiente și că nu sînt în măsură să infirme acuzarea. Pînă cînd anchetatorul nu se va convinge de vinovăția invinuitului, el nu poate întocmi concluziile de acuzare.”¹⁸⁾

Insuși codul de procedură penală impune această atitudine a anchetatorului și procurorului; aceștia dispun trimiterea în judecată cînd constată că sînt probe necesare, suficiente și legal administrate despre existența faptei și a *vinovăției*¹⁹⁾.

Intrucît procurorul și anchetatorul penal se pronunțau prin trimiterea în judecată asupra vinovăției, decurgea o serie de consecințe printre care și incompatibilitatea lor de a fi în completul de judecată a cauzei respective.

Prin modificarea art. 265 și 267/2 c.p.p., anchetatorul penal și procurorul nu mai au dreptul de a trimite în judecată pe invinuit. Dacă ajung la concluzia că sînt probe suficiente de vinovăție, atunci anchetatorul penal și procurorul dispun trimiterea cauzei în fața instanței competente. Organele de urmărire au rămas competente deci numai în efectuarea actelor de urmărire, ultimul act de urmărire fiind sezișarea instanței penale. Prin aceasta trimiterea în judecată a trecut în competența instanței penale, schimbîndu-și esența sa procesuală.

Trimiterea în judecată făcută de instanța penală într-o ședință specială, *pregătitoare*, este un act *judiciar*. Prin acesta se deosebește radical de trimiterea în judecată ca act al procurorului sau anchetatorului penal, deci ca act al unui organ de urmărire.

Dar trimiterea în judecată efectuată de instanța penală se deosebește și de trimiterea în judecată efectuată de alte organe cu caracter de instanță. Astfel cabinetul de instrucție și camera de instrucție ca organe ce efectuau instrucția prealabilă pînă în 1952, erau considerate ca instanțe. Cu toate că în acest sistem trimiterea în judecată era tot un act judiciar — al unei instanțe (judecătorul de instrucție era judecător al instanței, cu sarcini speciale de instrucție, iar camera de instrucție era formată din judecători și asesori populari) acest act de trimitere în judecată conținea convingerea instanței de vinovăția invinuitului²⁰⁾. Intrucît în ordonanța definitivă de trimitere în judecată sau în decizia camerei de instrucție judecătoria își exprimau convingerea vinovăției invinuitului, erau împiedicați de a mai participa la judecata de fond a acestor cauze.

1. Trimiterea în judecată ca act al instanței penale dat în ședință pregătitoare nu mai exprimă concluzia de vinovăție a invinuitului. Trimiterea în judecată constituie un control judecătoresc asupra urmăririi

18. M. S. Strogovici, *ibid.* p. 368; vezi și M. A. Celțov *ibid.* p. 280-282.

19. Art. 265 pct. 2 c. p. p. modificat prin Dec. 506/1953.

20. Art. 265 și 271 c. p. p. în redactarea din 1948.

penale, atît din punctul de vedere al suficienței și temeiniciei acesteia, cît și al respectării dispozițiilor legale care garantează drepturile procesuale ale invinuitului.

Am analizat mai sus necesitatea acestui control din partea instanței, în scopul de a nu ajunge la judecată decît acele cauze în care instanța s-ar putea pronunța asupra existenței faptei, dacă aceasta poate fi imputată invinuitului și dacă el este vinovat de săvîrșirea ei. Acest control este astăzi posibil prin faptul că instanța, ca organ de trimitere în judecată, are dreptul în caz că stabilește existența unei cauze de împiedicare a pornirii sau continuării procesului penal să claseze cauza, deci să nu-l mai transforme pe invinuit în inculpat, sau — ceea ce era oprit pînă acum — să restituie cauza organelor de urmărire penală pentru completarea sau refacerea urmăririi penale, în cazul cînd aceasta nu este completă sau nu au fost respectate dispozițiile procedurale care garantează stabilirea adevărului obiectiv.

Acest control al instanței asupra urmăririi penale este însă limitat numai asupra faptelor și persoanelor cu care a fost sesizată instanța. Nici o dispoziție legală nu acordă instanței dreptul de a verifica temeinicia clasării cauzei penale de către organele de urmărire, fie parțial, fie total. În cazul clasării totale cauza nici nu mai ajunge la instanță, decît pe calea eventuală a unei acțiuni directe, care nu se examinează în ședința pregătitoare, iar în caz de clasare parțială, cu persoanele sau faptele pentru care s-a clasat, instanța nu este sesizată ²⁰).

În cazul unei clasări netemeinice și nelegale, instanța este însă dator să seziseze organele de procuratură ierarhic superioare celor care au clasat și să ceară anularea acestei clasări.

După cum am mai arătat, trimiterea în judecată ca act al instanței penale se deosebește radical de trimiterea în judecată ca act al organului de urmărire sau al oricăror alte organe penale cu caracter de instanță, întrucît ea nu conține convingerea instanței de vinovăția invinuitului. *Instanța în ședința pregătitoare nu are ca sarcină rezolvarea problemei vinovăției invinuitului.* Aceasta rezultă din dispozițiile legale care reglementează conținutul trimiterii în judecată.

Conținutul ședinței pregătitoare este exprimat în art. 269 c.p.p., introdus la 14 decembrie 1953 :

„cauzele primite de la procuror, sint supuse spre *examinare* într-o ședință pregătitoare, în scopul ca în fața instanței de fond să ajungă spre judecare numai acele cauze în care sint probele necesare, suficiente și legal administrate, astfel încît instanța, *judecînd* cauza în fond să poată hotări dacă faptele sint dovedite și dacă invinuitul le-a săvîrșit și este vinovat de săvîrșirea lor.”

Din conținutul acestui text rezultă în mod evident că în ședința pregătitoare instanța nu *judecă*, nu se pronunță asupra celor trei probleme esențiale ale judecării : dacă fapta este dovedită, dacă invinuitul a săvîrșit-o, dacă este vinovat de săvîrșirea ei. Asupra acestor probleme se pronunță instanța numai după ce a judecat cauza în ședință publică, cu respectarea tuturor principiilor de bază ale procesului penal.

21. În acest sens : Incheierile nr. 11 din 22. II. 1954 (dos. 706/1954) și nr. 42 din 6. VII. 1954 (dos. 3816/1954) ale Trib. Reg. Iași.

În ședința pregătitoare instanța numai examinează cauza, adică exercită un *control judecătoresc* asupra dosarului cu care a fost sesizată de procuratură spre a verifica dacă sînt probele necesare, suficiente și legal administrate pentru ca instanța, judecînd în fond, să se poată pronunța.

În decizia sa de îndrumare din 29.III.1936, Plenul Trib. Suprem al U.R.S.S. a precizat problemele la care trebuie să răspundă instanța în ședința pregătitoare și care cuprind în esență același conținut ca și art. 269 din codul nostru de procedură penală.

„În ședința pregătitoare urmează să se verifice în mod obligator în privința fiecărui invinuit: dacă cu ocazia efectuării urmăririi penale au fost respectate toate cerințele legii procesuale penale; dacă urmărirea penală s-a făcut integral, sub toate aspectele și obiectiv; dacă învinuirea formulată și concluziile de învinuire sînt bazate pe piesele de la dosar; dacă infracțiunea pusă în sarcina invinuitului a fost corect calificată; dacă concluziile de învinuire au fost bine întocmite²²⁾”

Numai în cazul unui răspuns afirmativ asupra tuturor acestor probleme, instanța poate dispune trimiterea în judecată. Instanța în ședința pregătitoare nu poate reține anumite probe și a înlătura altele, nu are dreptul de a aprecia probele așa cum îl are instanța de fond²³⁾.

Există deci o distincție precisă între ceea ce examinează instanța în ședința pregătitoare și anume dacă ancheta este completă, obiectivă și legal efectuată și ceea ce hotărăște instanța de fond, dacă fapta este dovedită, dacă inculpatul a săvîrșit-o și dacă se face vinovat de săvîrșirea ei.

Caracterul pregătitor al ședinței în care se face trimiterea în judecată împiedică instanța nu numai de a se pronunța asupra vinovăției, dar chiar a-și forma o părere definitivă asupra cauzei.

Cînd dispun trimiterea în judecată, judecătorii își pot forma o anumită convingere de vinovăția invinuitului, întrucît probele strînse de organele de urmărire penală susțin învinuirea. Această convingere însă nu poate fi definitivă, întrucît probele nu au fost percepute direct, nemijlocit, așa cum le percepe judecătorul în cadrul fazei de judecată în fond.

Numai verificînd probele în ședința publică judecătorul își poate forma o convingere deplină asupra vinovăției.

Putem compara această convingere formată în mod sumar în ședința pregătitoare, cu convingerea pe care și-o formează judecătorii cînd dispun arestarea preventivă a unui inculpat sau resping cererea de eliberare a unui prevenit.

Din analiza încheierilor date în ședința pregătitoare de Tribunalele populare și de Tribunalul Regional Iași, rezultă — afară de cazuri izolate de erori de formulare — că instanțele penale s-au mărginit la efectuarea unui control judecătoresc asupra suficienței și legalității probelor în învinuire, în sensul temeiniciei învinuirii față de probele strînse de ancheta prealabilă. Numeroase sînt încheierile de restituire a dosarului pentru că ancheta penală nu este completă, instanța indicînd în ce

22. M. M. Grodzinski, *Recursul și cererea de îndreptare în procesul penal sovietic*, p. 12.

23. Dec. Trib. Suprem U.R.S.S. Colegiul Penal din 24. VIII. 1949, v. Grodzinski p. 146.

constă insuficiența probelor. Instanța și-a exercitat uneori controlul și mai adânc. Fără să aprecieze fondul probelor și încrederea pe care ele o prezintă, instanța a constatat uneori ²³⁾ că probele sînt vădit insuficiente pentru a susține invinuirea; însă întrucît ancheta era completă și nu exista vreo posibilitate de a se descoperi noi probe, nu a mai restituit cauza pentru completarea urmăririi și a clasat-o. Clasarea s-a făcut pentru motivul că exista o cauză care împiedica continuarea procesului penal: imposibilitatea de a se dovedi invinuirea. Prin aceasta instanța și-a exercitat rolul de control al actului de sezișare în limitele acestui control, în scopul de a nu ajunge la instanța de fond o cauză în care invinuirea este vădit netemeinică din lipsă totală de probe. Totuși instanța în ședința pregătitoare trebuie să fie foarte atentă cînd clasează cauza pentru lipsă de probe, întrucît ea este datoare în primul rînd să ceară organelor de procuratură să completeze aceste probe. Practica ne arată că astfel de cazuri sînt rare, iar acolo unde prea ușor se clasează din lipsă de probe, controlul instanței superioare îndreaptă greșelile ²⁴⁾.

În această privință este o părere greșită ²⁵⁾ în care se consideră drept cauze de oprire a pornirii sau continuării procesului penal, numai cauzele de stingere a acțiunii penale și prin consecință numai aceste cauze pot duce la clasare în ședința pregătitoare. În noua structură a procesului nostru penal, printre cauzele care opresc continuarea lui este și imposibilitatea dovedirii existenței faptei și a săvîșirii ei de către invinuit, precum și lipsa trăsăturilor conținutului infracțiunii (deci cazurile de achitare de sub art. 4 p. I-a c.pr. penală). Procurorul (art. 218 pct. 2. c.p.p.) și anchetatorul penal (art. 265 pct. 1 c.p.p.) clasează cauza nu numai în cazul unei cauze de stingere a acțiunii penale, ci și în cazul cînd constată că fapta nu există sau nu poate fi imputată invinuitului, ori nu cade sub prevederile legii penale, astfel cum trebuie să fie și practica instanței în ședința pregătitoare. Pornite de la început pe un drum greșit, Tribunalele noastre au rezolvat această problemă în sensul legii, astfel că ori de cîte ori au constatat lipsa unui element al infracțiunii sau că fapta nu cade sub prevederile legii penale, au dispus clasarea, adică încetarea procesului penal ²⁶⁾.

În practica ședinței pregătitoare nu se găsesc decît foarte rar încheieri, în care să se facă aprecierea fondului probelor, ca spre exemplu: care martori au spus adevărul și care nu, în ce măsură sînt juste apărările invinuitului față de invinuire etc. Aceasta înseamnă că instanțele noastre au înțeles noul conținut al trimiterii în judecată. Ele nu au căzut nici în greșeala inversă, de a fi un organ de confirmare mecanică

23. A se vedea încheierile nr. 46/1954 și 49/1954 în dos. nr. 4763/1954 și nr. 5989/1954 a Trib. Reg. Iași.

24. Încheierea nr. 8/1954 (dos. 618/1954) și încheierea nr. 37/1954 (dos. 3558-1954) a Trib. Reg. Iași.

25. Încheierea nr. 16/1954 (dos. 1073/1954) a Trib. Reg. Iași, motivează greșit că nu se poate clasa cauza pentru lipsa unui element al infracțiunii. Idem încheierea nr. 10/1954 dos. 617/1954.

26. Încheierile nr. 31, 43, 45 și 48/1954 (dos. 2892, 3912, 4331 și 5383/1954) și încheierea nr. 19/1955 dos. 1838/1955, toate ale Trib. Reg. Iași.

a actului de invinuire, întrucît proporția clasărilor, restituirilor de dosare și a modificării calificării este importantă.

Ce rezultat practic imediat rezultă din noul conținut al trimiterii în judecată ?

S-a pus problema practică de a se ști dacă disp. art. 53 c.p.p. mai sînt în vigoare, întrucît nu există o abrogare expresă, în sensul dacă este compatibil de a intra în completul instanței de fond, care judecă cauza, judecătorul sau asesorul popular care au făcut parte din instanță în ședința pregătitoare și care au dispus trimiterea în judecată.

Este incompatibil de a judeca, prevede art. 53 c.p.p., judecătorul care a emis mandatul de arestare, ori s-a pronunțat asupra culpabilității prin ordonanța definitivă, ori judecătorul care a luat parte la pronunțarea camerei de instrucție pentru trimiterea în judecată. Textul art. 53 și dispoziția din art. 56 pct. 6 c.p.p. că este recuzabil judecătorul care și-a exprimat părerea cu privire la cauza ce se judecă, pornește de la principiul că nu mai poate judeca acel care, într-o fază anterioară a procesului, s-a pronunțat asupra vinovăției, presupunindu-se că el nu-și va schimba părerea cînd va judeca. Intră în această categorie judecătorul de instrucție care în ordonanța definitivă și judecătorul sau asesorii populari, care în decizia camerei de instrucție s-au pronunțat asupra vinovăției prin trimiterea în judecată a invinuitului.

În cazul trimiterii în judecată în ședința pregătitoare, judecătorul și asesorii populari nu se pronunță asupra vinovăției. La această îi împiedică conținutul nou al trimiterii în judecată precizat mai sus. Întrucît judecătorul care a dispus trimiterea în judecată nu rezolvă problema vinovăției, nu există nici un impediment ca el să participe în completul instanței care judecă în fond ²⁷). Dimpotrivă, întrucît el cunoaște dosarul din ședința pregătitoare, este de recomandat ca tot el să judece cauza ²⁸).

De altfel, practica judiciară ne arată că același complet al instanței care a trimis în judecată pe invinuit după administrarea probelor în contradictoriu și nemijlocit, a achitat pe inculpat sau a schimbat calificarea juridică, ceea ce dovedește lipsa vreunei păreri formate anticipat.

Concluzia la care ajungem este deci aceea că disp. art. 53 c.p.p. care fac incompatibil pe judecătorul care a dispus trimiterea în judecată să participe la completul de judecată a cauzei, sînt abrogate implicit prin noul conținut al trimiterii în judecată, așa cum a fost reglementat prin decretul nr. 506/1953.

2. Trimiterea în judecată ca act al instanței penale se deosebește radical de sistemul anterior de trimitere în judecată și restructurează procesul nostru penal, întrucît creează o fază nouă a procesului. Procesul penal constituie un sistem de acte și forme procesuale efectuate de către organele de urmărire, instanță și cei ce iau parte la desfășurarea lui. Sistemul procesului penal presupune o înlanțuire strinsă între actele procesuale penale și le grupează în faze procesuale cu sarcini și forme

27. Decizia penală nr. 1908/1954 a Trib. Reg. Iași, dos. Nr. 1976/1954.

28. În același sens Curte oraș Stalin, dec. pen. 1078/1952 în *Justiția Nouă*, nr. 5/1952, p. 788 cu nota C. Proca, în legătură cu judecătorul care a dispus arestarea în ședință, conf. art. 305¹ c. p. p.

proprii. Intre aceste faze procesuale sînt demarcații precise; cauza nu poate trece în faza următoare decît dacă s-au realizat sarcinile fazei precedente, dacă a fost îndeplinit actul final al fazei precedente.

În sistemul nostru procesual pînă în 1952, prima fază procesuală o constituia cercetarea prealabilă sau instrucția prealabilă, după cum urmărirea se făcea de organul de cercetare sau de judecătorul de instrucție. Actul final al cercetării penale — rechizitorul procurorului — și actul final al instrucției prealabile — ordonanța definitivă a judecătorului de instrucție sau decizia camerei de instrucție — constituiau actul de trimitere în judecată; acest act de trimitere în judecată lega direct instanța penală, care trecea la judecarea cauzei în fond. Deci după cercetarea penală sau instrucția prealabilă urma faza judecării în fond a cauzei penale.

După modificările din 1952 ale procesului nostru penal, cercetarea penală și ancheta penală au format o singură fază procesuală — urmărirea penală —, ele constituind etape ale aceleiași faze. În cadrul urmării penale se includea și trimiterea în judecată, ca act final al acestei faze, ca act al organelor de urmărire penală. După urmărirea penală, procesul penal se desfășura în fața instanței de fond, în faza de judecată.

În nici unul din aceste sisteme trimiterea în judecată nu constituia o fază procesuală, o grupare de acte procesuale cu sarcini și forme proprii, întrucît trimiterea în judecată se concretiza într-un singur act procesual. Pentru aceleași motive, trimiterea în judecată nu constituia o fază procesuală, chiar dacă era de competența unui organ cu caracter de instanță — cabinetul de instrucție sau camera de instrucție.

Noua reglementare a trimiterii în judecată penală prevede efectuarea unor acte procesuale de către instanța penală, acte procesuale ce se desfășoară într-o ședință specială, denumită pregătitoare. Actele procesuale ale ședinței pregătitoare încep cu primirea dosarului de către instanța de la procuror și fixarea termenului pentru ședința pregătitoare și iau sfîrșit cu încheierea dată de instanță.

Totalitatea actelor procesuale efectuate în ședința pregătitoare constituie o fază procesuală distinctă în cadrul procesului penal. Această fază procesuală are sarcini și forme procesuale proprii, care o disting atît de urmărirea penală, cît și de judecata în fond.

Trimiterea în judecată se distinge de urmărirea penală ca fază procesuală, întrucît pe de o parte se desfășoară în fața unei instanțe și nu a organelor de urmărire, iar pe de altă parte are drept sarcină controlul judecătoresc asupra actelor efectuate în faza de urmărire. Din această cauză trimiterea în judecată nu mai poate fi astăzi încadrată în urmărirea penală.

Apare ca greșită, de aceea, dispoziția cuprinsă în decretul 506/1953 care situează trimiterea în judecată în Cap. III, titlul III din cartea II-a a Codului de procedură penală. Titlul III în care se găsește trimiterea în judecată reglementează ancheta penală. A introduce trimiterea în judecată, care în modul cum este reglementată, constituie o fază nouă, distinctă de urmărire penală, în titlul anchetei penale, înseamnă a nu-i

recunoaște noua sa esență procesuală. Socolim că interpretarea pe care trebuie să o dăm dispozițiilor arătate mai sus, nu poate fi decît inadverența legiuitorului și nu determinarea esenței procesuale a acestei faze, esență care rezultă din conținutul trimiterii în judecată și nu din poziția reglementării sale în cadrul codului de procedură penală.

Trimiterea în judecată se distinge ca fază procesuală și de judecata în fond. Dacă trimiterea în judecată se face de aceeași instanță, în același complet de judecată și cu participarea procurorului, totuși ședința pregătitoare este complet deosebită de ședința de judecată. Ședința pregătitoare nu este publică, nici contradictorie; nu participă nici invinuitul — decît în rare cazuri — și nici partea civilă. Nu se administrează nici o probă, deci nu se aplică principiul nemijlocirii. În ședința pregătitoare instanța nu judecă, ci examinează doar cauza în scopul verificării anchetei penale. Instanța în ședința pregătitoare nu poate condamna cînd constată temeinicia invinuirii, ci numai trimite în judecată. În acest mod există o deosebire radicală între trimiterea în judecată și judecata în fond, astfel că este justificat a considera trimiterea în judecată ca o fază distinctă a procesului penal.

Există păreri ²⁹⁾ că este necesară adîncirea democratizării procesului penal, prin transformarea ședinței pregătitoare într-o ședință contradictorie, permițîndu-i-se deci invinuitului personal sau prin apărătorul său să pună concluzii orale în ședința pregătitoare. Această propunere ar apropia foarte mult ședința pregătitoare de ședința de judecată, trecîndu-se chiar la discuții asupra fondului cauzei în sensul aprecierii probelor efectuate. Cauza s-ar dezbate de două ori, o dată înainte de a se efectua ancheta judecătorească, a doua oară după efectuarea ei. Prin aceasta s-ar îngreuija munca instanțelor, fără să existe certitudinea îmbunătățirii modului de trimitere în judecată.

Cu toate acestea, ținînd seama că funcțiile de judecare, invinuire și apărare formează un tot dialectic și că apărarea aduce contribuții însemnate pentru o judecată temeinică, credem că s-ar putea îmbunătăți sistemul actual al trimiterii în judecată prin posibilitatea ce s-ar crea invinuitului de a-și expune instanței apărărilor sale printr-un memoriu scris, ajutat fiind la aceasta de un apărător.

În procesul penal sovietic, după terminarea anchetei penale, procurorul e dator a aduce în mod efectiv la cunoștința invinuitului toate lucrările și materialele urmăririi penale. Invinuitul poate cere astfel completarea urmăririi penale, în sensul apărărilor pe care înțelege să le facă. Cunoșcînd dosarul, invinuitul va putea astfel să întocmească memoriu prin care să ceară instanței în ședința pregătitoare, să claseze cauza, să o restituie procuraturii, să schimbe calificarea.

În cadrul procesului nostru penal, nici la terminarea cercetării penale, nici a anchetei penale, procurorul sau anchetatorul nu sînt obligați de a arăta lucrările dosarului invinuitului, pentru ca acesta să ceară eventual efectuarea de noi probe. Invinuitul deci nu cunoaște lucrările

29. M. A. Celîov *ibid.* p. 290.

dosarului în momentul cînd dosarul ajunge la ședința pregătitoare. Cum dosarul ajuns la instanță pentru ședința pregătitoare este inaccesibil învinutului sau apărătorului său, considerîndu-se secret pînă la soluția dată în ședința pregătitoare, învinutul nu-și poate face nici o apărare temeinică înainte de ședința de judecată.

Pentru a ține seama și de operativitatea instanțelor și de necesitatea unui control temeinic în ședința pregătitoare asupra trimiterii în judecată, sîntem de părere că se poate îmbunătăți reglementarea trimiterii în judecată, prin înlăturarea secretului dosarului după întocmirea actului de sezișare, prin posibilitatea consultării lui de către învinut și apărător și în consecință prin dreptul de a se depune memorii scrise, care să fie luate în considerare de instanță în ședința pregătitoare. Așa cum concluziile apărătorului ajută substanțial instanța în adoptarea de soluții temeinice și legale cînd judecă în fond, în același mod ele vor ajuta instanța să soluționeze just problema trimiterii în judecată.

— III —

Ca orice fază procesuală penală distinctă, trimiterea în judecată trebuie să se încheie cu un act care să termine faza respectivă și să declanșeze începerea unei alte faze procesuale. Actul final al fazei de trimitere în judecată îl constituie încheierea pe care o dă instanța în ședința pregătitoare.

Dacă există una din cauzele de împiedicare a pornirii sau continuării procesului penal, se dă o încheiere de clasare a cauzei și astfel încețază desfășurarea procesului penal.

Dacă urmărirea penală nu e completă și dacă nu au fost respectate dispozițiile procesuale care garantează stabilirea adevărului obiectiv, instanța restituie cauza pentru completarea sau refacerea urmăririi penale, procesul penal reluîndu-se din această fază de urmărire.

În cazul în care se constată că ancheta penală e completă și temeinică, că actul de sezișare corespunde cerințelor legii, instanța dă o încheiere de trimitere în judecată, care sezisează instanța de fond cu judecarea cauzei, trecîndu-se la faza judecării în fond.

Acestea sînt cele trei feluri de încheieri pe care le poate da instanța în ședința pregătitoare, conform art. 274 c.p.p.

S-a susținut într-o părere ³⁰⁾ și s-a soluționat și în practică în același sens ³¹⁾ că instanța, în ședința pregătitoare poate da și încheieri de dezinvestire, adică de declinare a competenței în favoarea altei instanțe, care încheieri pot sezisa direct instanța competentă. S-a susținut chiar că aceste încheieri ar putea fi atacate cu recurs de toate părțile din proces, nu numai de procuror așa cum prevede art. 280 c.p.p.

Temeiul acestei susțineri îl constituie art. 33 c.p.p. care prevede că excepțiile de necompetență pot fi ridicate în orice stadiu al procesului

30. Ilie A. Munteanu Despre încheierile de dezinvestire ale ședinței pregătitoare, Justiția Nouă nr. 6|1954 p. 836.

31. Încheierea nr. 2 din 14 ianuarie 1954 (dos. nr. 99|1954) Trib. Reg. Iași.

și deci și în faza trimiterii în judecată. Chiar dacă art. 274 c.p.p. nu prevede o încheiere de dezinvestire în ședința pregătitoare, se susține în această părere, această omisiune a legiuitorului nu poate împiedica asupra dreptului pe care îl au în genere toate organele de urmărire și judecată de a-și verifica în prealabil competența.

Se susține în continuare că întrucât art. 280 c.p.p. permite numai procurorului să declare recurs împotriva încheierilor prevăzute în art. 274, adică de trimitere în judecată, de restituirea cauzei sau de clasare și cum încheierea de dezinvestire se bazează pe art. 33 c.p.p. și nu pe art. 274 c.p.p., dreptul de recurs este acordat tuturor părților pe baza art. 379 și 392 c.p.p., care prevăd recursul contra încheierilor de declinare de competență.

Socotim această susținere ca greșită și practica instanței în ședința pregătitoare ca nelegală.

Soluțiile pe care le poate da instanța în ședința pregătitoare sînt prevăzute de art. 274 c.p.p., în următoarea redactare:

„Instanța deliberază în secret și se pronunță printr-o încheiere, prin care poate dispune”: trimiterea în judecată, restituirea cauzei procuraturii sau clasarea.

Redactarea textului este categorică și limitează aceste soluții. Nu este prevăzută nici o încheiere de declinare de competență, de dezinvestire în favoarea altei instanțe penale.

Pe de altă parte, această susținere creează căi de atac neprevăzute de lege împotriva unor astfel de încheieri. Într-adevăr, art. 280 c.p.p. prevede că încheierea instanței în ședința pregătitoare poate fi atacată cu recurs numai de procuror. A acorda dreptul de recurs împotriva încheierii de dezinvestire în favoarea altei instanțe, dată în ședința pregătitoare, tuturor părților din proces, înseamnă a adăuga la lege, întrucât art. 379 și 392 c.p.p. pe care se întemeiază părerea respectivă, se referă la recursul contra hotărîrilor instanței de fond și nu a instanței în ședința pregătitoare, recurs care este reglementat numai de art. 280 și 407 c.p.p.

Dispozițiile legale nu permit deci dezinvestirea instanței penale în favoarea altei instanțe pentru neкомпetență.

Ce va face însă instanța dacă va constata că infracțiunea sau persoana cu care a fost sezisată atrage competența altei instanțe? Apare ca logic ca instanța să nu dispună trimiterea în judecată, întrucât dacă nu are dreptul de a judeca cauza respectivă, nu are dreptul nici de a dispune trimiterea în judecată.

Instanța va trebui să restituie cauza organelor de urmărire pentru refacerea urmăririi. Dispozițiile referitoare la competență se aplică atît instanțelor penale cît și organelor de urmărire (art. 32 c.p.p.). Potrivit art. 218 pct. 5 c.p.p. procurorul este obligat, în cazul cînd infracțiunea este de competența altei instanțe, să trimită cauza procurorului de pe lînga instanța competentă. Principiul ce se aplică în această materie, constă în aceea că urmărirea și actul de sezizare al instanței trebuie să fie efectuat de procurorul sau anchetatorul competent. Dispozițiile relative la competența după materie sau după calitatea persoanei și cele re-

feritoare la sezișarea instanței sînt întotdeauna prescrise sub pedeapsa nulității necondiționate (art. 98 c.p.p.).

Dacă instanța în ședința pregătitoare constată că nu este de competența sa cauza cu care a fost sezișată, implicit constată că și organul de urmărire nu a fost competent să efectueze urmărirea și să întocmească actul de sezișare. Rezultă din aceasta că urmărirea nu a fost legal efectuată, întrucît actul de sezișare a fost întocmit de un organ necompetent. Potrivit art. 274 pct. 2 c.p.p. restituirea cauzei se face dacă urmărirea nu e completă și dacă nu au fost respectate dispozițiile procedurale care garantează stabilirea adevărului obiectiv. Apare evident, deci, că în cazul incompetenței organului de urmărire nu au fost respectate dispozițiile legale și se impune restituirea dosarului procuraturii și nu declinarea de competență prin dezinvestire în favoarea altei instanțe.

Rezolvarea în acest mod a problemei dezinvestirii instanței în ședința pregătitoare pentru necompetență, prin restituirea cauzei procuraturii, este și în conformitate cu art. 33 alin. final c.p.p., care prevede că orice holărire declinatoare de competență trebuie înaintată procurorului instanței care a pronunțat-o, care va sezișa procuratura competentă în vederea refacerii actelor de urmărire. Procurorul competent va sezișa în mod legal instanța penală competentă și aceasta în ședința pregătitoare va dispune trimiterea în judecată.

Această rezolvare a problemei necompetenței prin dezinvestire și restituirea cauzei procuraturii este conformă cu conținutul nou al trimiterii în judecată și cu drepturile pe care le conferă legea instanței în această fază procesuală, realizînd în același timp și o procedură practică.

*Universitatea „Al. I. Cuza“
Catedra de Drept penal*

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ О ПРЕДАНИИ СУДУ

Краткое содержание

По примеру законодательства советского уголовного процесса, был изменен и наш уголовный процесс что касается предания суду, который был раньше делом исключительно органов предварительного следствия, а теперь перешел в компетенцию суда в особом заседании, которое называется подготовительным.

В докладе объяснена необходимость согласовать организацию предания суду с задачей установления материальной истины связанной с вопросом о полноте и объективности предварительного следствия, а также о необходимости судебного контроля материалов предварительного следствия.

Суд рассматривает процессуальную сущность предания суду в подготовительном заседании, имея в виду что это является судебным контролем материалов предварительного расследования и является процессуальной фазой с особыми процессуальными задачами и формами несоответствующими ни предварительному следствию ни рассмотрению дела. По существу суд, когда определяет предание суду, не касается вопроса виновности обвиняемого, он не должен окончательно убедиться в виновности последнего, он должен только установить если обвинение предъявленное органами предварительного следствия подтверждается полнотой и достаточностью доказательств имеющихся в деле.

В интересах наиболее успешного отправления правосудия в предварительном заседании рекомендуется, чтобы в стадии предания суду дело не было секретно, и как обвиняемый так и защитник могли бы представить свои возражения суду по вопросу о полноте и достаточности доказательств, существенных процессуальных нарушений и правильности квалификации преступления.

Последний рассматриваемый вопрос относится к определениям суда в подготовительном заседании о направлении дела по подсудности суду, в компетенцию которого подлежит дело с указанием, что суд возвращает дело органам предварительного следствия в виду того что обвинительное заключение было дано прокурором некомпетентным.

QUELQUES PROBLEMES DE L'ACCUSATION DEVANT LES INSTANCES PENALES

R é s u m é

C'est à l'exemple du droit soviétique et de la législation processuelle pénale que le procès a été modifié en droit pénal roumain, pour tout ce qui concerne l'accusation. Cette phase du procès, laquelle n'était auparavant qu'une attribution des organes de poursuite, relève actuellement de la compétence de l'instance pénale et fait l'objet d'une audience spéciale, dénommée préparatoire.

La présente communication se propose d'expliquer la double nécessité, à savoir, premièrement, de mettre d'accord l'organisation de la poursuite pénale avec la mission d'établir la vérité matérielle par une poursuite complète et objective, et — deuxièmement, — de faire exercer par l'instance saisie

du jugement de la cause, le contrôle des conditions dans lesquelles la poursuite pénale a été effectuée.

C'est ainsi que l'auteur en vient à examiner l'essence processuelle de l'accusation prononcée par l'instance au cours de l'audience préparatoire, en précisant que cet acte représente un contrôle judiciaire des conditions dans lesquelles la poursuite pénale a été conduite et que, pour cette raison, une pareille phase, incluant des objectifs et des formes processuelles qui lui sont propres, se distingue à la fois de la poursuite pénale et du jugement. Au moment de l'accusation d'un inculpé il n'incombe point à l'instance l'obligation de constater la culpabilité de celui-ci, pas plus que de se former une conviction définitive là-dessus. Elle doit se limiter à la constatation si l'accusation portée par les organes de poursuite est ou non étayée par les preuves.

En vue d'une meilleure solution des affaires venues à l'audience préparatoire, l'auteur propose que, pendant la phase de l'accusation, le dossier, cessant d'être secret, soit mis à la disposition de l'inculpé et de son défenseur à fin de consultation. C'est le seul moyen qui leur permettra de présenter au tribunal leurs objections et leurs moyens de défense, en ce qui concerne tant la suffisance des preuves accumulées et la légalité des actes de poursuite, que leur qualification en droit.

Un dernier problème que l'auteur examine a trait à la disposition par laquelle, à l'audience préparatoire, l'instance se dessaisit en faveur d'une autre pour raison d'incompétence. Un pareil procédé est considéré comme étant contraire à la loi et l'auteur montre que dans ce cas, l'instance est tenue de renvoyer la cause devant les organes de poursuite, car l'acte par lequel elle avait été saisie, émanait d'un procureur incompétent.

ROLUL DREPTULUI MUNCII ÎN APĂRAREA PROPRIETĂȚII SOCIALISTE

DE

I. IAVORSCHI

*Comunicare prezentată în sesiunea științifică a Universității „Al. I. Cuza”
din 20-22 mai 1955*

1. Normele dreptului muncii socialist, ca parte componentă a suprastructurii, exercită o influență asupra bazei economice socialiste. Acțiunea acestor norme privește fiecare din elementele care compun relațiile de producție, adică proprietatea socială asupra mijloacelor de producție, relațiile stabilite între participanții în procesul producției socialiste și reparația produselor rezultate.

În cadrul acestui studiu vom examina modul în care normele dreptului muncii acționează asupra proprietății sociale, asupra mijloacelor de producție și în general asupra proprietății socialiste de stat, cercetînd numai problemele privind apărarea acestei forme de proprietate.

Fără îndoială că între sarcina de a *apăra* proprietatea socialistă de stat și cea de a *întări* și *dezvolta* această formă de proprietate există o strînsă legătură, apărarea și întărirea proprietății socialiste fiind — după cum se exprimă profesorul A. V. Venedictov, — „două aspecte ale procesului unic al construcției socialiste”¹⁾. Dar în limitele studiului nostru nu vom putea cuprinde decît prezentarea primului aspect al acestui proces, examinînd dealtfel numai măsurile de apărare a proprietății socialiste care sînt stabilite de normele dreptului muncii.

Apărarea proprietății socialiste se realizează printr-un complex de norme juridice din cadrul dreptului socialist, dar fiecare ramură a dreptului cuprinde instituții care stabilesc căi și forme de apărare specifice. Sistemul complex de măsuri stabilite de dreptul penal, administrativ, civil etc., privind apărarea proprietății socialiste, se completează cu măsurile specifice dreptului muncii, în vederea atingerii unui țel unic. Astfel, strînsa legătură între măsurile stabilite de diferitele ramuri ale dreptului socialist este deosebit de evidentă în problema întăririi disciplinei muncii, deoarece disciplina în muncă este o condiție indispensabilă apărării proprietății socialiste.

1) A. V. Venedictov, *Proprietatea socialistă de stat*, vol. 2, Ed. Stat, 1951, p. 263.

2. Reglementarea disciplinei muncii este o sarcină care privește în principal dreptul muncii. O serie de norme ale acestei ramuri a dreptului, de exemplu cele privind ordinea interioară în cadrul întreprinderilor și instituțiilor socialiste, concură la realizarea coordonării activității participanților în procesul producției, — la întărirea unității colectivului de muncă. Intr-adevăr, disciplina muncii este o condiție necesară pentru desfășurarea unei munci colective, iar dreptul muncii reglementează tocmai relațiile sociale care se stabilesc între cei care participă în procesul muncii.

Forma de proprietate asupra mijloacelor de producție determină caracterul disciplinei muncii, cât și metodele folosite pentru asigurarea ei. De aceea, în socialism disciplina muncii, care s-a format pe baza proprietății sociale asupra mijloacelor de producție, exprimă relații de colaborare și ajutor reciproc socialist stabilite între participanții în procesul producției socialiste. Caracterul relațiilor de producție socialiste determină încrederea reciprocă și solidaritatea între membrii colectivului de muncă, cât și acceptarea de către ei a subordonării față de voința conducătorului procesului de producție. Fiind o disciplină conștientă și liber consimțită, disciplină socialistă a muncii este totodată eficace și trainică.

Datoria de a păzi proprietatea socialistă privește, în general, pe toți cetățenii, chiar dacă nu sînt participanți într-un raport juridic de muncă socialist, ea constituind una din datoriile fundamentale ale cetățenilor stabilite prin art. 90 al Constituției R.P.R. Angajații dintr-o unitate socialistă fiind obligați să respecte ordinea interioară a muncii, trebuie să satisfacă și cerința disciplinei muncii de a apăra bunurile întreprinderii sau instituției în care-și desfășoară activitatea. Datoria angajatului de a păzi bunurile unității socialiste respective constituie una din cele mai importante cerințe ale disciplinei socialiste a muncii, a cărei satisfacere condiționează însăși buna desfășurare a producției socialiste. Această datorie corespunde și realizează o unitate cu dreptul la muncă, deci cu dreptul angajatului de a folosi mijloace de producție obștești în procesul producției.

Cerințele disciplinei muncii sînt concretizate, în principal, în regulamentul de ordine interioară al întreprinderii sau instituției socialiste, prin stabilirea obligațiilor de muncă ale salariaților respectivi. Pentru anumite ramuri de activitate sau categorii de salariați, aceste cerințe ale disciplinei muncii sînt precizate și prin alte acte, cum sînt statutele disciplinare. Intre dispozițiile regulamentului de ordine interioară privind obligațiile generale de muncă ale salariaților, sînt cuprinse și cele referitoare la apărarea proprietății socialiste ²⁾.

Datoria de a apăra proprietatea socialistă este uneori formulată ca atare în regulamentele de ordine interioară și în statutele disciplinare,

2) Expunerea de motive la Codul Muncii arată că între alte obligații ale salariaților, regulamentele de ordine interioară vor trebui să prevadă și obligația de a păzi proprietatea socialistă. A se vedea: Gh. Apostol, *Expunere asupra legii Codului Muncii*, Ed. C. G. M., 1950, p. 29.

deci ca o îndatorire distinctă a salariaților, corespunzând unei cerințe distincte a disciplinei muncii. Astfel, statutul disciplinar al salariaților din unitățile Ministerului Transporturilor, din anul 1951, precizează în art. 4, pct. f, că disciplina muncii impune fiecărui angajat „să fie vigilent, păstrînd și avînd grijă în mod permanent de patrimoniul statului și anume de mijloacele tehnice, de utilajul și de materialele administrației“³⁾.

În alte acte privind ordinea interioară în întreprinderile socialiste, se utilizează pe lîngă o formulare generală și precizări privind comportarea față de bunurile unității, din care rezultă aceeași preocupare de a fi păzită proprietatea socialistă. De exemplu, în regulamentul de ordine interioară pentru întreprinderile din ramura industriei ușoare, se prevede, între obligațiile generale ale angajaților, și datoria de a îngriji permanent de bunurile obștești⁴⁾, același regulament precizînd totodată că salariații au și îndatoririle următoare: de a realiza o cît mai mare economie de materiale, combustibil și energie electrică (al. h); de a lupta pentru micșorarea procentului admis la rebuturi și acolo unde este posibil a le înlătura prolect (al. j); de a respecta calitatea cerută, ceea ce înseamnă respectarea procesului tehnologic, a STAS-urilor și a cerințelor caetului de sarcini (al. i și a). Dar toate aceste obligații ale angajaților privind bunurile întreprinderii constituie în fond conținutul datoriei lor de a apăra proprietatea socialistă.

În sfîrșit, în alte regulamente de ordine interioară, de exemplu, în cel pentru instituțiile de învățămînt superior, cerința disciplinei muncii de a fi apărută proprietatea socialistă este concretizată numai sub forma unor obligații ale salariaților privind evitarea risipei, realizarea economiei la materiale etc.

Obligațiile salariaților și ale administrației de a păzi bunurile întreprinderii socialiste sînt înscrise și în contractul colectiv de muncă, de asemenea în capitolul privind disciplina muncii, îndatorirea de a apăra bunurile întreprinderii socialiste, luînd astfel și forma unei obligații contractuale. De exemplu, contractul colectiv de muncă pentru anul 1954 al întreprinderii de stat „Țesătura“-Iași, prevede în cap. IV, între altele, și clauza prin care salariații se obligă „să îngrijească, ca o scumpă proprietate socialistă, utilajul, sculele, materialele și toate bunurile întreprinderii“ și să indice elementele dușmănoase care risipesc și distrug avutul obștesc. Prin acest contract administrația întreprinderii se obligă să sprijine întrecerea socialistă pentru realizarea economiilor, iar comitetul sindical de întreprindere să organizeze brigăzi de economii.

Așadar, clauzele contractului colectiv de muncă arată, de asemenea, că apărarea proprietății socialiste este o îndatorire de serviciu pentru salariați.

3) Statutul disciplinar al muncitorilor, tehnicienilor, inginerilor și funcționarilor din unitățile Ministerului Transporturilor, aprobat prin H. C. M. Nr. 730 din 19 iulie 1951.

4) Ne referim la regulamentul întreprinderii de stat „Țesătura“-Iași (cap. IV, art. 11, al. h).

Dar normele dreptului muncii nu numai că indică cerințele disciplinei în muncă, ci stabilesc și forme speciale pentru comunicarea acestor cerințe și pentru acceptarea lor de către colectivul de muncă din unitatea socialistă. Astfel, Codul Muncii dispune ca regulamentul de ordine interioară să fie adaptat specificului întreprinderii prin acordul administrației și al comitetului sindical respectiv. Acest regulament trebuie să fie adus la cunoștința celor care muncesc în unitatea socialistă, el devenind obligator numai din momentul afișării (art. 24 c.m.). Apoi, în cuprinsul regulamentului de ordine interioară se prevede, de obicei, dispoziția potrivit căreia administrația unității este obligată să aducă la cunoștința noului angajat îndatoririle de muncă ce-i revin.

În privința contractului colectiv de muncă, normele dreptului muncii dispun că acest contract se încheie în cadrul unei adunări a tuturor salariaților unității respective, angajații putând face propuneri pentru îmbunătățirea diferitelor clauze ⁵⁾.

Atât conținutul regulamentului de ordine interioară cit și cel al contractului colectiv de muncă sînt, dealtfel, discutate și în cadrul adunărilor sindicale, al consfătuirilor de producție etc., ceea ce îngăduie o mai bună cunoaștere a lor de către masa salariaților.

O serie de norme ale dreptului muncii, de exemplu, cele privitoare la pregătirea profesională, reglementează formele de organizare a calificării, în cadrul căreia se transmit și cunoștințe în legătură cu problema disciplinei muncii. Dealtfel, unitatea sindicală din întreprindere are chiar ca o sarcină principală organizarea formelor necesare de activitate privind educarea salariaților în spiritul disciplinei socialiste a muncii.

În felul acesta, instituțiile dreptului muncii contribuie efectiv la ajutorarea masei salariaților ca să cunoască cerințele disciplinei muncii și deci și cele privind apărarea bunurilor întreprinderii; să înțeleagă necesitatea satisfacerii lor; să le accepte și să le satisfacă efectiv, prin îndeplinirea în mod conștient și de bună voie a obligațiilor generale și speciale de muncă.

3. Noua atitudine față de muncă și deci disciplina socialistă a muncii, nu se formează dintr-o dată, ci necesită o susținută și îndelungată activitate în domeniul educației, cu folosirea nu numai a măsurilor de încurajare, dar — în ce privește o minoritate a celor ce muncesc — și a măsurilor de constrîngere.

Pentru întărirea disciplinei socialiste a muncii se folosește în principal metoda convingerii, care corespunde în totul caracterului acestei discipline. Prin acțiunea de educare, participanții în procesul de producție sînt ajutați să înțeleagă necesitatea respectării disciplinei muncii și să-și formeze deprinderea de a fi disciplinați.

În statul nostru democrat popular s-a pus în permanență accentul pe măsurile care duc la întărirea disciplinei muncii pe calea educării celor ce muncesc. În acest sens pot fi menționate o serie de rezoluții și ho-

5) H. C. M. Nr. 56 privitoare la stabilirea duratei pentru care se încheie contractele colective de muncă, publicată în Bul. Of. Nr. 13 din 31 ianuarie 1951.

tăriri, care ocupându-se de problema disciplinei muncii, acordă o deosebită atenție educației maselor muncitoare în scopul dezvoltării simțului de răspundere personală față de proprietatea socialistă. Astfel, Rezoluția ședinței plenare a C.C. al P.M.R. din 22—24 decembrie 1948 asupra problemei sindicale, arată că sindicatele trebuie să ducă o luptă intensă pentru realizarea economiilor, reducerea deșeurilor și lichidarea rebuturilor în întreprinderi. Aceeași preocupare rezultă și din cuprinsul Hotărârii comune a C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri referitoare la măsurile necesare pentru creșterea productivității muncii, din anul 1950 ⁶⁾; apoi, hotărârea privind întărirea disciplinei muncii și înlăturarea avariilor din industria petroliferă, din 1951 ⁷⁾ etc. O ultimă hotărâre comună privind apărarea avutului obștesc și anume Hotărârea C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri nr. 240 din 8 martie 1955 ⁸⁾, arată din nou necesitatea de a se intensifica activitatea educativă în rândurile oamenilor muncii. Această hotărâre comună trasează sarcini concrete organelor administrației de stat și organizațiilor de partid și de masă, între care și sarcina de a răspîndi cunoștințele juridice, iar pentru activiștii sindicali, în special a cunoștințelor în domeniul legislației muncii. Aceeași hotărâre accentuează însă în mod deosebit sarcina de a se lua cele mai severe măsuri pentru stîrpirea delapidărilor, furturilor și a altor forme de încălcare a legalității care provoacă pagube avutului obștesc.

În acțiunea de întărire a disciplinei muncii, un rol important îl au și formele de stimulare morală a celor care se disting în muncă cit și aplicarea principiului cointeresării materiale în organizarea retribuiri muncii și a stimulenților de ordin material.

În Republica Populară Română, au fost stabilite o serie de forme de recompensare morală a fruntașilor în muncă, de exemplu: ordine, medalii, titluri personale, distincții, insigne etc. De asemenea, printr-o serie de măsuri în cadrul politicii economice a statului democrat popular și prin normele juridice referitoare la retribuirea muncii s-a urmărit satisfacerea cerințelor legii economice obiective a repartiției după muncă. Astfel au fost îmbunătățite sistemele de plată a muncii în acord și după timpul lucrat, cit și sistemul de premiere. În această privință o deosebită importanță prezintă H.C.M. nr. 3896 din 2 decembrie 1953, elaborată pe baza hotărârilor plenarei lărgite a C.C. al P.M.R. din 19—20 august același an.

Unul dintre criteriile principale în acordarea recompenselor morale și materiale este și măsura în care cei care muncesc participă la apăra-

6) Hotărârea C. C. al P. M. R. și a Consiliului de Miniștri al R. P. R. asupra măsurilor ce trebuie să fie luate pentru creșterea productivității muncii și îmbunătățirea condițiilor de trai ale muncitorilor, tehnicienilor și funcționarilor, (febr. 1950). Rezoluții și hotărâri ale C. C. al P. M. R., 1951, p. 200.

7) Hotărârea C. C. al P. M. R. și a Consiliului de Miniștri al R. P. R. cu privire la întărirea disciplinei în muncă, înlăturarea avariilor și a lipsurilor de la lucru din industria petroliferă, Bul. Of. Nr. 16 din 3 februarie 1951.

8) Hotărârea C. C. al P. M. R. și a Consiliului de Miniștri al R. P. R. cu privire la prevenirea și înlăturarea cauzelor care duc la delapidare, furt și alte forme de încălcare a legalității populare, ce provoacă pagube avutului obștesc Colecția Hot. și Disp., Nr. 15 din 8 martie 1955.

rea proprietății socialiste. Astfel, statutul disciplinar al salariaților din unitățile Ministerului Transporturilor dispune să se acorde încurajări și recompense celor „care au grijă deosebită de patrimoniul statului” (art. 35).

O manifestare a grijii față de bunurile unității socialiste este și realizarea economiilor la materiale, combustibil, energie electrică și cheltuieli de administrație. H.C.M. din anul 1950 privind sistemul premial ⁹⁾, cît și instrucțiunilor privitoare la aplicarea regulamentelor de premiere, din același an ¹⁰⁾, precizează că, criteriile generale de acordare a premiilor pentru salariații întreprinderilor sînt: depășirea sarcinilor cantitative și calitative ale planului de producție și realizarea economiilor la consumurile specifice, avînd ca rezultat reducerea prețului de cost al produselor.

Așadar, normele dreptului muncii referitoare la stimularea morală și materială a salariaților au un rol activ în privința îndeplinirii de către oamenii muncii a obligației de a apăra proprietatea socialistă.

În general, normele dreptului muncii care privesc încurajarea salariaților disciplinați subliniază în mod deosebit latura subiectivă a disciplinei, acționînd în sensul afirmării, tot mai puternice, a trăsăturilor caracteristice disciplinei socialiste, care determină — după cum constată A. E. L u n e v ¹¹⁾ — ca noțiunea de disciplină în sens subiectiv să fie mai cuprinzătoare decît noțiunea de legalitate.

4. În același timp cu extinderea și îmbunătățirea măsurilor prin care sînt încurajați angajații care satisfac cerințele disciplinei muncii, s-a alcătuit și un complex de norme juridice referitoare la sancționarea celor care încălcînd disciplina în muncă provoacă pagube avutului obștesc.

V. I. L e n i n subliniind primatul metodei convingerii adăuga însă: „Noi nu ascundem faptul că folosim constrîngerea, deoarece recunoaștem că nu vom putea lichida vechea societate fără a constrînge partea înapoiată a proletariatului” ¹²⁾.

Statul democrat popular apără în mod consecvent interesele oamenilor muncii, depune eforturi pentru educarea celor ce muncesc, dar în același timp nu rămîne pasiv față de manifestările unei minorități care duc la frînarea producției sociale.

Acțiunea de constrîngere a elementelor nedisciplinate, dușmănoase, care păgubesc avutul obștesc, se desfășoară pe temeiul unui complex de norme juridice, dintre care o parte se încadrează în ramura dreptului muncii. Astfel, Hotărîrea C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. nr. 240 din 8 martie 1955, prevede o serie de măsuri pentru apărarea avutului obștesc, care în principal privesc domeniul de reglementare al dreptului procesual penal și al dreptului administrativ, dar tot-

9) H. C. M. Nr. 421 privind sistemul premial. Bul. Oficial Nr. 55 din 28 iunie 1950.

10) Instrucțiuni privitoare la aplicarea regulamentelor de premiere, publicate în Bul. Of. Nr. 55 din 28 iunie 1950.

11) A. E. L u n e v, S. S. S t u d e n i k i n, T. A. I a m p o l s c a i a, *Legalitatea socialistă în administrația de stat sovietică*, Ed. Stat, 1951, p. 63.

12) V. I. L e n i n, *Opere* vol. 30, ed. IV rusă, 1950, p. 476.

odată se referă și la modul de aplicare a unor norme ale dreptului muncii.

Normele dreptului muncii referitoare la întărirea disciplinei în muncă prin folosirea metodei constrîngerii, privesc următoarele mijloace de apărare a proprietății socialiste:

- a) Retribuire redusă, mergînd chiar pînă la neplata muncii prestate, în cazul neîndeplinirii cerințelor de calitate de către produsele realizate;
- b) Obligația de a repara daunele produse în legătură cu munca și
- c) Sancțiunile disciplinare.

a) Codul Muncii prevede cîteva dispoziții referitoare la retribuirea muncii în situații anormale în raport cu cerințele producției, cum sînt: neîndeplinirea normei de muncă, întreruperile în producție și provocarea de rebuturi. Prin aceste dispoziții se urmărește satisfacerea cerințelor legii economice obiective a repartiției după muncă, cointeresarea directă a tuturor membrilor colectivului de muncă în buna desfășurare a procesului de producție și apărarea avutului obștesc.

După cum este și firesc, Codul Muncii soluționează problema retribuirii în caz de neîndeplinire a normei de lucru și de întrerupere în producție, în funcție de vina angajatului. Astfel, în caz de neîndeplinire a normei de muncă din vina angajatului, acesta va fi retribuit după cantitatea pieselor sau operațiunilor efectuate, dacă bineînțeles ele corespund cerințelor de calitate (art. 28 c.m.). Orele nelucrate în timpul întreruperii în producție nu se plătesc angajatului vinovat de această întrerupere (art. 45 c.m.).

Chiar în unele cazuri cînd angajatul nu este în mod direct și exclusiv vinovat de neîndeplinirea normei de producție sau de întreruperea lucrului, el totuși este retribuit numai cu o parte din salariul tarifar corespunzător. Astfel, cînd nu a îndeplinit norma de producție din cauza proastei calități a materiei prime prelucrate, angajatul primește minimum $\frac{2}{3}$ din salariul tarifar, chiar dacă nu a îndeplinit norma în aceeași proporție (art. 29, al. 1, c.m.). De asemenea, în cazul întreruperii producției datorită, de exemplu, epuizării materiei prime, orele nelucrate sînt retribuite numai cu 50% din salariul tarifar în industria ușoară și cu 75% în industria grea, șantiere naționale mari, transporturi, cît și în întreprinderile industriale ale transportului feroviar¹³⁾.

Dispozițiile Codului Muncii privind retribuirea muncii numai cu o parte din salariul tarifar respectiv, chiar dacă neîndeplinirea normei sau întreruperea în producție nu sînt provocate din vina personală a angajatului, au un rol important în lupta împotriva delăsării în muncă și a lipsei de grijă față de avutul obștesc. Aceste dispoziții contribuie la întărirea simțului de răspundere a celor ce muncesc, îi fac să fie interesați în buna desfășurare a procesului de producție și să seziseze la timp administrația întreprinderii și organele sindicale asupra tuturor piedicilor care ar putea stînji și chiar întrerupe procesul producției.

Dar pentru a primi întreg salariul tarifar nu este suficient ca angajatul să îndeplinească numai cantitativ norma de producție, ci trebuie

13) Decretul Nr. 47 privind modificarea art. 45 din Codul Muncii. Bul. Of. Nr. 3 din 26 ianuarie 1953.

ca produsele sau operațiunile efectuate să îndeplinească cerințele sub raportul calității. Rebuturile, adică produsele care nu corespund cerințelor de calitate, constituie o pagubă pentru economia națională, care nu poate fi suportată în toate cazurile de către întreprinderea socialistă. De aceea, și în această situație Codul Muncii soluționează problema retribuirii muncii în raport cu vina angajatului. Astfel, dacă rebuturile sînt provocate din vina muncitorului și ele sînt totale, în sensul că produsele nu pot fi utilizate, munca prestată nu este retribuită (art. 30, al. 1, c.m.) Din vina angajatului pot să se producă și rebuturi parțiale, adică produse care corespund numai în parte cerințelor de calitate și care nu mai pot fi folosite în sectorul de producție sau de desfacere către care urmau a fi îndreptate. Rebuturile parțiale împiedică circuitul normal al produselor și reprezintă o pagubă pentru economia națională. De aceea, în scopul bunei desfășurări a procesului de producție în toate fazele lui, cît și pentru apărarea avutului obștesc, Codul Muncii dispune ca în cazul provocării de rebuturi parțiale, retribuirea muncii prestate să se facă în raport cu micșorarea valorii produselor, fără a coborî sub jumătate din salariul tarifar (art. 30, al. 2, c.m.).

Rebuturile totale sau parțiale pot fi produse și fără vina angajatului, de exemplu, din cauza materiei prime. În această situație munca prestată va fi retribuită cu cel puțin $\frac{2}{3}$ din salariul tarifar în cazul rebuturilor totale (art. 30, al. 3, c.m.) și cu cel puțin această cotă și în raport cu micșorarea produselor, în cazul rebuturilor parțiale (art. 30, al. 4, c.m.).

Prin dispozițiile Codului Muncii privitoare la retribuirea muncii în cazul producerii de rebuturi parțiale din vina angajatului și de rebuturi parțiale și totale fără vina acestuia, se urmărește, de asemenea, mobilizarea întregului colectiv de muncă din cadrul întreprinderii pentru a veghea la buna desfășurare a procesului de producție și la apărarea proprietății socialiste. Dealtfel, acest scop rezultă în mod clar din cuprinsul art. 31, al. 1, c.m., care dispune că în cazul rebuturilor totale sau parțiale produse din cauza materiei prime, deci fără vina angajatului, munca va fi retribuită integral, dacă angajatul a anunțat administrația întreprinderii chiar în cursul zilei de lucru în care a constatat producerea rebuturilor¹⁴⁾, înlăturînd astfel păgubirea avutului obștesc.

Ținînd seama de situația angajatului care încă nu are o calificare completă și pentru a nu se stăvili activitatea de calificare profesională, munca prestată de către acesta va fi retribuită integral, potrivit salariului tarifar, alit în cazul neîndeplinirii normei de producție, cît și în cazul producerii rebuturilor totale sau parțiale, dacă angajatul se află în cursul perioadei de însușire a unei meserii și dacă el nu este vinovat de producerea pagubei (art. 32 c.m.).

b) Rebuturile peste limitele admise și întreruperile în producție provocate din vina salariatului au consecințe nu numai cu privire la retri-

14) Munca prestată va fi retribuită integral și atunci cînd rebuturile au fost descoperite după recepția produselor (art. 31, al. 2, c. m.), operînd în acest caz, în favoarea lucrătorului, prezumția că produsele realizate au satisfăcut cerințele de calitate.

buirea muncii prestate, dar pot angaja și o răspundere materială pentru daunele provocate întreprinderii. Astfel, în cazul rebuturilor totale provocate din vina angajatului, acesta—pe lângă neplata muncii prestate—va avea de suportat și stricăciunile aduse materialelor din care a confecționat piesele ce nu corespund cerințelor de calitate.

Dealtfel, răspunderea materială a angajatului nu privește numai cazul cînd el a realizat produse care nu corespund cerințelor de calitate, provocînd astfel stricăciuni materialului pe care l-a folosit, ci toate cazurile în care angajatul a pricinuit din vina lui o pagubă materială unității în care muncește.

Caracterul ilicit al acțiunii sau inacțiunii angajatului, care naște obligația de a repara pagubele materiale aduse întreprinderii, este apreciat în raport cu cerințele stabilite prin toate actele care se referă la desfășurarea procesului de producție, începînd cu actele normative cu caracter general și sfîrșînd cu dispozițiile administrației unității.

Vinovăția salariatului, care este o altă condiție indispensabilă pentru angajarea răspunderii materiale, poate exista sub forma intenției sau neglijenței. Urmează deci că angajatul nu poate fi făcut răspunzător pentru daunele produse din riscul normal al serviciului, ceea ce dealtfel prevede expres Codul Muncii în art. 72.

Spre deosebire de răspunderea civilă după dreptul comun, răspunderea materială a salariaților nu atrage obligația de a acoperi beneficiul nerealizat de întreprindere, ci numai obligația de a repara paguba directă, adică valoarea bunului sustras, pierdut sau stricat.

De asemenea, spre deosebire de răspunderea civilă, care înseamnă obligația de a repara integral paguba pricinuită, răspunderea materială a muncitorilor și funcționarilor este în general limitată, cuantumul despăgubirii fiind stabilit pînă la un anumit plafon determinat în funcție de salariul tarifar al angajatului. Dar în raport cu împrejurările concrete în care s-a produs paguba, cu gravitatea culpei și mărimea pagubei, în unele situații cuantumul despăgubirilor poate chiar depăși valoarea de înlocuire a bunurilor cu care a fost păgubită întreprinderea sau instituția.

Codul Muncii reglementează trei categorii de răspundere materială, în funcție de cauzele și împrejurările în care a fost pricinuită paguba suferită de unitate și ținînd seama de proporția în care ea urmează a fi acoperită.

Răspunderea materială limitată este angajată în cazul cînd vinovăția salariatului s-a manifestat sub forma neglijenței și cînd pentru repararea daunei pricinuite nu s-au putut stabili alte norme în privința răspunderii. Fapta ilicită constă în încălcarea regulamentului de ordine interioară prin neglijența în executarea îndatoririlor prevăzute pentru angajați, ceea ce înseamnă o abatere mai ușoară de la disciplina muncii.

Răspunderea limitată constituie regula generală în materie de răspundere materială a salariaților și ea intervine ori de cîte ori cauza producerii pagubei, cît și împrejurările în care ea s-a produs, nu duc la angajarea altei categorii de răspundere materială.

Dat fiind gravitatea mai mică a abaterii disciplinare în cazul răspunderii materiale limitate și ținând seama de necesitatea asigurării existenței salariatului vinovat de paguba produsă, Codul Muncii limitează despăgubirea la cuantumul salariului tarifar net pe ultimele trei luni. (art. 68, al. 1, c.m.). Se înțelege că dacă valoarea pagubei produse este sub acest plafon al salariului, dauna va fi reparată integral. Așadar, limitarea răspunderii nu se face în raport cu valoarea pagubei produse, ci numai față de cuantumul salariului, subliniindu-se astfel preocuparea legiuitorului de a asigura existența celor ce muncesc, chiar în cazul cînd ei s-ar face vinovați de o abatere mai puțin gravă de la disciplina muncii. Totuși, cuantumul despăgubirilor datorate pentru prejudicii produse prin neglijență, nu poate fi redus sub cuantumul salariului tarifar net de pe ultimele trei luni, pentru considerații referitoare la posibilitățile de plată ale celui răspunzător de daune ¹⁵⁾.

Răspunderea materială integrală privește cazurile în care angajatul a pricinuit o pagubă asupra bunurilor date lui în păstrare sau cînd prin acte normative speciale se prevede o asemenea formă a răspunderii materiale pentru anumite categorii de angajați. Ceea ce determină în principal angajarea unei astfel de răspunderi sînt condițiile în care muncеște salariatul și care-i îngăduie un acces mai larg la anumite bunuri care aparțin unității în care lucrează.

În cazul răspunderii materiale integrale, cuantumul despăgubirilor este egal cu valoarea pagubei produse, stabilită după prețurile din inventar.

Răspunderea materială majorată intervine atunci cînd paguba pricinuită unității este urmarea unei fapte penale. În U.R.S.S. săvîrșirea faptelor care cad sub incidența legii penale angajează în principal o răspundere materială integrală; numai destinația specială atribuită unor bunuri date în folosința sau administrarea salariaților duce la răspunderea majorată.

Cuantumul despăgubirilor în cazul răspunderii materiale majorate, care în U.R.S.S. se poate urca pînă la de cinci ori valoarea pagubei, în dreptul nostru este în principiu egal cu valoarea de înlocuire a bunurilor, calculată la prețul liber al pieții, putînd fi însă mărită pînă la îndoitul acesteia (art. 68, al. 3, c.m.).

În doctrina sovietică, părerile asupra naturii juridice a răspunderii materiale sînt împărțite, dar sînt mai convingătoare opiniile celor care susțin caracterul de amendă.

În sfîrșit, adăugăm că pentru a se aplica răspunderea materială majorată nu este absolut necesar ca angajatul care a produs paguba să fie trimis în judecata penală sau condamnat, ci trebuie numai ca procuratura sau tribunalul să constate că faptul a fost săvîrșit de către angajat, chiar dacă el nu a mai fost trimis în judecată sau a fost achitat pentru alte considerente decît existența faptei penale ¹⁶⁾.

15) Tribunalul Suprem, Colegiul Civil, Decizia Nr. 380 din 23 mai 1953. Justiția Nouă, anul IX, 1953, Nr. 4.

16) *Drept muncitoresc sovietic*, red. N. G. Alexandrov, Ed. Stat, 1950, p. 336. A. Mihailca și I. Kirmaier, *Răspunderea materială a muncitorilor și funcționarilor*. Justiția Nouă, anul IX, 1953, Nr. 5, p. 665.

Codul Muncii și decretul nr. 255/1953, indică organele competente a stabili răspunderea materială și care diferă în raport cu categoria de răspundere: conducerea unității în cazul răspunderii limitate (art. 69, pct. a, c.m.); comisia pentru soluționarea litigiilor de muncă, cât și consiliul de judecată tovărășească pentru prejudicii a căror valoare nu depășește 200 lei, în cazul răspunderii integrale (art. 69, pct. b, c.m.; art. 11, alin. 2, decret nr. 255/1953) și tribunalul popular raional în cazul răspunderii majorate. Proceduța urmată în privința constatării și stabilirii cuantumului daunelor, cât și formele de urmărire, indică preocuparea legiuitorului ca paguba adusă avutului obștesc să fie reparată sigur și repede.

În dreptul muncii R.P.R. răspunderea materială a salariaților este reglementată încă sumar, nefiind realizată acea diferențiere existentă în dreptul sovietic, în care pentru stabilirea gradului de răspundere se ține seama de o serie de elemente, ca de exemplu, caracterul funcției angajatului, importanța bunului sustras sau distrus pentru economia națională etc., — elemente care conturează mai bine gradul de pericol social al faptului ilicit ¹⁷⁾.

Instituția răspunderii materiale a salariaților contribuie din plin la întărirea disciplinei în muncă și mai cu seamă la satisfacerea cerinței ei de a apăra proprietatea socialistă, asigurând acoperirea pagubei pricinuite unității, în limitele și pe căile stabilite prin lege și cu preocuparea de a apăra salariul celui care muncește.

c) În sfârșit, dreptul muncii, are un rol activ în apărarea proprietății socialiste prin reglementarea sancțiunilor aplicate de către organele în drept, salariaților care săvârșind o abatere disciplinară provoacă o pagubă materială unității în care muncesc.

Aceste sancțiuni disciplinare sînt: observația; muștrarea; muștrarea cu avertisment; retrogradarea în funcție pe o durată de cel mult trei luni cu reducerea corespunzătoare a salariului; transferarea disciplinară în altă unitate; concedierea disciplinară și amenda pînă la 25 lei. Amenda, ca sancțiune disciplinară prevăzută în decretul nr. 255/1953 privitor la consiliile de judecată tovărășească, poate fi aplicată în cazul unor abateri mai grave independent de aplicarea uneia din primele patru sancțiuni disciplinare, ea fiind așadar o sancțiune disciplinară secundară.

Aplicarea sancțiunilor disciplinare privește în general săvîrșirea unei abateri de la disciplina muncii, deci și cazul încălcării obligației angajatului de a păzi proprietatea socialistă. Regulamentele de ordine interioară și statutele disciplinare precizează chiar sancțiunile disciplinare care se aplică în cazul săvîrșirii unei abateri care aduce prejudicii materiale unității în care muncește salariatul. Scara sancțiunilor disciplinare începe în acest caz de la muștrarea cu avertisment, putîndu-se aplica și sancțiunea secundară a amenzii.

17) A se vedea S. S. Carinschi, *Despre problema rolului dreptului muncitoresc sovietic în apărarea proprietății socialiste*. Justiția Nouă, anul IX, 1953, Nr. 1, p. 84-85.

Dealtfel, tocmai pentru a se ușura lupta împotriva lipsei de grijă față de proprietatea socialistă și împotriva furturilor din avutul obștesc s-a dat în anul 1953 o nouă reglementare părții sancționatoare a dreptului muncii, cu care prilej, pe lângă că s-a creat un nou organ disciplinar — consiliul de judecată tovărășească, — dar s-a și înlocuit răspunderea penală cu răspunderea disciplinară pentru unele fapte considerate de legiuitor ca prezentând un grad de pericol social mai mic. Furturile săvârșite pentru prima dată în incinta și asupra bunurilor unităților socialiste au devenit abateri disciplinare, dacă valoarea acestor bunuri nu depășește 200 lei; ele sînt acum sancționate pe cale disciplinară, ca și atitudinea de neglijență față de bunul obștesc, inclusiv provocarea rebuturilor ce depășesc limitele normale.

Sancțiunile disciplinare se aplică de conducerea unității socialiste sau consiliul de judecată tovărășească, exceptînd concedierea disciplinară care este de competența comisiei pentru soluționarea litigiilor de muncă. Angajații care ocupă funcțiuni de răspundere sînt sancționați disciplinar de către organul administrativ ierarhic superior. Alcătuirea și competența comisiei pentru soluționarea litigiilor de muncă și în special a consiliului de judecată tovărășească, asigură participarea maselor largi de oameni ai muncii în acțiunea de sancționare a celor care păgubesc avutul obștesc. Astfel, normele dreptului muncii privind sancțiunile disciplinare, organele și procedura de aplicare a lor, au un rol important în întărirea, prin metoda constrîngerii, a disciplinei muncii în general și în satisfacerea cerinței ei de a apăra proprietatea socialistă.

Rezultă din cele arătate mai sus că în anumite situații, de exemplu, în cazul producerii rebuturilor din vina angajatului peste limitele îngăduite, măsurile de constrîngere organizate de dreptul muncii pot fi aplicate cumulativ, adică angajatul vinovat va suferi o reducere a cîștigului, va fi obligat să repare daunele provocate în legătură cu munca sa, putîndu-i-se aplica și o sancțiune disciplinară. Sancțiunile disciplinare constituie însă cea mai tipică măsură stabilită de dreptul muncii privind folosirea metodei constrîngerii.

5. În concluzie, apărarea proprietății obștești este o importantă cerință a disciplinei socialiste a muncii, concretizată în actele privind ordinea interioară în unitățile socialiste sub forma anumitor obligații de muncă ale angajaților. Apărarea bunurilor unității socialiste este pentru angajații respectivi nu numai o importantă datorie cetățenească, dar și o principală obligație de serviciu, stabilită prin regulamentul de ordine interioară.

Reglementînd sancțiunile disciplinare, răspunderea materială pentru daunele provocate de angajați în legătură cu munca lor și retribuirea după munca prestată, dreptul muncii are un rol activ în apărarea proprietății socialiste, pe calea unei constrîngeri exercitate împotriva celor care manifestă lipsă de grijă față de bunurile întreprinderii sau instituției, provocînd pagube avutului obștesc.

Dar rolul dreptului muncii în apărarea proprietății socialiste nu trebuie apreciat numai în lumina normelor sale care indică folosirea metodelor constrîngerii în acțiunea de întărire a disciplinei muncii. O serie

de alte norme ale acestei ramuri a dreptului socialist stabilesc variate forme de educare a oamenilor muncii, care favorizează o largă utilizare a metodei convingerii. Astfel, pe temeiul acestor norme juridice, masa salariaților este ajutată să cunoască cerințele disciplinei muncii, să le accepte și să le satisfacă, prin îndeplinirea conștientă și liber consimțită a obligațiilor de muncă, și să-și formeze deprinderea de a fi disciplinată. Această parte a dreptului muncii are cel mai important rol în procesul de afirmare a trăsăturilor caracteristice disciplinei socialiste a muncii și subliniază în mod deosebit rolul educator al acestei ramuri a dreptului socialist.

Dreptul muncii nu are numai sarcina de a participa la apărarea proprietății socialiste; sarcina lui de a apăra se imbină cu aceea de a întări și dezvolta această formă de proprietate. Apărarea privește aspectul conservării mijloacelor materiale și bănești ale întreprinderii sau instituției, — aspectul înlăturării cauzelor care ar duce la sustragerea și risipirea fondurilor, cât și a produselor realizate. Întărirea și dezvoltarea proprietății socialiste sînt legate nu numai de economisirea resurselor materiale, dar mai cu seamă de creșterea productivității muncii și a producției sociale, punînd astfel în discuție întreaga organizare socialistă a muncii, ceea ce evident depășește limitele acestui studiu.

*Universitatea „Al. I. Cuza”
Catedra de Drept civil*

РОЛЬ ТРУДОВОГО ПРАВА В ДЕЛЕ ЗАЩИТЫ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Краткое содержание

Одно из требований социалистической дисциплины труда — это защита имущества предприятий и учреждений, в которых работает служащий; это требование конкретизировано в правилах внутреннего распорядка в виде разного рода трудовых обязанностей трудящихся.

Следовательно, защита имущества социалистических предприятий или учреждений является для служащих не только важным гражданским долгом, предусмотренным в Конституции Р. Н. Р. (ст. 90), но и главной обязанностью по службе, установленной правилами внутреннего трудового распорядка.

Трудовое право Р. Н. Р. играет активную роль в деле охраны и защиты социалистической собственности в первую очередь тем, что благодаря своим правилам, устанавливающим различные формы воспитания трудящихся, даёт возможность широко пользоваться методом убеждения в деле укрепления дисциплины. Эти юридические нормы помогают служащим понять требования трудовой дисциплины, принять и выполнять их сознательно и добровольно, а также получить соответствующие навыки.

Этой стороне трудового права принадлежит значительная роль в процессе утверждения характерных черт социалистической дисциплины труда.

Во вторых, трудовое право играет активную роль в деле защиты социалистической собственности и укрепления трудовой дисциплины пу-

тём применении метода принуждения. Так, существуют правила, регулирующие дисциплинарные взыскания, материальную ответственность рабочих (служащих) за ущерб, причинённый предприятию, а также правила оплаты труда в случае порчи изделий по вине служащего или даже без его вины.

LE RÔLE DU DROIT OUVRIER DANS LA DÉFENSE DE LA PROPRIÉTÉ SOCIALISTE

R é s u m é

L'une des exigences de la discipline socialiste du travail est encore la conservation des biens de l'entreprise ou de l'institution où travaille l'engagé; cette exigence est concrétisée dans les actes concernant l'ordre intérieur de l'unité socialiste, sous la forme de certaines obligations des engagés. Ainsi la conservation des biens de l'entreprise ou de l'institution socialiste est pour les engagés, non seulement un important devoir civique, prévu par l'art. 90 de la Constitution de la République Populaire Roumaine, mais l'une des principales obligations de service établies par le règlement d'ordre intérieur.

Le droit ouvrier de la République Populaire Roumaine joue un rôle actif dans la conservation de la propriété socialiste. En premier lieu, ses normes établissent des formes variées destinées à faire l'éducation des travailleurs, en permettant ainsi d'utiliser largement la méthode de conviction en vue de renforcer la discipline.

Par ces normes juridiques, la masse des travailleurs arrive à connaître les exigences de la discipline ouvrière, à les accepter et à les satisfaire, en accomplissant librement et consciemment ses obligations de service, s'habituant ainsi à la discipline. Cette partie du droit ouvrier contribue principalement à définir les traits caractéristiques de la discipline socialiste du travail.

En second lieu, le droit ouvrier joue un rôle actif dans la conservation de la propriété socialiste, par ses normes juridiques qui prévoient l'application de la méthode de contrainte dans le but de renforcer la discipline du travail. C'est le cas des normes qui réglementent les sanctions disciplinaires, la responsabilité matérielle pour les dommages causés par les engagés pendant leur travail et les normes concernant la rétribution du travail au cas où des rebuts sont produits par la faute de l'engagé.

CONCEPȚIA POLITICO-JURIDICĂ A LUI MONTESQUIEU

DE

PAUL I. DEMETRESCU

*Comunicare prezentată în sesiunea științifică a Universității „Al. I. Cuza”
din 22-24 mai 1955*

Montesquieu a fost unul din marii gânditori francezi ai veacului al XVIII-lea care au fundamentat teoretic necesitatea îngrădirii monarhiei absolute și au avut un rol important în pregătirea revoluției franceze din 1789.

În condițiile istorice ale descompunerii feudalismului, lupta de clasă a determinat apropierea clasei feudale privilegiate, de monarhie, pentru întărirea și consolidarea ei. Absolutismul monarhic a fost astfel consacrat ca un principiu de către Ludovic al XIV-lea, care susținea că numai puterea nelimitată a regelui asigură trăinicia și măreția statului.

Manifestarea opoziției ideologice față de puterea absolută a regelui nu era posibilă, iar puținele lucrări fățiș opoziționiste nu puteau fi tipărite decît în străinătate, în special în Olanda, și răspindite apoi ilegal în Franța.

Masele populare au luptat împotriva orinduirii feudalo-absolutiste și această luptă a influențat întreaga dezvoltare a gândirii sociale, pentru că răscoalele populare, oricît de spontane, conțineau în germene noi idei revoluționare de o așă forță.

Scepticismul clatină religia, care a fost forma dominantă a ideologiei în feudalism. Influența bisericii scade simțitor, iar unii scriitori progresiști francezi își concentrează atenția asupra materialismului.

La finele veacului al XVII-lea, monarhia absolută merge spre catastrofă. În sinul orinduirii feudale iau ființă și se dezvoltă relații capitaliste, iar feudalismul francez trebuia să înfrunte tînăra burghezie care cucerea poziții importante în economia țării. Sistemul relațiilor feudale frînind însă dezvoltarea capitalismului, ideologiile burgheziei combăteau acest sistem, formulînd noi idei politice, filozofice, juridice în concordanță cu relațiile burgeze.

În Franța veacului al XVIII-lea, ruptura dintre burghezie și absolutism progresează rapid. Burghezia, întărită economic, nu mai susține regimul absolutist.

Scriitorii înaintați ai Franței veacului al XVIII-lea, care reflectau pe plan ideologic dezvoltarea burgheziei și a luptei ei pentru cucerirea puterii, opuneau orinduirii sociale formate în Europa în decursul istoriei, filozofia drepturilor naturale ale omului, libertatea, egalitatea, dreptul fiecăruia de a dispune liber de proprietatea sa, grăbind astfel demascarea orinduirii feudale în plină descompunere.

Acești scriitori au îmbogățit omenirea cu noi idei și reprezintă un strălucit model de literatură militantă împotriva ideologiei feudale. Montesquieu și Voltaire, întemeietorii liberalismului burghez francez, se ridică în cursul primei jumătăți a veacului al XVIII-lea, iar teoriile lor politice și sociale infățișează tendința burgheziei franceze de a instaura în Franța o monarhie constituțională, de a desființa privilegiile nobilimii și clerului și de a spulbera rămășițele feudale în conducerea statului.

De asemenea Jean Jacques Rousseau și enciclopediștii, prin critica îndreptată

impotriva instituțiilor politice și sociale din Franța, urmăreau să desființeze instituțiile monarhiei absolute și să determine introducerea unei noi așezări sociale. „Bărbații iluștri care au pregătit în Franța spiritele pentru revoluția ce avea să vină — arată Engels în *Anti-Dühring* (Ed. P. M. R. 1952, p. 21) — au avut ei înșiși o atitudine cit se poate de revoluționară. Ei nu au recunoscut nici o autoritate exterioară, indiferent de natura ei. Religia, concepția asupra naturii, societatea, ordinea de stat, toate au fost supuse celei mai necruțătoare critici. Toate trebuiau să-și justifice existența în fața scaunului de judecată al rațiunii, sau să renunțe de a exista”.

Montesquieu (1689-1775) este unul din primii ideologi ai tinerei burghezii franceze în ascensiune, unul din principalii ideologi ai veacului al XVIII-lea, luptător împotriva monarhiei absolute, a regimului feudal și împotriva misticismului, unul dintre gânditorii care au contribuit la formularea ideologică a revendicărilor revoluției burgheze franceze din 1789.

Charles de Secondat, născut în 1689, în castelul La Brède, dintr-o familie de „nobili de mantie” a devenit în 1716 baron de Montesquieu, în momentul în care unchiul său îi transmite, o dată cu numele, și funcția de președinte al Tribunalului din Bordeaux.

Montesquieu cunoștea limbile și literaturile vechi, a studiat istoria și dreptul, cunoștea instituțiile constituționale engleze, a studiat medicina, biologia, botanica, fizica și a luat parte activă la lucrările Academiei din Bordeaux, însemnându-și observațiile într-un jurnal, care a fost punctul de plecare al romanului său social filozofic *Scrisori persane* apărut în 1716.

Această operă este o satiră spirituală împotriva monarhiei absolute, a moravurilor decăzute ale curții și abuzurilor regimului absolutist. Sub ironia tonului și a stilului ei, se desprinde o critică îndrăzneată și necruțătoare la adresa rânduieților existente în Franța și în alte țări din Europa. *Scrisorile persane* conțin în germene *Spiritul legilor* una din operele cele mai de seamă din istoria gândirii politice a Franței pre-revoluționare, întocmirii căreia Montesquieu și-a consacrat cea mai mare parte a activității sale intelectuale.

În *Scrisori Persane*, Montesquieu, care a cunoscut evenimentele din timpul lui Ludovic al XIV-lea, face procesul întregului regim, criticând desfrinarea nobilimii, abuzul de privilegiu al curtenilor, arbitrarul fermierilor generali care grație averii lor dobîndesc o tot mai mare importanță în societate, și în special despotismul lui Ludovic al XIV-lea.

Marele gânditor umanist francez considera pacea ca prima lege firească a omului, iar războiul ca o crimă, pentru că poate avea ca efect distrugerea societății. El condamnă numai războiul de agresiune, arătînd că „nu sint decît două feluri de războaie juste; cele pentru a respinge un inamic care atacă și cele pentru a ajuta un aliat care este atacat”. În acest mod, Montesquieu nu s-a situat o pe poziție pacifistă abstractă.

Unul din personajele din *Scrisori persane*, arată că invențiile și descoperirile savanților, în loc să ducă la fericirea popoarelor, sint folosite de guvernanți pentru a provoca noi suferințe, iar vorbind de ravagiile artileriei, arată teama de a nu se ajunge la descoperirea unui secret care să dea în vileag un mijloc mai puternic care să nimicească oamenii, să distrugă popoare și națiuni întregi. Un alt personaj din *Scrisori persane* îi răspunde însă că „dacă o invenție fatală s-ar da în vileag, ar fi repede prohibită de dreptul gîntilor și consimțămîntul unanim al națiunilor ar înmormînta acea descoperire”.

Montesquieu a trăit la Paris pînă în 1727, iar de la această dată, pînă în 1731, a călătorit în Austria, Ungaria, Italia, Olanda, Anglia instalîndu-se la întorcerea sa în Franța, la castelul de la Brède. Călătoria lui Montesquieu în Anglia — unde a studiat orînduirea socială, orînduirea de stat, istoria și cultura Angliei — a avut un rol deosebit de important în formarea concepției sale despre lume, dacă ținem seama de faptul că revoluția burgheză în anii 1640-1660 dînd lovituri puternice feudalismului din Anglia, oferise dezvoltării capitalismului largi posibilități.

În 1734, Montesquieu a publicat scrierea sa *Considerații asupra măreției Romanilor și decăderii lor* în care reia din punct de vedere raționalist tema tratată teologic de Bossuet, susținătorul monarhiei absolute. În această operă, sint cercetate cauzele evenimentelor istorice care se reflectă în diferite instituțiuni.

Profund cercetător al antichității, Montesquieu s-a îndepărtat pentru un

timp de opera sa capitală *Spiritul legilor*, la care lucra, spre a îmbrățișa dintr-o singură privire întreaga istorie a Romei, arătându-ne care au fost temeiurile puterii ei și cauzele decăderii ei. Filozof idealist, el considera că tăria Romei se datorește la început puterii regilor ei, după aceasta, în republică, virtuților poporului, respectului legilor, patriotismului, spiritului de egalitate, fermității și cumpătării senatului. Romanii nu apărau numai libertățile civice, ci erau capabili și de cele mai mari sacrificii pentru gloria și măreția statului. În schimb, cauzele decăderii Romei se datorează, după părerea lui Montesquieu, întinderii imense a imperiului, folosirii mercenarilor barbari, decăderii moravurilor, despotismului împăraților, poftii lor de cuceriri.

În lucrarea *Considerații asupra măreției romanilor și decăderii lor*, Montesquieu a cercetat de asemenea originea despotismului și consecințele lui nefaste asupra destinului statului arătând că înflorirea statului va putea fi atinsă numai prin acordarea de largi libertăți politice. Demascând despotismul, în analiza critică a istoriei Romei, Montesquieu demască în același timp, indirect, și despotismul monarhiei absolute franceze.

Această lucrare a lui Montesquieu a fost criticată, ca neavând bază științifică, pentru că nu s-a întemeiat pe studiul condițiilor economice sclavagiste; pentru că nu a ținut seama de religia romană, atunci când romanii au fost cel mai practic, mai interesat dintre popoare, însă în același timp și cel mai religios; pentru că a înclinat spre generalizări, care l-au dus la formularea unor legi bazate pe fenomene ce au fost verificate rareori în istorie.

Cu toate aceste critici, lucrarea lui Montesquieu rămâne o operă de filozofie rațională și laică, în care pentru prima dată este îndepărtată doctrina teologică a providenței atotstăpînitoare.

Cu toate că concepțiunea lui Montesquieu, care considera că puterea, apoi decăderea Romei, au fost determinate de factori raționali, este idealistă, interpretarea laico-raționalistă a lui Montesquieu, care se orientează după cauzalitatea internă și concepția de evoluție a societății omenești, aduce însă o idee bună.

Lucrarea în care Montesquieu încearcă să construiască o filozofie a dreptului pozitiv sau mai bine zis o știință a istoriei dreptului și unde se dovedește un teoretician al regimului liberal, este opera sa intitulată *Spiritul legilor* (1748), urmată de *Apărarea spiritului legilor* (1750).

În *Spiritul legilor* facem cunoștință cu toate ideile lui Montesquieu — istorice, economice; juridice, politice, religioase, sociale, împreună cu toate întregirile aduse de el pînă la maturitatea gândirii. Montesquieu fiind prin esență jurist, toate ideile sale sînt formulate în spirit juridic.

În această operă, Montesquieu a înfățișat doctrina legii în general, a formelor de guvernămînt, a libertății politice și separației puterilor în stat și pe baza acestor doctrine a întocmit un plan de reforme sociale. În această operă, Montesquieu a exprimat tendința burgheziei de a instaura în Franța o monarhie constituțională, susținînd, ca și Voltaire, că cea mai bună soluțiune a acestei probleme politice este dată de Constituția engleză.

O părere contrară va fi înfățișată ulterior de către J. Jacques Rousseau care susținea că instituțiile engleze s-ar întemeia pe o concepție empirică, imperfectă, deoarece nu țin socoteală de aporturile rațiunii și de construcțiile întemeiate pe ea. Se pot găsi, spune Rousseau, exemple mult mai demne de imitat, în antichitate, la Roma și în Grecia, decît ceea ce ne oferă instituțiile engleze.

Influența instituțiilor engleze a dominat la început în adunarea constituantă franceză, iar dacă asupra unor puncte principale a triumfat școala raționalistă în redactarea constituției franceze din 1791, trimiterile comparative la constituția engleză se făceau în dezbaterile constituantei, la fiecare moment.

Acel care a răspîdit în veacul XVIII-lea cunoașterea constituției engleze a fost în special Montesquieu, în *Spiritul legilor*. Ideile lui Montesquieu au avut o puternică influență și asupra constituției Statelor Unite ale Americii și asupra constituției franceze din 1791 și 1793. Printre ideile care urmau să fie deci legislative, se impun în special acele ale lui Montesquieu și ale lui Rousseau.

Opera lui Montesquieu, *Spiritul legilor* este formată din 31 cărți, împărțite în capitole. Scriitorul nu a avut intenția să construiască un sistem de legislație care să se aplice într-o societate ideală, ci a urmărit numai să stabilească în ce mod trebuie reglementată viața omului în societate.

Montesquieu arată mai întîi care sînt principiile ce stau la baza lucrării, principii care se găsesc în tot cuprînsul ei. El pornește pe deoparte, de la prin-

cipiul că legile trebuie să fie conforme cu natura lucrurilor și nu trebuie să fie arbitrar, ci să se adapteze faptelor, pe care trebuie să le reglementeze. Pe de altă parte, el pornește de la principiul că în legi se găsește atit elemente absolute, fixe, cit și elemente variabile, iar acestea din urmă împiedică ca sistemul legislativ al unei națiuni, să poată conveni și unei alte națiuni.

Ridicindu-se împotriva doctrinei care socotea legile ca fiind opera rațiunii și a voinței abstracte, Montesquieu afirmă că instituțiile civile și politice sint supuse unor legi naturale, invariabile, la fel ca toate celelalte fenomene. Toate fenomenele se dezvoltă pe baza unor legi naturale, legi care sint raporturi necesare ce derivă din natura lucrurilor și în acest înțeles tot ceea ce există, posedă legile sale care domină și pe tărîmul relațiilor sociale. Din faptul unității naturii și societății omenești, spunea Montesquieu, atit fenomenele naturii, cit și fenomenele sociale sint subordonate unor legi care acționează în permanență, ajungînd astfel la ideea dezvoltării necesare a vieții sociale, contrar deci ideii dominante în cercurile iluminiștilor francezi, potrivit căreia istoria este un rezultat al unor evenimente intimplătoare.

Această idee, a desfășurării vieții sociale pe bază de lege, care se găsește și în lucrările anterioare operei *Spiritul legilor* a fost dezvoltată în această din urmă operă, în care se arată că trebuie să se facă distincție între legile „naturale”, cărora le sint subordonate bazele vieții sociale și legile pe care le întocmesc legiuitorii.

Legea politică, spunea Montesquieu, nu trebuie studiată ca un principiu al rațiunii. Ea nu poate fi înțeleasă, decit dacă se pleacă de la fapte politice, infinit diferite după timpuri, locuri, rase.

„Legile — spunea Montesquieu — trebuie să țină seama de condițiile fizice ale țării, de climatul friguros, călduros sau temperat; de calitatea pămîntului, situația sa, mărimea sa, genul de viață al popoarelor, agricultori, vinători sau păstori; ele trebuie să se refere la gradul de libertate pe care constituția îl poate permite, la religia locuitorilor, la înclinările lor, la numărul lor, la comerțul lor, la moravurile lor, la obiceiurile lor”. Cele mai bune legi sint acele, spune el, care sint mai bine adaptate condițiilor de existență a popoarelor cărora sint destinate să se aplice.

Montesquieu, este unul din intemeietorii „curentului geografic” în sociologie, care atribuie o însemnătate hotărîtoare în dezvoltarea societății mediului geografic, încercînd să explice deosebirea dintre popoare, dintre orînduirile lor sociale, prin deosebirea de condiții geografice în care trăiesc aceste popoare.

Ideea existenței unor legi în istoria omenirii, care stă la baza operei lui Montesquieu, avea în acel timp un caracter progresist și reprezenta o explicație rațională a faptelor istorice. Montesquieu aplicînd la istorie determinismul științelor naturii, îndepărta astfel ipoteza acțiunilor providențiale sau a legislatorilor legendari.

Teoria lui Montesquieu prezintă însă un caracter idealist, neputînd să explice în mod științific cauza reală a dezvoltării societății și aceasta pentru că condițiile geografice, care rămin aproape neschimbate de-a lungul a zeci de mii de ani, nu pot constitui cauza principală a dezvoltării societății, care este schimbarea modului de producție a bunurilor materiale. Teoria lui Montesquieu, care atribuie mediului geografic o însemnătate hotărîtoare în dezvoltarea societății, constituie în fapt o încercare de a combate concepțiile teologice spirituale asupra vieții sociale, astfel că prezintă, din acest punct de vedere, un caracter progresist. Pentru Montesquieu, influența factorilor naturali asupra legilor, nu este exclusivă, ci întreprînsă de elemente morale. Separațiunea puterii civile și religioase era considerată însă de el ca fiind necesară progresului uman.

Montesquieu arată apoi interdependența dintre obiceiurile unui popor și unele fenomene ca războiul, luxul, legile despotice, libertățile individuale. Ca urmare, el se ocupă de relațiile dintre legi și „spiritul general al unei națiuni” (cărțile VIII, XIX).

„Mai multe lucruri — spune el — guvernează omenirea: clima, religia, legile, maximele guvernelor, exemplele trecutului, obiceiurile, conveniențele, din care se formează un spirit general, care este rezultatul. Cînd în orice națiune una din aceste cauze acționează cu mai multă tărie, celelalte, proporțional, cedează față de aceasta”. „Spiritul general al unei națiuni” este deci, după Montesquieu, un produs istoric care rezultă însă dintr-un complex de factori naturali și morali care constituie fondul comun și constant al vieții unui popor și al unui stat și din

care se generează modurile comune și constante de simțire, gândire și acțiune.

După studiul legilor în general, Montesquieu se referă la legi în raport cu formele de guvernământ, deosebind trei forme: republica, monarhia, despotismul, fiecareia din aceste forme corespunzându-i legi proprii. În guvernământul republican, se folosește fie forma democratică, fie forma aristocratică, după cum puterea suverană aparține poporului sau unei minorități, care se deosebește prin avere, capacitate, merit. În guvernământul democratic, cele mai importante legi sînt acele care stabilesc dreptul de vot.

În republică - spunea Montesquieu - domină principiul suprem al virtuții politice, care este patriotismul, iar în republica democratică, în comparație cu celelalte forme de guvernământ, este asigurată în cea mai mare măsură libertatea și egalitatea în drepturi a majorității. „Poporul - spunea Montesquieu - se pricepe de minune să aleagă pe cei cărora trebuie să le încredințeze parte din puterea sa. Dacă cineva pune la îndoială capacitatea firească a poporului de a desluși meritele persoanelor de el alese, acela nu are decît să arunce o privire asupra șirului neîntrerupt de alegeri uimitor de izbutite, pe care le-au făcut atenienii și romanii și care desigur nu pot fi explicate ca simple întimplări”.

Guvernământul monarhic este, după Montesquieu, acela în care numai o persoană guvernează, însă în baza legilor. Existența unor puteri intermediare subordonate este o necesitate a monarhiilor și cea mai naturală putere intermediară este aceea a nobilimii.

În guvernământul despotic, o singură persoană guvernează, în afara legilor, numai prin capacitatea și abilitatea sa.

Această distincție pe care o face Montesquieu între monarhie și despotism apare însă ca neintemeiată în ce privește monarhia absolută, care se confundă cu despotismul.

El nota apoi că, în timp ce natura conducerii este ceea ce determină însăși existența ei, se găsește în fiecare din aceste forme de guvernământ anumite principii specifice care le caracterizează. Principiul guvernării republicane este virtutea cetățenilor, dragostea de patrie a acestora și a legilor; existența nobilimii este o caracteristică a monarhiei, iar conducerea trebuie să tempereze, în regimul monarhic, cerințele diferitelor pături sociale. Pentru Montesquieu, teoretician al burgheziei moderate, monarhia parlamentară, creată după modelul englez, este cea mai bună formă de guvernământ.

De la principiile generale ale fiecărui fel de guvernământ, Montesquieu arată trăsăturile caracteristice fiecareia din aceste mari mașini politice: monarhia, republica, despotismul - fiecare în tipul său ideal și trece apoi la aplicațiunile practice, tratînd despre legile politice și condițiile vieții sociale, educație, natura solului, moravuri, comerț, populație, religie. Pentru stabilitatea statului este necesar, spune Montesquieu, ca toate legile să fie conforme formei de guvernământ, astfel că fiecare formă de guvernământ să imprime principiile care stau la baza ei, legilor civile și penale, procedurii judiciare și pedepselor (cartea VI).

Montesquieu - plecînd de la studiul constituției engleze, își îndreaptă apoi atențiunea asupra problemei libertății politice și a mijloacelor proprii pentru a garanta această libertate. El deosebește libertatea politică de independența națională, care este libertatea poporului față de străini. El deosebește, de asemenea libertatea politică, de libertatea civilă, care reprezintă în sinul poporului, libertatea persoanelor și a bunurilor. „Libertatea politică este - după părerea lui Montesquieu - cea liniște sufletească, care decurge din încrederea fiecărui cetățean în siguranța sa și pentru a avea această libertate este necesar să existe un guvern care să acționeze în așa fel încît nici un cetățean să nu se teamă de altul”. De fapt, în regimul burghez asemenea libertății, au numai un caracter formal.

Montesquieu, identificînd legalitatea cu libertatea, a arătat în același timp, formele și mijloacele care să asigure o cit mat strictă respectare a legilor în stat și acest mijloc este după el separația puterilor în stat.

Principiul separației puterilor în stat presupune guvernul reprezentativ - arată Montesquieu - și constă în ideea că atribuțele suveranității considerate ca adevărat distincte, trebuie să fie delegate de națiune la titulari diferiți și independenți unii de alții.

Principiul separației puterilor este socotit esențial în *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*: față de acest principiu s-a arătat atașată revoluția burgheză în Franța și nu mai puțin credincioasă i-a fost revoluția americană, pentru că aceasta însemna suprimarea absolutismului feudal.

Înainte de lui Montesquieu, alți doctrinari, în special autorii școlii dreptului naturii și ginților, au încercat să deosebească diferitele atribute ale suveranității însă o sistematizare a problemei separației puterilor în Stat o găsim de-abia în *Spiritul legilor*.

În orice Stat există, spune în acest sens Montesquieu, trei puteri - legislativă, executivă și judecătorească - care trebuie să fie atribuite unor organe deosebite și independente unul față de celălalt, pentru că „orice om care deține o putere, este ispitit să abuzeze de ea”, astfel că pentru a nu abuza de putere, apare necesar ca prin așezarea lucrurilor „puterea să oprească puterea”.

Montesquieu, opunea astfel teoriei suveranității una și indivizibilă - care începînd de la Bodin a fost susținută de absoluțiști - teoria pluralității puterilor suverane, deosebite prin funcțiunea exercitată și prin organele care o exercită.

Asupra teoriei separației puterilor în Stat, punctul de vedere al lui Montesquieu diferă în oarecare măsură de acel al lui Locke, care în cartea sa *Eseu asupra guvernământului civil* a dat acestei teorii, prima formulare doctrinară, stabilind valoarea unui principiu de organizare a Statului. Locke atribuia puterii legiuitoare sarcina pasivă de a determina dreptul natural; pe lângă puterea executivă, Locke admitea o putere federativă pentru raporturile cetățenilor cu membrii străini societății civile; Locke nu recunoștea puterea judecătorească ca o putere separată.

Principiul separației puterilor a fost socotit de *Declarația drepturilor omului și cetățeanului* ca esențial pentru orice constituție și a avut un rol important, în întocmirea constituțiilor burgheze, pentru că ascundea conținutul de clasă al conducerii statului burghez.

Teoria separației puterilor vrea să promoveze ideea că statul burghez s-ar plasa deasupra claselor, că multiplicitatea puterilor în Stat ar arăta că acesta nu realizează voința unitară și interesele unei anumite clase, că existența mai multor puteri pune organele statului unele sub controlul celorlalte, deasupra intereselor unei anumite clase și în serviciul tuturor, indiferent de clase. În realitate însă, la baza teoriei separației puterilor în Stat și la baza constituțiilor burgheze care consacră aceste teorii, stă un interes de clasă și anume acela care vrea să asigure puterea clasei dominante, putere ce se exercită prin organele statului care apără interesele și voința clasei dominante.

Lucrarea lui Montesquieu *Spiritul legilor* a fost criticată de unii scriitori burghezi, care au arătat că este greu de urmărit și conține numeroase contradicții. Montesquieu a fost însă un apărător neobosit al libertății și drepturilor omului, o sursă vie de idei fecunde, luptînd împotriva despotismului, sclavajului, colonialismului, susținînd necesitatea unor relații pașnice între popoare.

Mulți scriitori au recunoscut marea valoare a lucrărilor lui Montesquieu. Astfel pentru Voltaire, Montesquieu „va apărea totdeauna ca un geniu fericit și profund, care gîndește și te face să gîndești”. Pentru D'Alambert, *Spiritul legilor* este o lucrare „care va fi un monument nemuritor al geniului și virtuții autorului său”. „Ceea ce trebuie să faci pe autor scump tuturor națiunilor este spiritul cetățeanului care-l însuflește: dragostea față de binele public, dorința de a vedea oamenii fericiți”. Pentru Pușkin, Montesquieu este unul dintre reprezentanții cei mai de seamă ai unui „popor spiritual și pozitiv” iar pentru Herzen, un gînditor foarte înaintat pentru timpul său. În opera sa *Spiritul legilor*, scrisă într-un ton mai moderat decît *Scrisorile persane*, ideea de compromis cu orînduirile feudale nu este străină lui Montesquieu, iar idealul lui este, după cum am văzut, monarhia constituțională.

Ideologia burgheziei engleze și îndeosebi gîndirea lui Locke, — pe care Engels l-a numit „fiul compromisului de clasă din 1688” — a influențat și gîndirea lui Montesquieu, după cum a influențat întreaga ideologie filozofică și politică a burgheziei din Franța. Această influență este datorită faptului că, începînd de la sfîrșitul veacului al XVII-lea, idealul burgheziei franceze a fost acela al înlăturării unei revoluții care să ducă la înlăturarea absolutismului și la instaurarea unei monarhii constituționale, realizată printr-o schimbare fără vărsare de sînge.

Revoluția burgheză din 1789 a fost pregătită însă nu numai în Franța, ci și de contradicțiile care se manifestau pretutindeni între feudalism și capitalism, de mișcările populare de masă din Europa și America, care în ultimele decenii ale veacului al XVII-lea s-au intensificat.

Suprastructura ce apăra baza feudală a fost zdruncinată de întreaga dezvoltare istorică și îndeosebi de ascuțirea luptei de clasă, iar gândirea socială progresistă și democratică a oglindit, după cum a arătat Lenin, „lupta maselor celor mai largi ale poporului”, „ura țăranilor iobagi împotriva iobăgiei”.

Cele mai curajoase și avansate curente ale ideologiei burgheze din veacul al XVIII-lea s-au dezvoltat pe această bază, oglindind însă interesele burgheziei, care, ținând seama de starea de spirit și nemulțumirea spontană a maselor populare, a putut juca, într-o largă mișcare revoluționară democratică, rolul de conducător.

Ca și ceilalți iluminiști ai veacului al XVIII-lea, Montesquieu a contribuit la larga mișcare de idei a acestui veac, mișcare alimentată de avântul revoluționar antifeudal mereu crescând al maselor populare și de creșterea cunoștințelor în domeniul științelor naturii și al cunoștințelor tehnice. Montesquieu a contribuit astfel, în special prin opera sa *Spiritul legilor*, la distrugerea ideologiei feudale și a exercitat în același timp o puternică influență asupra gândirii progresiste.

NOTĂ ASUPRA CONTRIBUȚIEI CONTEMPORANULUI 1881 - 1885 ÎN PROBLEMA ALCĂȚUIRII MANUALELOR DIDACTICE CU CARACTER ȘTIINȚIFIC

DE

ELVIRA GOLDMAN

*Comunicare prezentată în sesiunea științifică a Universității „Al. I. Cuza”
din 20-22 martie 1954*

Clasicii marxism-leninismului au acordat o deosebită importanță rolului manualului; după cum se știe, potrivit concepției acestora, manualul trebuie să conțină elementele de bază din fiecare știință și anume acele cunoștințe care sînt strict indispensabile pentru formarea unei culturi generale, unei culturi pozitive.

Lenin a subliniat valoarea cunoștințelor cuprinse într-un manual științific, vorbind despre literatura populară și importanța ei:

„și numai acea literatură populară este bună și numai aceea este folositoare care servește timp de decenii. Căci literatura populară reprezintă o serie de manuale pentru popor, iar manualele expun adevăruri care nu se schimbă nici în jumătate de secol”.

Dat fiind rolul important al manualelor în opera de culturalizare a maselor, se punea de la început următoarea problemă: ce condiție trebuie să îndeplinească un manual didactic pentru a dobîndi un caracter științific? Răspunsul precis și complet la această problemă va fi formulat mai târziu în *Hotărârile Comitetului Central al Partidului Comunist bolșevic din 5 septembrie 1931 și 25 august 1932 privind manualele pentru școala medie*.

I. V. Stalin s-a ocupat de asemenea de condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un bun manual, atît cu prilejul observațiilor pe care le-a făcut asupra conspectului manual de Istoria U.R.S.S. cit și cu prilejul discuțiilor din ultimii ani cu privire la manualul de economie politică. De problema manualelor s-a ocupat de aproape și A. A. Jdanov cu prilejul discuțiilor în jurul cărții lui Gh. F. Alexandrov, *Istoria Filozofiei Occidentale*.

Pornind de la premiza că manualele școlare sînt un factor esențial în lupta pentru culturalizarea maselor, că ele pot constitui un mijloc prețios de răspîndire a concepției materialiste, revista *Contemporanul* a acordat o atenție deosebită acestei probleme.

Pe linia valorificării moștenirii pedagogice din țara noastră, voi încerca să aduc o modestă contribuție în legătură cu lupta *Contemporanului* (1881-1885) pentru alcătuirea manualelor didactice cu caracter științific.

Deși în *Revista de pedagogie* Nr. 3 din 1952 a apărut un articol în care este atinsă și această problemă, cred că este necesar și util să scot la iveală unele aspecte noi și să adîncesc altele care au fost semnalate. Este cunoscut faptul că, o dată cu ascuțirea luptei de clasă în ultimele decenii ale sec. al XIX-lea, se pro-

duce și în domeniul școlii o intensificare a luptei cercurilor progresiste împotriva concepțiilor reacționare din pedagogie și în special împotriva pedagogiei herbariene, în numele căreia se practicau în școlile noastre sălbatice pedepse corporale.

Revista *Contemporanul* care era în acel timp una din principalele tribune de luptă împotriva reacțiunii burghezo-moșierești s-a ocupat și de probleme legate de învățământ.

Propunându-și printre principalele sale obiective de luptă, culturalizarea maselor ținute în beznă neștiinței de către clasa stăpînitoare, revista a publicat lucrări și fragmente traduse din clasicii marxismului, contribuind, în felul acesta, la răspîndirea marxismului în țara noastră. Pe această linie de culturalizare a maselor, *Contemporanul* a dus în același timp o luptă înverșunată împotriva „științei oficiale”. În acest scop au fost publicate în revistă o serie de articole despre darwinism, dîndu-se astfel o lovitură teoriilor mistice și religioase care erau răspîndite de diferite publicații pseudoștiințifice din acea vreme.

Contemporanul a pornit chiar din primul an de activitate o campanie sistematică împotriva acelor manuale care, departe de a promova adevărul științific, contribuiau la răspîndirea misticismului obscurantist, aducînd astfel grave prejudecții școlii și culturii în genere.

Pentru a arăta contribuția *Contemporanului* la alcătuirea manualelor didactice cu caracter științific, vom cerceta obiecțiile făcute fiecărui manual, apreciînd valoarea acestor observații în funcție de condițiile istorice în care au fost formulate.

Iată lista recenziilor de manuale din *Contemporanul*:

Anul I (1881) Monstruozități științifice și literare (Audax p. 318).

Curs elementar de geografia celor cinci părți ale lumii de I. Mărescu (Ion Nădejde, p. 93).

Mineralogie cu noțiuni de geologie de B. Năniau (p. 132).

Elemente de științe naturale de G. Hrisoscoaleu (p. 253).

Partea științifică din *Învățătorul copiilor* (p. 205).

Cărțile noastre de studiu, zoologia (p. 47, 73, 114).

Geografia lui Gorjan (p. 191, 242).

Geografia lui Mărescu (p. 286).

Geografia lui Zamfiroi și Ienescu (p. 347).

Curs de igienă (p. 137, 169).

Algebra lui Climescu și Culiian (p. 493).

Manual de Geografie de Săghinescu (p. 752).

Manual de Geografie a lui Th. D. Speranța (p. 616).

Geometria lui Petrescu (p. 460).

Zoologia lui Sihleanu (p. 480).

Istoria universală a lui Xenopol (p. 490).

Anul II (1882) *Geologia județului Argeș* (p. 191, 232).

Anul IV (1884) *Geologia* lui Cosmovici (p. 306).

Anul V (1885) *Introducerea în științe naturale pentru clasa I-a* (p. 28, 127).

Din această enumerare a manualelor criticate ne putem da seama că, în special în primul an, campania împotriva manualelor necorespunzătoare a fost una din preocupările de bază ale revistei.

În criticile aduse diferitelor manuale I. și G. Nădejde, Th. Speranța și Audax, cei mai de seamă colaboratori ai revistei, au formulat diferite cerințe privind conținutul științific, aspectul didactic, latura educativă și limba manualelor. Astfel, în *problema conținutului științific*, discutîndu-se geografia lui Gorjan, se spune: „manualele trebuie să dea noțiuni elementare dar exacte și pe cit se poate complete în felul lor despre lucrurile a căror cunoștință este necesară pentru a se trece la studii mai înalte sau care lucruri au aplicații în viața de toate zilele”.

Găsim aici, desigur incomplet, dar destul de clar schițate o serie de cerințe care principial sînt valabile și în prezent: expunerea materialului să fie științifică, sistematică, în concordanță cu programele de învățământ, evitîndu-se simplismul și superficialitatea.

În acest sens revista critică o serie de autori de manuale ca D. Năniau și I. Mărescu care nu oglîndesc în lucrările lor cele mai recente descoperiri ale științei, ci folosesc drept informații izvoare învechite. O altă problemă mult discutată în coloanele acestui periodic este aceea referitoare la dreptul de autor pe

care și-l asumau în mod nejustificat o serie de autori ca T. I. Cernătescu, Brindză Sibleanu și alții, ale căror lucrări didactice se reduc în fond la traduceri și compilajuni din autori străini.

Și în privința traducerilor se desfășoară o puternică acțiune prin care se semnalează numeroase greșeli datorate insuficienței cunoașterii a limbii din care se traducea, fapt care ducea adesea la alterarea conținutului științific.

Lipsiți de spirit științific, acești traducători folosesc citate din lucrări neconsultate, pe care le găesc în lucrările din care traduc, fără a indica izvorul utilizat.

Contemporanul nu se arată ostil prelucrărilor după manualele străine, dar cere din partea aceluia care fac asemenea prelucrări multă probitate științifică. Criticii revistei recomandă în acest sens aceluia care fac asemenea lucrări să nu se limiteze la citirea și traducerea unui singur autor ci să citească mai multe lucrări de specialitate, să-și formeze idei clare și precise și apoi să treacă la expunerea materialului.

Inexactitățile științifice sînt vehement criticate, arătîndu-se prejudiciile aduse elevilor, atunci cînd în manuale există erori ca în geografia lui V. Săghinescu.

Lupta pentru un conținut științific al manualelor nu s-a manifestat numai printr-o acțiune de critică făcută manualelor slabe ci și prin evidențierea unor lucrări bune; încă din primele numere, atunci cînd sînt criticați plagiatorii, sînt menționate și numele unor autori ca Lambrior sau Xenopol, ale căror lucrări prezintă incununa un efort laborios și îndelungat pe tărîmul științific.

Astfel, lucrarea lui A. D. Xenopol *Istoria Universală*, partea I (Istoria veche) [Iași 1881] este recomandată ca o lucrare ce poate servi drept model și altora.

Este cunoscut faptul că, sub influența filozofiei decadente, idealiste, cele mai multe dintre manualele timpului dădeau explicații cu totul neștiințifice cu privire la fenomenele naturii. De aceea situîndu-se pe poziția materialistă, *Contemporanul* a demascat explicațiile obscurantiste larg răspîndite în manualele timpului, combătînd pe acei autori care, inspirați de biblie, vorbeau de un potop periodic, în urma căruia natura o ia mereu de la început.

Cu multă vehemență sînt combătute interpretările mistice în problema apariției vieții pe pămînt (*Mitralogia* lui B. Năntănu) sau expresii ca aceasta: „mina cea nevăzută a lui Dumnezeu a făcut să răsără plantele” — *Învățătorul copiilor* (p. 62-207).

Ca exemplu pozitiv în lupta împotriva concepției teologice în istorie *Contemporanul* citează lucrarea lui A. D. Xenopol (*Istoria Universală*) din care sînt eliminate legendele biblice ce figurau de obicei în istoria veche.

Problemele referitoare la structura didactică a manualului sînt amplu discutate în paginile revistei. Sînt cercetate aspecte ale manualului referitoare la forma de expunere și sistematizare a materialului științific.

Astfel, cu ocazia criticii făcute manualului lui G. Hrisoscolec, în primul rînd sînt relevate erorile științifice, apoi se discută amplu problema metodelor folosite, denunțîndu-se metoda „catihetică” care determină învățarea pe de rost a unor lucruri absurde și neînțelese.

În coloanele *Contemporanului* găsim viu exprimată grija pentru realizarea unui învățămînt cit mai apropiat de realitate. În această ordine de preocupări, G. G. Nădejde sublinia în mod deosebit importanța „voiajiurilor” (termenul îi aparține) prin munți, în studiul geografiei; iar în cazul cînd studiul direct al naturii nu se poate realiza în fiecare școală propune să se confecționeze „pano” care să reprezinte munții, dealurile, apele și celelalte aspecte ale naturii.

Dîndu-și seama că, în stadiul în care se găsea învățămîntul în țara noastră, aceste realizări nu erau posibile, criticul insistă asupra sarcinii deosebite care revine autorilor de manuale de a compensa, printr-un conținut bogat și variat, aceste lipsuri. În acest scop, criticul, el însuși autor de manuale, cere să se folosească cit mai mult metoda comparației, metodă recomandată și azi cu multă căldură în metodică geografiei.

În aplicarea acestei metode, G. G. Nădejde preconiza procedeul trecerii de la cunoscut la necunoscut, criticînd pe acei care încercau să explice noțiuni noi necunoscute de elevi prin alte noțiuni necunoscute.

Indicații asemănătoare se mai dau profesorilor și atunci cînd e luată în discuție „partea științifică” din *Învățătorul copiilor* (C. Grigorescu, I. Creangă și V. Receanu); se recomandă ca, atunci cînd se studiază cu elevii anumite feno-

mene să se treacă de la cunoscut la necunoscut, de la fenomene la legi și la cauzele lor. Ca realizări pozitive, *Contemporanul* semnalează manualele lui Ion Nădejde în care se constată preocuparea permanentă de a prezenta materialul trecînd de la concret la abstract, de la individual la general.

O altă temă mult discutată în coloanele *Contemporanului* este aceea a *accesibilității manualelor*. La p. 51 (anul I) — cu referire la un manual pentru clasa a II-a gimnazială, se arată că „toate explicațiile trebuie să fie scoborite la nivelul înțelegerii elevilor din clasa II-a gimnazială”, subliniindu-se în cele ce urmează, cerința ca în conținutul manualelor să se reflecte ultimele descoperiri științifice, care să fie prezentate la nivelul potrivit posibilităților de înțelegere ale copiilor.

Cu privire la modul de transmitere a cunoștințelor noi se formulează o serie de cerințe, dintre care cea mai importantă este aceea de a defini cit mai riguros noțiunile și a le exprima într-o formă accesibilă elevilor.

Acesta este motivul pentru care I. Nădejde condamnă acele manuale care conțin clasificări prea complicate, inaccesibile copiilor.

În studiul geografiei ca și în studiul celorlalte științe G. G. Nădejde recomandă ca în manuale să se pună accent în primul rînd pe explicarea fenomenelor și apoi pe celelalte elemente care se adresează memoriei ca denumiri, date, cifre etc. *Contemporanul* se ocupă de asemenea în mod deosebit cu *problema sistematizării materialului* inclus în manuale. Se recomandă astfel ca toate cunoștințele expuse în manual să formeze un tot unitar, încît cei ce le studiază să rămînă cu o idee clară și precisă. În consecință se cere autorilor de manuale să dezvolte punctele esențiale și să lămurească pe larg toate problemele tratate. Formulînd aceste cerințe, *Contemporanul* arată cu multă justețe că manualul nu dispensează totuși pe profesori de obligația de a completa și a aprofunda prin exemple noi și contribuții proprii pe cele cuprinse în manual.

Latura educativă a manualelor îi preocupă pe criticii de la *Contemporanul* tot atît de mult ca și latura instructivă. Între diferitele aspecte, se pune accent pe educația patriotică. Colaboratorii revistei se situează pe linia unui patriotism just orientat, combătînd cu tărie pe acei autori de manuale care sacrifică adevărul științific, pentru a da dovadă de „dragoste de patrie”. G. Nădejde critică acele manuale care cuprîdeau „prea multă poezie” și prea puțină știință.

Același autor, vorbind de *Cursul de igienă publică și privată* a doctorului Iulian, observă cu multă justețe că orice manual trebuie să oglindească specificul național. În aceeași ordine de preocupări educative, se accentuează faptul că orice manual trebuie să stimuleze gustul pentru citit, printr-o exactă și atractivă expunere a materialului științific.

Criticii *Contemporanului* semnalează rezultatele nefaste la care se ajunge prin introducerea unor manuale necorespunzătoare: atrofierea gustului științific al tinerei generații, semănarea neîncrederii în descoperirile științifice, promovarea unor așa-zisi oameni culți, care posedă cunoștințe incomplete despre lucrurile cele mai simple.

Limba manualelor. Problema conținutului științific și a metodelor nu poate fi desprinsă de aceea a limbii folosită în manuale. *Contemporanul* s-a ocupat și de această latură, dînd o serie de indicații: limba manualelor să fie clară, accesibilă iar neologismele și termenii tehnici să fie folosiți numai atunci cînd este absolută nevoie. Este de asemeni criticat stilul prea lapidar, laconic al unor manuale, deoarece el poate duce la o neînțelegere completă a conținutului și chiar la erori. Criticînd zoologia lui B. Nanianu, G. Nădejde spune: „economia îl duce pe domnul Nanianu prea departe; voînd să spună deodată două lucruri le incurcă pe amîndouă”.

Campania întreprinsă de *Contemporanul* în problema introducerii în școală a manualelor neștiințifice nu privea numai pe autorii de manuale, ci era îndreptată și împotriva acelor care aveau rolul de a aproba sau respinge manualele didactice și care făceau din aceasta un mijloc de a realiza beneficii personale. De altfel, acest fapt este confirmat printr-un act oficial de stat din 30 mai 1900, emis de ministrul instrucției, doctorul C. Istrate, prin care se stabilește că autorii care cer aprobarea cărților de curs primar pentru a fi introduse în școli trebuie să plătească o sută de lei de carte pentru examinare, arătîndu-se că munca depusă de membrii comisiei merită și trebuie să fie remunerată... și că este natural și just ca remunerarea să privească pe autori.

În coloanele revistei se demască lipsa de pregătire pedagogică și științifică a acestor comisii care au început să funcționeze în țara noastră încă de la 9 august 1874. Lipsa de competență a acestor comisii ducea la respingerea unor manuale just întocmite din punct de vedere didactic, motivându-se respingerea lor prin faptul că „nu oferă avantajii față de cele existente”. Pe de altă parte erau aprobate manuale care nu prezentau nici o valoare didactică. Prin descompletarea acestor comisii se ajungea adesea ca soarta acestor manuale să fie hotărâtă de un singur om, el însuși autor de manuale, lipsit de obiectivitate.

Pentru îndreptarea situației, *Contemporanul* propune ca manualele să circule fără o aprobare prealabilă, iar selecționarea lor să se facă printr-o critică deschisă și prin rezultatele obținute de folosirea acestor manuale în practica învățămîntului.

Luptind pentru un bogat conținut științific, pentru folosirea unor metode corespunzătoare particularităților de vîrstă ale elevilor și structurii lor psihice, pentru o limbă simplă și clară, revista se situează pe poziția înaintată a unor pedagogi ca I. A. Komenschi, Pestalozzi, Ușinschi, Belinschi, Herzen și Dobroliubov.

Desigur critica adresată manualelor didactice neștiințifice nu și-a atins în totul scopul. De altfel, colaboratorii revistei și-au dat seama că printr-o simplă critică nu se puteau schimba prea multe în România burghezo-moșierească: „ne arătam păreri pentru ca nu prin tăcerea noastră să fim oarecum tovarăși în faptuirea rețelilor ce se pregătesc sub ochii noștri” (anul I partea a II-a p. 358).

Atît acțiunea întreprinsă de revistă pentru demascarea manualelor necorespunzătoare din punct de vedere al conținutului științific, al cerințelor didactice cît și stimularea acelor lucrări care au adus foloase școlii, se situează pe linia progresistă a pedagogiei rominești din sec. al XIX-lea. Deși critica *Contemporanului* nu și putea atinge, în acele condiții istorico-sociale, scopul în întregime este demn de remarcat faptul că unii autori de manuale — I. Creangă de pildă — și-au lăsat în manuscris unele lucrări criticate de revistă. Preocuparea de îmbunătățire a manualelor școlare nu poate fi desprinsă de celelalte aspecte ale conținutului învățămîntului, planuri și programe, căroră *Contemporanul* le acordă o atenție deosebită, luptind cu dirzenie împotriva formalismului herbartian care copleșea școala în această perioadă.

Unele dintre deficiențele semnalate și criticate de revistă au persistat, dăinuind în literatura noastră didactică pînă la Reforma Învățămîntului din 1948.

Nu putem trece totuși cu vederea faptul că, dacă la sfîrșitul sec. al XIX-lea s-au putut realiza unele îmbunătățiri în domeniul învățămîntului și al manualelor, ele se datorează, în mare măsură, luptei patriotice a *Contemporanului*.

DUBLA CONDIȚIONARE A INCRIMINĂRII PE BAZĂ DE NORME PENALE ÎN ALB — ASPECT AL SUPERIORITĂȚII LEGISLAȚIEI NOASTRE POPULARE

DE

V. MANOLE

*Comunicare prezentată în ședința științifică a Universității „Al. I. Cuza”
din 22—24 mai 1955*

Întărirea orînduirii noastre democrat populare urmată de creșterea continuă a nivelului material și cultural al oamenilor muncii are ca efect scăderea neîntreuptă a cursului criminalității în țara noastră.

Acestea se datoresc victoriilor obținute de oamenii muncii din Republica Populară Romîna în cei unsprezece ani care au trecut de la eliberarea Patriei noastre de către gloarele Armate Sovietice. Printre aceste victorii se numără și întărirea legalității populare, factor important în consolidarea regimului democrat popular, de apărare a Intereselor oamenilor muncii de la orașe și sate și de reprimare a acțiunilor criminale¹⁾.

Statul fiind instrumentul principal de construire a socialismului în țara noastră, sarcina de capetenie a științelor juridice este aceea de a contribui în mod activ la im-

1) Legea pentru grațiere și amnistie din august 1954.

bunățirea calității muncii organelor sale de care depinde întărirea continuă a statului democrat popular.

La rîndul ei știința dreptului penal ajutînd la dezvoltarea dreptului penal în direcția introducerii unei precizuni mai mari în caracterizarea trăsăturilor conținutului infracțiunii contribuie la întărirea legalității populare din activitatea organelor judecătorești și ale procuraturii, contribuie la ridicarea calității muncii lor.

Studul particularităților normelor în alb existente în legislația noastră penală prezintă importanță pentru munca acestor organe ținînd seama de faptul că aceste norme în condițiile statului nostru democrat popular prin conținutul și scopul lor sînt calitativ diferite de cele din dreptul burghez.

Incrimînarea pe bază de norme penale în alb o găsim și în legislația penală din țara noastră dinaintea de 23 August 1944. Un exemplu în această privință găsim în unele dispozițiuni ale *Codului Penal Român* din 1937.

Din cuprinsul articolelor 579, 580, 581 și 582 - din cartea a treia privitoare la contravenții - se poate observa cum simpla încălcare a ordonanțelor autorității administrative sau polițienești - a căror necesitate sau oportunitate nu putea fi discutată de instanță - în cazul cînd acestea nu prevedeau nici o sancțiune penală, putea duce la aplicarea de pedepse între 1 și 20 zile închisoare polițienească și amendă de la 100 la 1000 lei prevăzute de norma în alb din articolul 582.

Deși obligativitatea ordonanțelor începea de regulă după trecerea unui termen de minimum 5 zile de la publicare, totuși legea prevedea o derogare de la aceasta și anume că „în cazurile urgente” autoritatea în drept putea reduce acest termen la 24 ore. Asemenea urgență de multe ori servea drept justificare a abuzurilor împotriva celor exploatați ținînd seama de faptul că instanța, după cum s-a arătat mai sus, nu putea discuta necesitatea sau oportunitatea ei.

Dreptul penal R. P. R., ca drept de tip socialist, se dezvoltă sub influența dreptului penal sovietic. Acest lucru confirmă justetea învățăturii marxist-leniniste despre bază și suprastructură. Oriunde apare și se dezvoltă o orînduire economică socialistă va apărea și se va dezvolta o suprastructură socialistă - dintre elementele căreia face parte și dreptul penal.

Prin modificarea articolului 1 din codul penal R. P. R. la 30 aprilie 1949 a fost adoptată definiția materială a infracțiunii și o dată cu aceasta principiul incriminării faptelor delictuoase pe baza pericolozității sociale.

Din cuprinsul alineatului 2 al art. 1 c. p. R. P. R. modificat reiese în mod clar că pericolozitatea socială - ca însușire obiectivă a faptelor delictuoase în totalitatea ei - este o apreciere social-politică a statului nostru democrat popular exprimată prin considerarea ca infracțiuni a oricărui acțiuni sau omisiuni care aduc atingere structurii economice, sociale sau politice ori siguranței R. P. R., care tulbură ordinea de drept statorică de popor în frunte cu clasa muncitoare.

Prin adoptarea principiului analogiei în alin. 3 al art. 1 c. p. R. P. R. legiuitorul nostru a demonstrat că din cele două trăsături necesare conținutului oricărei infracțiuni - pericolul social și caracterul ilicit - rolul hotărîtor în ce privește răspunderea penală îl are pericolozitatea socială.

Normele juridice penale, întocmai ca și normele juridice în general, privite din punct de vedere al gradului de precizie cu care exprimă regulile de conduită, - respectiv conținutul infracțiunii - se împart în norme determinate și norme în alb.

Normele penale care determină precis conținutul infracțiunii sînt norme determinate, iar cele care lasă ca acesta să fie stabilit prin alte norme - ce vor apărea în viitor - sînt norme în alb. Acestea indică numai cine și în ce mod va stabili conținutul infracțiunii cum ar fi de exemplu printr-o hotărîre a Consiliului de Miniștri.

Din punct de vedere structural norma în alb conține următoarele elemente: preceptul - constînd din indicarea în sens generic a conduitei ilicite a subiectului față de anumite interese ale statului, reglementate prin diferite norme ce vor apărea în acest sens - și sancțiunea.

Majoritatea zdrobitoare a normelor penale din legislația noastră sînt norme determinate. Normele penale în alb sînt o excepție față de numărul celor determinate totuși în condițiile statului nostru ele avînd alt conținut și alte funcții, calitativ deosebite de cele din statul capitalist, reprezintă o necesitate.

Această necesitate a existenței normelor penale în alb în legislația R. P. R. rezultă în primul rînd din îndeplinirea de către statul nostru democrat popular a funcțiunii economico-organizatorice a statului de tip socialist. Datorită ajutorului dat de Uniunea

Sovietică această funcțiune este mai accentuată la noi față de aceeași etapă parcursă de statul sovietic.

Ținând seama de faptul că planul - după expresia lui I. V. Stalin - este activitatea vie și creatoare a milioane de oameni, aceasta impune o reglementare multiplă din partea statului democrat popular, care potrivit articolului 16 litera c din constituție „organizează și dezvoltă economia planificată, bazându-se pe întreprinderile de stat și cooperative”. Cunoșcând deci cauza acestei reglementări multiple este absolut normal ca în cuprinsul actelor normative edictate de către stat prin organele sale în legătură cu conducerea îndeplinirii planului, să fie reglementat și conținutul anumitor infracțiuni. Periculozitatea socială a acestor infracțiuni apare o dată cu prezența anumitor condițiuni în etapa respectivă a desfășurării îndeplinirii planului și care poate dispărea o dată cu acestea.

Aceste aspecte ale pericolozității sociale neprezentând, în concret, un fenomen cu o stabilitate de o mai lungă durată, nu pot face obiectul unei reglementări prin norme determinate în cadrul legii penale. De aceea ele sînt încriminate pe bază de norme penale în alb, aplicabile numai prin completarea lor cu trăsăturile conținutului infracțiunii din dispozițiunile de lege sau celelalte acte normative în cuprinsul cărora acesta a apărut. În acest fel normele penale în alb, cu ocazia aplicării, apar ca norme determinate.

În al doilea rînd existența unor norme în alb în codul penal mai este dictată și de interesul stabilității legii penale generale.

Ce s-ar întimpla de exemplu dacă dispozițiunile codului penal ar trebui modificate de fiecare dată în ce privește considerarea ca ilegală a tăierii animalelor. În acest domeniul unul și același fapt poate să apară ca licit și ilicit chiar în cursul aceluiași an.

Printr-o H. C. M. se poate opri tăierea oricărui animal capabil de a intra în comenzierea unui atelaj pentru tot timpul campaniei însămînțării de primăvară sau pot fi exceptate de la tăierile admise animalele de o anumită vîrstă, aparținînd unei anumite rase etc.

Pentru a dovedi necesitatea existenței în legea penală a unor norme în alb, datorită îndeplinirii de către statul nostru a funcțiunii economico-organizatorice, ne vom folosi - ca argument de ordin istoric - de o sumară analiză a unor dispozițiuni din *Decretul* Nr. 183 pentru sancționarea infracțiunilor economice din 30 aprilie 1949 - anul adoptării primului nostru plan anual de stat

În capitolul I al acestui Decret intitulat „dispoziții generale” se spuneau următoarele:

„Art. 1. Pentru a asigura dezvoltarea economiei naționale în sectorul de stat, cooperative sau particular, precum și executarea planului de stat și buna gospodărire a bunurilor statului, se vor pedepsi faptele care urmăresc sau pot avea ca urmare stînjnirea eforturilor oamenilor muncii pentru construirea economiei socialiste în R. P. R.”

O serie de infracțiuni din acest Decret erau reglementate prin norme determinate.

Însă caracterul variat atît în timp cit și în spațiu al infracțiunilor economice a determinat faptul ca unele din ele să fie sancționate în mod necesar pe bază de norme penale în alb. De exemplu articolul 2 din *Decretul* 183/1949 prevedea printre altele următoarele:

„Se pedepsește cu închisoare corecțională de la 1—12 ani și amendă de la 10.000 la 100.000 lei următoarele fapte dacă nu constituie infracțiuni supuse altor pedepse prin decretul de față :

a). Nerespectarea deciziilor luate de Consiliul de Miniștri, ministere, de organele locale ale puterii de Stat, cu privire la executarea planului de stat, precum și nerespectarea deciziunilor referitoare la dirijarea, organizarea și controlul producției, circulației, distribuției și consumului, mărfurilor și produselor de orice fel neprevăzute în planul de stat;

b). Nerespectarea deciziunilor luate cu privire la blocarea sau rechiziționarea bunurilor necesare activității economice” etc.

Din cuprinsul acestor texte - ce constituie norme în alb - se poate vedea cum încălcarea intereselor statului privitoare la dezvoltarea economiei naționale putea îmbrăca aspecte concrete din cele mai variate, a căror expresie juridică urma să apară în deciziile luate de Consiliul de Miniștri, ministere sau de organele locale ale puterii de Stat o dată cu reglementarea domeniului de interese economice indicate în decret.

Prin *Decretul* 202 din 14 mai 1953 au fost introduse în codul penal, împreună cu alte dispozițiuni, și infracțiunile economice. Aceleași motive de varietate în timp a acestor infracțiuni cit și interesul stabilității legii penale generale au determinat introducerea în codul penal cu această ocazie și a unui număr de norme în alb.

Astfel pe bază de norme în alb sînt încriminate infracțiunile privitoare la regimul tăierii animalelor, circulației bunurilor agricole, producției și circulației băuturilor alcoolice, reglementării producției, circulației, distribuției și consumului mărfurilor, exercitării comerțului, meseriilor sau altor ocupații etc.

Din studierea citorva din normele in alb introduse in codul penal prin Decretul 202 din 14 mai 1953 se va putea observa că, in general, ele reprezintă un pas înainte față de reglementările din Decretul 183,

Ne vom ocupa pentru exemplificare numai de normele prevăzută in articolul 268²⁶; „Nerespectarea dispozițiilor cuprinse in legi sau hotăriri ale Consiliului de Miniștri, privitoare la producția și circulația băuturilor alcoolice, dacă pentru fiecare dispoziție in parte se menționează expres că nerespectarea ei se sancționează potrivit legii penale, se pedepsește cu închisoare corecțională de la 3 luni la 4 ani sau amendă de la 100.500 lei“.

Nu încapă nici o îndoială că acest text reprezintă o normă penală in alb deoarece el nu arată ce anume dispoziții concrete să fie încălcate de subiectul infracțiunii pentru a fi pasibil de pedeapsa indicată, ci se arată numai cine va stabili aceste dispoziții in domeniul de interese ce face obiectul reglementării respectivei dispoziții in condiții se va putea aplica pedeapsa pe baza lor.

In cazul de față dispozițiile ce trebuie respectate sint cuprinse in legi sau hotăriri ale Consiliului de Miniștri privitoare la producția și circulația băuturilor alcoolice. Aceste dispoziții completează reglementarea din norma in alb prevăzută in articolul 268²⁶ căpătind astfel conținutul infracțiunii ca bază a răspunderii penale in legislația de tip socialist.

Ceea ce trebuie observat de la bun inceput, este că incriminarea pe baza textului din articolul 268²⁶ - ca normă in alb - este supusă unei duble condiționări. Aceste condiții sint următoarele:

1. Apariția unei dispoziții de lege sau hotărire a Consiliului de Miniștri privitoare la producția și circulația băuturilor alcoolice.

2. Respectiva lege sau hotărire a Consiliului de Miniștri să menționeze expres pentru fiecare dispoziție in parte dacă nerespectarea ei se sancționează potrivit legii penale.

Această dublă condiționare are o mare însemnătate in ce privește incriminarea. Pe de o parte ea înseamnă că legiuitorul in principiu nu consideră faptă penală orice vătămare a intereselor statului privitoare la producția și circulația băuturilor alcoolice reglementate prin lege sau hotărire a Consiliului de Miniștri. Pe de altă parte legiuitorul consideră că numai organul care reglementează interesele de mai sus are calitatea să ațeze în mod just cind încălcarea acestora prezintă un asemenea grad de pericolozitate socială incit fapta devine infracțiune.

Această apreciere trebuie să apară sub formă de mențiune expresă pentru fiecare asemenea dispoziție din legea sau hotărirea Consiliului de Miniștri ce reglementează producția și circulația băuturilor alcoolice.

In legătură cu producția și circulația băuturilor alcoolice in *Buletinul Oficial* Nr. 37 din 1 octombrie 1953 este republicat intr-o nouă numerotare textul *Decretului* Nr. 286 din 9 septembrie 1952 pentru fabricarea, identificarea, colectarea, circulația și desfacerea băuturilor alcoolice. Acest decret apare cu modificările suferite prin *Decretul* Nr. 341/1952 și prin *Decretul* Nr. 314/1952 care dispune și republicarea.

Textul decretului 286 in noua sa numerotare cuprinde in total 12 articole. In capitolul III intitulat „Sanctiuni“ alineatul 3 al art. 9 prevede următoarele:

„Nerespectarea dispozițiilor cuprinse in articolele 1, 6 și 8 privitoare la fabricarea și desfacerea produselor alcoolice, precum și punerea in funcțiune a instalațiilor de fabricat rachiu, fără autorizație legală, se sancționează potrivit legii penale“.

Din dispozițiile acestui text se observă consecvența legiuitorului in ce privește incriminarea pe baza normei in alb din 268²⁶ deoarece nu toate încălcările dispozițiilor 1, 6 și 8. Restul dispozițiilor atrag fie răspunderea materială, fie aplicarea amenzii contravenționale care are caracter administrativ.

Astfel atrag răspunderea materială: nerespectarea obligațiilor de predare a vinurilor și rachurilor naturale prevăzute in articolul 2 din decret.

Atrag aplicarea amenzii contravenționale - care după cum am spus are caracter administrativ: nedeclararea in termen de către producător a borhotului, drojdiei și tescoșului, necomunicarea in termen de către posesorii de instalații de fabricat rachiu, a produselor realizate, a utiului, neținerea evidenței producției precum și circulația produselor făcută impotriva dispozițiilor din decret.

Pentru a demonstra că motive de ordin practic și de stabilitate a legii penale împun sancționarea nerespectării dispozițiilor din articolele 1, 6 și 8 ale *Decretului* 286 pe bază de normă penală in alb, vom face o prezentare a unor aspecte prin care se realizează latura obiectivă a acestor infracțiuni:

a). Fabricarea produselor alcoolice, indicate expres în decret de către altcineva decît întreprinderile pendinte de Ministerul Industriei Alimentare.

b). Fabricarea rachiurilor naturale în cazane neautorizate. Noțiunea de neautorizat este folosită aici în înțelesul că materialele din care este confecționat cazanul, accesoriile la instalația etc. sînt altele decît cele indicate pentru acest scop.

c). Desfacerea produselor alcoolice de către altcineva decît întreprinderile comerciale de stat și cooperative sau fără respectarea condițiilor stabilite de Ministerul Comerțului Interior pentru desfacerea băuturi'or alcoolice de către particulari.

d). Punerea în funcțiune a instalațiilor de fabricat rachiu fără autorizație legală etc. Dacă n-ar fi fost norma în alb care completîndu-se—cu ocazia aplicării - cu unul din aspectele concrete ale laturii obiective să dea o normă determinată, ar fi însemnat că legea penală să fi prevăzut toate faptele de mal sus ca infracțiuni prin norme determinate.

Este limpede că problema incriminării juste și oportune a tuturor acțiunilor sau omisiunilor socialmente periculoase în această materie nu putea fi soluționată altfel decît prin prezența în lege a unei norme penale în alb.

De la această regulă de redactare a normelor în alb—cu dublă condiționare a incriminării—există și unele excepții. De exemplu articolul 268¹³ care sancționează nerespectarea dispozițiilor cuprinse în legi sau hotăriri ale Consiliului de Miniștri cu privire la interzicerea tăierii animale'or sau schilodirea acestora în scop de a eluda aceste dispozițiuni, nu cuprinde nici un fel de mențiune referitoare la cea de-a doua condițiune a incriminării. După părerea noastră legiuitorul a socotit că în această materie ar fi de prisos acest lucru, deoarece el rezultă din însăși natura actului normativ ce reglementează domeniul respectiv. Legea sau hotărîrea Consiliului de Miniștri care interzice tăierea animalelor este de la sine înțeles că nu poate conține altceva decît prohibiții de la regula tăierilor și a căror încălcări sînt socialmente periculoase.

În Colecția de Hotăriri ale Consiliului de Miniștri Nr. 79 din 17 decembrie 1953 se găsește publicată Hotărîrea Nr. 4121 din 10 decembrie 1953 care interzice colectarea, cumpărarea și contractarea în vederea sacrificării pentru consum public a vacilor, oilor și scroafelor - gestante - din toate rasele.

În articolul 4 al acestei Hotăriri sînt prevăzute următoarele :

„Nerespectarea dispozițiilor prezentei Hotăriri dacă constituie o infracțiune, se pedepsește conform legii penale“.

Natural că această mențiune se referă la pedepsibilitatea numai a acelor nerespectări în care nu a operat scuza absolutorie a erorii de fapt prevăzută de articolul 136 cod penal.

Nu va putea fi pedepsită, de exemplu, cumpărarea în vederea sacrificării pentru consum public a unui dintre animalele indicate în hotărîre dacă cumpărătorul n-a cunoscut faptul că se găsește în stare gestantă. Este pedepsibil numai acela care a cunoscut această împrejurare de fapt sau dacă necunoscînd-o în momentul cumpărării a dispus sacrificarea după ce în prealabil luase cunoștință de starea gestantă, încălcînd astfel dispozițiile Hotărîrii privitoare la situația unor astfel de cumpărături.

Din realitățile prezentate mai sus se desprinde următoarea înțelegere : prin dubla condiționare a incriminării pe baza normelor penale în alb să avem oare de-a face cu o problemă de pură tehnică legislativă ori cu un aspect al superiorității principiile a legislației noastre populare față de cea burgheză.

Noi credem că în mod absolut sigur este vorba de un aspect al superiorității principiile a legislației noastre populare față de cea burgheză care are drept consecință și o tehnică legislativă superioară.

Să vedem care sînt motivele pe care se întemeiază această părere. Legislația burgheză, mai ales în condițiunile actuale, se dezvoltă pe baza principiului lărgirii din ce în ce mai mult a incriminării. Aceasta se datorește faptului că burghezia se străduiește să facă față pe de o parte luptei împotriva creșterii sistematice a criminalității în general și pe de altă parte să reprime manifestările mișcării muncitorești în special.

Aceste scopuri pot fi atinse numai printr-un aspect formal al incriminării care pe de o parte ascunde natura de clasă a infracțiunii iar pe de altă parte cu cit formularea este mai generală cu atît incriminarea este mai largă. Formularea generală permite și o mare flexibilitate în ce privește aplicarea făcînd loc instrucțiunilor secrete și antilegale. Acestor scopuri servesc și normele duble condiționări a incriminării pe baza unor asemenea norme nu este posibilă în legislația burgheză. Și iată de ce : cea de-a doua condițiune este legată de problema pericolozității sociale care așa cum am văzut este o apreciere de clasă făcută de către clasa dominantă în raport cu necesitatea apărării intereselor ei vitale. Or, interesele burghezii de minoritate exploatare — care se stră-

duiește prin orice mijloace să ascundă maselor acest lucru — nu fac posibilă apariția în legislație a unor astfel de aprecteri care pe lângă demascarea caracterului lor de clasă mai pot dăuna și volumului incriminării. De aceea normele penale în alb din dreptul burghez nu conțin altceva decît pedeapsa și simpla denumire generică a actelor normative a căror încălcare realizează infracțiunea. Aceasta este cerută de însăși caracterul formal al incriminării. Infracțiunea este considerată ca săvîrșită prin simpla încălcare a dispozițiilor unei din actele normative a căror denumire generică este arătată în norma în alb. Ea nu arată însă la ce domeniu de interes se referă sau mai puțin importante pentru viața statului s-ar referi reglementările din respectivul act normativ, pentru că aceste interese sînt interese de clasă.

Cu totul alta este situația în legislația noastră populară. Ea reflectă în dezvoltarea sa consolidarea continuă a orînduirii noastre democrat populare și contribuie totodată la aceasta.

În statul nostru democrat popular, la baza reglementărilor din legea penală stă concepția materialistă despre infracțiune. În lumina acestei concepții infracțiunea nu este un fenomen pur juridic — așa cum este considerată în dreptul burghez — ci din contra ea este un fenomen social, constînd din vătămarea anumitor interese, raporturi sau valori sociale care dă naștere unor raporturi sociale legate de lupta statului împotriva criminalității. Reglementarea juridică a acestor raporturi o găsim în legea penală. Deci infracțiunea ca faptă socialmente periculoasă este de regulă și ilicită.

Numai privind lucrurile prin prizma concepției materialiste despre infracțiune vom putea justifica rolul determinant al pericolozității sociale în ce privește temeiul incriminării.

De aceea considerăm că ar fi cu totul greșit și totodată o situație netă pe pozițiile burgheze în ce privește incriminarea dacă am spune că obiectul infracțiunilor sancționate pe baza normelor în alb, existente în legislația noastră, s-ar constitui dispozițiile de lege sau hotărîrile Consiliului de Miniștri după cum tot așa de greșit ar fi considerarea ca latură obiectivă a unei asemenea infracțiuni simpla încălcare a unor dispoziții de lege sau Hotărîrea a Consiliului de Miniștri.

Tocmai pentru a înlătura o astfel de greșală și a scoate în evidență primordiatele pericolozității sociale pentru incriminare, legiuitorul a introdus o primă particularitate calitativă a normelor în alb din legislația noastră. Această particularitate constă în aceea că în conținutul normei în alb se găsește arătat domeniul de interese ale statului ce vor forma obiectul reglementărilor prin legi sau hotărîri ale Consiliului de Miniștri.

Indicarea în conținutul normei în alb a intereselor de stat ce vor fi reglementate prin legi sau hotărîri ale Consiliului de Miniștri și apărare prin legea penală, prezintă o mare importanță. Ea constituie însăși arătarea — în norma în alb — a obiectului social juridic al infracțiunii.

De exemplu indicarea în cuprinsul normelor în alb a intereselor statului privind: circulația bunurilor agricole; producția și circulația băuturilor alcoolice, producția, circulația, distribuția și consumul mărfurilor și produselor de orice fel; exercitarea comerțului, meseriilor sau a altor ocupații etc. nu încape nici o îndoială că toate acestea nu constituie altceva decît arătarea obiectului social juridic al infracțiunii.

Or, ne este cunoscut faptul că ceea ce ne indică în lege, gradul de pericol social al infracțiunii este tocmai obiectul social juridic. Deci în cazul legislației noastre obiectul infracțiunilor pedepsite pe baza normelor penale în alb îl constituie interesele statului indicate în aceste norme, a căror reglementare este făcută prin legi sau hotărîri ale Consiliului de Miniștri și nu legea sau alt act normativ în sine — ca în dreptul burghez.

Prezența obiectului social juridic este singura explicație a numărului relativ sporit de norme în alb în legislația penală a statului nostru democrat popular față de cea dinaintea de 23 August.

Dar dintre legile dezvoltării statului de tip socialist face parte și aceea că pe măsura consolidării regimului democrat popular scade gradul de pericol social al unor infracțiuni încît unele din ele își pierd chiar calitatea de a mai cădea sub incidența legii penale. Aceasta se reflectă în legislație printr-o restrîngere a incriminării.

Dacă în cazul normelor determinate una din căile restrîngerii incriminării este și adăugarea de noi trăsături în conținutul infracțiunii se pune întrebarea cum poate fi soluționată această problemă în cazul normelor în alb?

La această întrebare legiuitorul a răspuns prin introducerea unei a doua particularități calitative a normelor în alb și anume cea de a doua condițiune a incriminării. Așa după cum am văzut aceasta constă în cerința normei în alb ca legea sau hotărîrea Con-

silului de Miniștri care reglementează interesele ce formează obiectul ei social juridic să menționeze expres pentru fiecare dispoziție în parte dacă încălcarea se va pedepsi conform legii penale.

A doua condițiune trebuie privită pe de o parte ca o scoatere în evidență a rolului hotărâtor al gradului sporit de pericol social pentru încriminare, iar pe de altă parte — ceea ce ni se pare important — ca o indicațiune că această apreciere social politică din partea statului democrat popular o poate face numai organul competent a reglementa domeniul respectiv de interese. Ea restrânge încriminarea numai la cazurile apreciate ca atare de către organul în drept, prin mențiune expresă în norma de reglementare.

De altfel aceasta este singura explicație — în ce privește încriminarea — a trecerii de la forma de norme în alb pe care o găsim reglementată în decretul 183/1949 la forma reglementată prin decretul 202/1953. Normele în alb din 183 nu conțineau cea de-a doua condițiune a încriminării — lucru ce apare ca just pentru etapa de aplicațiune a respectivei legi.

Datorită întăririi regimului nostru democrat popular și scăderii concomitente a gradului de pericol social al unora din infracțiunile pedepsite pe baza normelor în alb din 183 a apărut decretul 202 ale cărui norme în alb conțin dubla condiționare care după cum s-a arătat restrânge încriminarea.

Deci latura obiectivă a infracțiunilor pedepsite pe bază de norme în alb — în legislația noastră — va consta din vătămarea ce prezintă un grad sporit de pericol social — apreciată ca atare prin actul de reglementare — a intereselor statului apărute prin aceste norme și nu din simpla încălcare a legii sau alt act normativ în sine — ca în dreptul burghez.

Ca o dovadă că pe măsura consolidării orânduirii sociale și de stat sovietice scade gradul de pericol social al unor infracțiuni — unele fapte pierzându-și chiar calitatea de a mai cădea sub prevederile legii penale — este apariția în U.R.S.S. a *Decretului de amnistie a Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S.* din 27 martie 1953.

Din partea introductivă a acestui decret rezuță că apariția lui a fost o necesitate datorită scăderii considerabile a criminalității.

Această scădere considerabilă a criminalității, arată decretul, este urmarea consolidării orânduirii sociale și de stat sovietice, a ridicării bunăstării și nivelului cultural al populației, a creșterii nivelului de conștiință al cetățenilor, a atitudinii lor cinste față de îndeplinirea îndatoririlor sociale.

În articolul 8 al Decretului sînt arătate sarcinile legiuitorului sovietic ce decurg din faptul scăderii criminalității și anume: „se va proceda la revizuirea legislației penale a U.R.S.S. și a republicilor unionale, în vederea înlocuirii răspunderii penale pentru unele infracțiuni de serviciu, economice, de drept comun și alte infracțiuni mai puțin primejdioase, prin măsuri de ordin administrativ și disciplinar, precum și în vederea atenuării răspunderii penale pentru anumite infracțiuni“.

La noi scăderea gradului de pericol social al unor infracțiuni pe măsura consolidării regimului democrat popular este confirmată de apariția legii pentru grațiere și amnistie din august 1954.

După ce sînt arătați factorii care au contribuit la consolidarea regimului democrat popular în cei zece ani de la eliberarea țării, în încheierea părții introductive legea prevede următoarele:

„... în actualele condiții a devenit posibilă grațierea de pedeapsă și amnistierea infracțiunilor ce nu constituie un pericol social deosebit, precum și trecerea la reexaminarea legislației penale a Republicii Populare Romine, în scopul înlocuirii răspunderii penale, pentru unele infracțiuni, cu măsuri administrative sau disciplinare...“

În articolul 7 legea trasează ca sarcină Ministerului Justiției de a întocmi și înainta Consiliului de Miniștri propuneri cu privire la reexaminarea legislației penale a Republicii Populare Romine în vederea înlocuirii răspunderii penale pentru infracțiunile ce nu prezintă un deosebit pericol social, cu măsuri administrative sau disciplinare.

Dacă cu ocazia reexaminării legislației noastre penale înlocuirea răspunderii penale cu măsuri administrative sau disciplinare poate fi soluționată în mod direct pentru infracțiunile — mai puțin primejdioase — reglementate prin norme determinate, nu tot așa va fi situația celor sancționate pe bază de norme în alb. Cu toate că s-ar putea ca o parte din normele în alb să dispară cu ocazia reexaminării legislației penale totuși pentru cele ce vor rămîne se va pune problema ca acțiunea lor să nu aibă efect și asupra faptelor ce nu prezintă un pericol social deosebit. Această problemă nu poate fi soluționată altfel decît prin prezența în conținutul normelor în alb a celei de-a doua condițiuni a încriminării.

Acesta este mijlocul prin care vătămările ce nu prezintă un pericol social deosebit pentru interesele statului apărate prin norma in alb să rămână a fi sancționate prin măsuri administrative sau disciplinare.

În această privință am citat mai sus exemplul *Decretului 286* care, răspunzând cerinței celei de-a doua condițiuni a incriminării din norma in alb, prevede că numai faptele ce se încadrează în art. 1, 6 și 8 din cuprinsul lui se vor pedepsi conform legii penale, restul atrăgând fie răspunderea materială fie amenda contravențională care are caracter administrativ.

Iată deci că dubla condiționare a incriminării pe baza normelor in alb este unul din aspectele prin care se manifestă superioritatea legislației noastre populare față de cea burgheză. Ea reprezintă mijlocul prin care legiuitorul popular — în acest domeniu — restringe incriminarea pe măsura consolidării noii orânduiri și a scăderii concomitente a gradului de pericol social al unor infracțiuni.

O legislație penală este cu atât mai superioară cu cât ea exprimă mai just interesele maselor populare dintr-un anumit stat. Nu încapă nici o îndoială că legislația burgheză nu a avut și nici nu poate avea această calitate ci, din contra, ea a devenit un instrument de oprire a maselor, un instrument de frinare a mersului dezvoltării societății.

În Republica Populară Română legislația penală ca și cea în general exprimă în adevăr interesele maselor largi populare ea nefiind altceva decît expresia juridică a voinței lor. Ea contribuie la apărarea, consolidarea și dezvoltarea noii orânduiri prin reprimarea acțiunilor criminale îndreptate împotriva intereselor vitale ale oamenilor muncii de la orașe și sate.

Restringerea incriminării apare ca o necesitate a dezvoltării regimului nostru dar ea nu se va face în nici un caz în scopul unei slăbiri a apărării structurii sociale economice și politice ori siguranței Republicii Populare Române, ci din contra ea va contribui la aceasta.

Reexaminarea legislației penale a țării noastre va oglindi aceeași tendință care se manifestă și în dreptul socialist sovietic: introducerea unei precizuni cât mai mari în caracterizarea trăsăturilor ce constituie conținutul infracțiunii. Aceasta este în fapt garanția întăririi legalității populare în activitatea organelor judecătorești și ale procuraturii.

TUDOR VIANU: *Anton Pann*, 1955.

Nici în timpul vieții și nici după moartea sa, opera lui A. Pann n-a fost prețuită așa cum ar fi trebuit de istoricii literari burghezi. Totuși, la diferite intervale, numele său era amintit căci nu se putea trece peste faptul că el trebuie socotit: „ca folclorist, un pionier, premergător lui Alecsandri și Russo; ca povestitor înaintaș al lui Creangă și ca umorist, predecesor al lui Caragiale” (I. Manole, *A. Pann*, 276). Cei care s-au ocupat cu valorificarea operei lui Anton Pann l-au elogiat sau i-au minimalizat opera după felul cum aceștia priveau însăși creația poetică populară, de care este strins legată cea mai traianică parte a operei sale poetice. Pentru scriitorii noștri clasici, A. Pann era un autor iubit și familiar. În recenta monografie despre A. Pann a lui Ion Manole, este arătat în capitolul final prețuirea acestuia de către marii noștri scriitori din trecut, începând cu Ion Heliade-Rădulescu și continuând cu Bolintineanu, V. Alecsandri, Eminescu, Caragiale, Iosif și terminând cu Tr. Demetrescu pentru care Anton Pann era un umorist înrudit cu marii creatori ai literaturii universale: Cervantes, Molière, Marțial, Dickens. Istoricii literari și culegătorii de folclor n-au putut trece peste contribuția lui A. Pann în aceste domenii. Menționăm cițiva cercetători ai vieții și operei lui A. Pann.

D. Aug. Laurian în 1872 ocupându-se de Pann în articolul „Un cîntăreț uitat” (*Tranzacțiuni literare științifice*, I, III, 1872) făcea cunoscute unele date biografice. În același an, V. Alecsandri citea la Junimea un articol în care valorificând opera lui A. Pann și în special *Povestea vorbii*, spunea că este „un adevărat tezaur de spiritul și înțelepciunea poporului român” și mărturisea cu regret că cei din timpul său au dat uitării pe un scriitor așa de talentat care „în Panteonul literar al României poartă un sigil caracteristic și mult interesant”. În 1893, G. Dem. Teodorescu adunând toate știrile pe care le-a putut afla atunci, publica *Viața și activitatea lui A. Pann*, prima biografie temeinică a scriitorului. În șirul cercetărilor operei sale de după această dată mai menționăm pe Demostene Russo și Dr. Moses Gaster care cu competența ei cunoscută în domeniul literaturii populare aducea unele precizări în legătură cu viața, dar mai ales cu opera acestui scriitor.

N-au lipsit însă nici aprecierile negative în legătură cu opera sa. Printre aceștia au fost: G. Bogdan-Duică, Gh. Cardaș, S. Pușcariu, și chiar Ovid Densusianu și N. Iorga, ale căror opinii erau negative din cauză că ei se ocupau mai ales de un anumit aspect al operei lui A. Pann, care nu este cel mai valoros — poezia sa lirică —. Într-o perioadă de nesiguranță a opiniilor estetice, G. Călinescu în a sa *Istorie a literaturii române*, sublinia valoarea operei lui A. Pann — este drept că mai ales pe linia mijloacelor de expresie — totuși îl socotește un mare artist.

În 1954, cînd s-au împlinit 100 de ani de la moartea lui A. Pann, presa noastră s-a ocupat pe larg cu valorificarea moștenirii sale literare. Cu această ocazie, Ion Manole a scos o monografie *A. Pann* în care a făcut rectificări asupra unor date prezentate de biografii anteriori, a adus completări și a dat în același timp o justă interpretare operei aceluia în care scriitorii de azi găsesc, așa cum îl caracteriza Alecsandri: „un adevărat tezaur de spiritul și înțelepciunea poporului român”. Alături de această monografie și de reeditarea în 2 ediții a operei scriitorului, lucrarea acad. Tudor Vianu despre *Anton Pann* reprezintă o valoroasă contribuție la stabilirea însemnătății operei lui A. Pann nu numai în cadrul literaturii noastre, dar și în cadrul literaturii universale.

Anton Pann a trăit într-o vreme de adînci prefaceri sociale. Raportînd lucrurile numai la țările românești, boierimea noastră intrase de mult pe panta

declinului. Viața de belșug a acesteia contrasta cu sărăcia completă a maselor populare cufundate în intineric. Anton Pann își duce viața între aceste aspecte sociale contrastante biciuind pe unii și luind apărarea altora. Ion Ghica ne-a lăsat un portret sugestiv asupra acestor vremuri în Scrisorile sale către V. Alecsandri. Alături de Nicolae Filimon și de alți trubaduri ai vremii, Anton Pann are ocazia să cunoască bine moravurile acestei clase intrată în descompunere pe care o va stigmatiza în operele sale. El nu întârzie mult în astfel de viață. Urzelile necunoscute ale vieții îl duc din București în R. Vilcea și de aici în Ardeal. Peste tot, însă, este cu mintea deschisă să prindă și să rețină înțelepciunea poporului. Contactul cu Ardealul îi aduce în fața ochilor cărțile scrise pentru popor ale lui Ion Barac și Vasile Aaron care îi vor sluji ca model pentru lucrările sale viitoare, lăsându-le însă cu mult în urmă pe acestea prin calitățile lor artistice. De aici încolo, A. Pann se așează la lucru. Se deplasează de multe ori în lumea satelor, întorcându-se cu un bogat material de proverbe și snoave care vor intra în compunerea operelor sale. Urmărindu-se drumul creației lui Anton Pann, se arată că în 1873, el devine proprietarul unei tipografii, cu ajutorul căreia el își tipărește singur cărțile pe care tot el le imparte prin tirajurile de țară, oamenilor simpli pentru care cartea era un obiect foarte prețuit. A. Pann „scrie numai pentru acești oameni, nici de cum pentru literați, nici pentru publicul mai învățat, dar despărțit de sufletul naiv și curat al poporului, de care nu-l mai leagă nici o punte. Scrie cu politețe și totdeauna cu mare finețe și cuminențio”. Căutând să definească natura operei lui A. Pann, autorul acestor lucrări arată că nu ne găsim în fața unui folclorist fiindcă acesta nu face investigații și transcrieri cu exactitate a creației populare, ci acesta este un creator care pornind de la folclor îl recrează în felul său, modificându-i forma, grupind proverbele după afinitățile lor în capitole care sînt adevărate tratate de morală pe teme foarte variate, ilustrate prin snoave al căror sens este adecvat conținutului proverbelor. El este, în concluzie, un povestitor și încă unul din cei mai buni din sec. al XIX-lea din istoria noastră literară. Interesantă este și apropierea care se face între Anton Pann și filozofii de tipul lui Diogen și Epicur, care experimentind asprimea vieții ca unii ce aparțineau poporului, au conceput această înțelepciune populară în maxime. Această înțelepciune populară însușită de omenirea antichității este culeasă în perioada renașterii cînd se produce receptarea masivă a culturii vechi de către Erasmus din Rotterdam în Adagiile sale, iar de la acesta se difuzează pe calea scrisului și altor popoare. La noi, Anton Pann adună înțelepciunea aceasta a poporului păstrată de veacuri și o transpune în cărțile sale într-o prelucrare proprie, păstrîndu-i tendința moralizatoare. Această înțelepciune populară venită din antichitate cu o puternică coloratură orientală constituie substanța de preț a cărților lui A. Pann: *Hristoitiia*, *Archir și Anadam*, *Povestea vorbii*, *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hoge*, *Povestea lui moș Albu* etc. Circulația aceasta de teme întilnită la cea mai mare parte din literaturile populare ale lumii, mărturisește legătura dintre oamenii simpli de pe întreg pămîntul, care s-a menținut de-a lungul timpului, în ciuda conducătorilor de popoare, care au încercat izolarea și învrăjbirea între ele. Relevînd legătura operei lui A. Pann cu vremea în care a trăit, se arată că în ea „țara veche trăiește cu mare relief”, așa cum mai tirziu va fi evocată aceeași țară veche în povestirile de la *Hanul Ancuței* de M. Sadoveanu.

Interesantă este și înrudirea stabilită dintre opera lui A. Pann și cărțile celebre ale literaturii universale.

„O șezătoare la țară” ca și *Povestea vorbii* ocupă în literatura romină locul pe care-l dețin: *Decameronul*, *Till Eulenspiegel* sau *Simplicius Simplicissimus* în literaturile apusului și merită să li se recunoască acestora titlurile de universalitate pe care le merită prin atitea însușiri eminente”.

Multe date utile am găsit în lucrarea acad. T. Vianu, ca de pildă încadrarea operei lui Pann în istoria literaturii romine, legăturile lui cu contemporanii și cu urmașii, afinitățile dintre opera lui și operele unor mari scriitori aparținînd literaturii universale, prezentarea lui în cadrul vremii și semnificația operei sale ca reflectare a moravurilor societății în care a trăit.

Dar alături de aceste contribuții, remarcăm altceva în legătură cu această lucrare: întreaga expunere este făcută cu multă căldură, într-un stil în care se vede prețuirea și recunoașterea specificului unui valoros scriitor. Finalul lucrării constituie o caracterizare fericită a vieții și operei lui Anton Pann: „Multe

s-au schimbat în țară noastră într-o sută de ani, dar uneori regăsesc în firea oamenilor, în vorba, în umorul lor ceva care mi-l amintește. A fost un om din mulțime și a intrupat acele virtuți ale ei, care l-au făcut să treacă biruitor prin vitregiile apăsării lor trecute. A avut multă minte, finețe și haz. Popoarele durează și cresc prin astfel de însușiri. Ne putem mindri, gândindu-ne că a fost înaintașul nostru".

I. D. Lăudat

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE LITERARĂ ȘI FOLCLOR anul III—1954

Revista Institutului de istorie literară și folclor al Academiei R. P. R., deși ajunge la noi rar, este totdeauna binevenită și servește ca îndreptar prețios în munca didactică și științifică. Publicând materiale care țin de specificul ei, revista se impune, nu numai prin diversitatea tematică, ci prin conținutul deosebit de interesant al fiecărui articol în parte.

Numărul, asupra căruia întirziem, oglindește tendința colaboratorilor de a oferi cititorilor o cit mai variată tematică și manifestă un deosebit interes pentru actualitate.

Revista se deschide cu studiul academicianului G. Călinescu, închinat lui Anton P. Cehov. Cu acuitatea critică care îi caracterizează totdeauna observațiile, acad. Călinescu analizează compozițiile cele mai semnificative ale scriitorului rus, pentru a ilustra cum în ele trăiește atmosfera de teroare a anilor optzeci, prin efectele ei diformante și devastatoare asupra vieții oamenilor.

Cu personalitatea strivită, oamenii devin suspicioși, conformiști, timorați. O față vorbește numai despre lubire cu logodnicul ei, un căpitan în retragere, știind că „aglomerările sînt interzise”, își taie pădurea, un subaltern, obligat de superiorul său să citească cărți, în care bănuiește idei prohibite, de teamă, își pierde mințile, un funcționar, strănutînd, stropește cu salivă, pe o excelență de la Ministerul Comunicațiilor și, consumat de panică, moare.

În schițele lui Cehov, ca și la Cervantes, arată autorul studiului, ridicolul la „proporții fantastice și se descoperă plin de semnificații grave”. Cititorii se conving, prin exemple bine selectate și subtil interpretate, că dincolo de întâmplările hazlii, se găsește un înțeles ascuns, un fond de adevăr social, se află acel „curent subteran” de care s-a vorbit în legătură cu creația cehoviană. Descoperind „gingășia în ridicol și intrînd în dramă prin bufonerie”, Cehov a condamnat, cu asprime, tabloul a ceea ce a fost Rusia țaristă, la sfîrșitul veacului trecut, ilustrîndu-se ca unul din marii maeștri ai satirii.

Pe cei umili și ofensați, i-a însoțit, în necazurile vieții lor, cu dragoste și compasiune. Pentru ei, marele scriitor a dorit și a prevăzut schimbarea, apropierea revoluției. Pe Cehov, „propagatorul de idei revoluționare”, acad. Călinescu îl află în operele dramatice pe care le discută, în dorința de a demonstra cum, față de înaintașii săi, Gogol, Turgheniev, Tolstoi, Cehov a făcut un pas înainte, presimțînd schimbarea, dorînd-o, fără să vadă însă și drumul care duce la ea.

Omagiul adus de acad. Călinescu lui Cehov, mare creator și îndrumător al omenirii, este, după propria mărturisire a autorului studiului, o „formă înaltă de înfrățire între popoare și un mijloc puternic de apărare a păcii”.

Acad. G. Călinescu mai semnează în revistă o „notă despre Antioh Cantemir”, în care, prin comparare de texte, urmărește influențele exercitate de Juvenal, Boileau și mai ales de Horațiu asupra clasicului rus de origine română.

Literaturii romine îi este închinat un spațiu larg în cuprinsul revistei. Se analizează opera unor scriitori din trecut, se interpretează, cu originalitate, scrieri care aparțin literaturii noastre actuale și se discută probleme de folclor în studiul de teorie literară, care vin să elucideze unele din cele mai grele și mai importante probleme ale creației literare orale.

Studiul *Realismul în opera lui Emil Girleanu*, semnat de Th. Virgolică, interesează prin priceperea cu care s-a cercetat evoluția ideologică și artistică a lui E. Girleanu, pentru a se evidenția contribuția scriitorului la dezvoltarea realismului în literatura română. Autorul studiului începe prin a analiza factorii care au determinat orientarea lui Girleanu spre o oglindire veridică a realității, într-o pe-

rioadă literară în care, cei mai mulți scriitori, lipsiți de fermitate ideologică, au alunecat pe poziții dușmănoase culturii și literaturii române. Fără îndoială, au fost hotărâtoare pentru orientarea scriitorului și mișcările țărănești de la sfârșitul veacului trecut și influența realiștilor străini, deosebi a clasicilor ruși. La baza realismului său, puternice rămân însă, cunoașterea atentă, obiectivă a realității și prezența activă a scriitorului în viață. La acestea, se adaugă toate acele influențe venite din afară, amintite de autorul studiului, influențe care au grăbit și statornicit mersul scriitorului spre realism.

Pentru a demonstra acest realism în conținutul și expresia artistică a operei lui Girleanu, Th. Virgolici discută cele mai importante lucrări ale căror subiecte sînt luate din viața de la țară și de la oraș, din preocupările oamenilor, aparținînd diferitelor clase și categorii sociale, fără să uite să menționeze și unele abateri de la linia realistă, spre semănătorism și naturalism. Judicioasă ni se pare o observație a autorului studiului, în analiza schiței *Bătrînii*. Intuind just drama clasei boierești, clasă infirmă, Girleanu și-a depășit intenția. Dintr-o apologie, cum a fost concepută, schița se transformă într-o satiră a paseismului și a inerției. Reținem dar că, realitatea, mai puternică, s-a impus împotriva voinței scriitorului, că logica vieții l-a corectat, îndrumîndu-l, nu spre aspectele exterioare, ci spre esența însăși a fenomenelor sociale.

Atenția scriitorului Girleanu a fost solicitată în special de țărănime, zugrăvindu-i necazurile, umilințele și nevoile unei vieți niciodată satisfăcute. Cînd și-a îndreptat observația asupra burgheziei orașelor, cu ajutorul altor procedee artistice, ironia și caricatura, Girleanu a dezvăluit viciile ei, criticînd, cu asprime, arivismul, demagogismul, rapacitatea și putreziciunea acestei clase în descompunere, ca în schițele *Om milostiv*, *Bolnavii*, *Oratorul*. Se pare însă că, în aceste scrieri, există mai mult decît reflectarea veridică a realității, există o atitudine critică luată față de această realitate, deci nu numai realism, ci și elemente de realism critic care merită a fi evidențiate.

Th. Virgolici urmărește atent și procedeele artistice folosite de Girleanu pentru a imprima un caracter realist scrierilor sale: dialogul în realizarea dramatismului acțiunii, selectarea și concentrarea materialului faptic, vorbirea realistă a personajelor, procedeul analizei. Paginile realizate în care scriitorul urmărește, cu finețe și pătrundere psihologică, evoluția și consecințele stărilor sufletești ale eroilor săi, puteau fi înmulțite pentru că ele vorbesc, nu numai de talentul analitic al lui E. Girleanu, ci și de realismul lui, care merge de la detaliu, de la faptul concret, la un realism mai adînc, psihologic, ca în schițele *Punga* și *Nucul lui Odobac*. De altfel, o discuție mai amplă a măiestriei artistice a lui E. Girleanu ar fi servit obiectivelor acestui valoros studiu de reconsiderare, verificînd părerea justă că scriitorul a contribuit, prin tot ce are mai bun proza sa, la dezvoltarea literaturii noastre realiste.

Probleme ale literaturii de după 23 August 1944 sînt abordate în studii competente care merg spre analiză. Poezia actuală este discutată de C. Ciuchiud el într-un studiu închinat unui valoros reprezentant al ei, Dan Deșliu. Dovedind sensibilitate în alegerea și comentarea citatelor, altele decît celea pe care le-am întîlnit pînă acum, în cronicile și recenziile scrise pe marginea operei poetului, C. Ciuchiud reușește să și convingă cititorii că poezia lui D. Deșliu este o adevărată „rapsodie a muncii”, iar autorul ei un poet autentic, care cucerește prin forța mobilizatoare a versurilor sale, prin prospețimea și spontaneitatea lor. Autorul studiului subliniază deosebi calitățile artistice ale poeziei lui D. Deșliu, uneori în termeni prea pretențioși și chiar improprii, cum a demonstrat G. Zboina în „Notele și comentariile” *Gazetei literare*, nr. 32/1955. Aspectele negative ale poeziilor discutate nu sînt „ascunse”, dar li se consacră doar patru rînduri, scrise probabil din „obligafia criticului”. Măiestria artistică a poetului D. Deșliu este, fără îndoială, în plin progres, în sensul simplificării și renunțării la artificii exterioare. Există totuși în versurile lui o lipsă de îndeminare în concentrarea materialului, discursivitate, abuz de retorică, deficiențe care trebuiesc analizate, cu atît mai mult, cu cît, D. Deșliu este unul din poeții care știu să învețe din discuțiile purtate în jurul operei lor.

Proza lui Marin Preda a fost discutată în publicistica noastră, nu întotdeauna cu atenția pe care o merită. Primele sale lucrări, orientate spre fenomene necaracteristice realității românești, au fost considerate „adînc atacate de morbul naturalismului”, în ultimele s-a salutată, cu satisfacție, triumful realismului. Metoda științifică de cercetare a activității unui scriitor arată limpede că, în fond, evo-

luția lui nu poate fi considerată, în mod simplist, naturalistă la început, ireproșabil realistă ulterior. Elementele ale realismului au existat încă în primele lucrări ale lui M. Preda. Ele au crescut, o dată cu creșterea ideologică a scriitorului, au învins multe din urmele vechilor procedee de creație și au triumfat în *Desfășurarea* și în romanul *Moromeștii*, publicat de curând în revista *Viața Românească*.

În studiul pe care îl semnează M. Bucur, se urmărește această creștere a realismului lui M. Preda în *Desfășurarea*, o izbândă a nuvelisticii noastre noi. Pătrunzând în procesul de creație al prozatorului, autorul studiului îi apreciază în deminarea de a crea imaginea autentică, plină de adevăr, a unui moment specific din lumea satului, în perioada de transformare socialistă. Cum se știe, scrisul lui M. Preda nu impresionează prin spectaculos, prin artificii. Este simplu și convingător ca și adevărul vieții oglindit în el. Meritul autorului studiului este acela de a se fi aplecat mai îndelung asupra expresiei literare a nuvelei, subliniind mijloacele artistice proprii unui scris cu adevărat realist. În felul acesta, studiul lui M. Bucur ne completează cunoștințele despre opera lui M. Preda, cu informații noi, pe care nu ni le-au oferit alți cercetători.

Problemele dramaturgiei actuale sînt și ele prezente în revistă, prin studiul tov. L. Pavlovici: *Dramaturgia lui M. Davidoglu*.

Nu vom face decît o singură observație. Autoarea și-a propus să urmărească, în studiul său, judicios întocmit și cu talent scris, drumul creației lui M. Davidoglu în căutarea unei formule dramatice noi. Cînd se analizează lucrările dramaturgului, se stăruie cu atîtă insistență asupra neajunsurilor lor, fără să se ia în discuție și aspectele pozitive, semnalate în publicistica noastră, încît, la sfîrșitul lucrării, cititorul se întreabă, dacă într-adevăr, dramaturgul nu a făcut nimic pînă acum, pentru creșterea măiestriei artei sale, pentru găsirea unei formule dramatice noi și dacă, de-abia de acum încolo, este chemat să lucreze pentru ridicarea nivelului estetic și etic al operei sale, pentru ca teatrul său să îndeplinească, așa cum cere autoarea studiului, „pe de o parte cerințele unei arte de calitate superioară, iar pe de altă parte, rolul de școală a caracterelor”.

În problemele folcloristice, colectivul Institutului de istorie literară și folclor aduce noi contribuții vrednice de semnalat.

Subliniem cîteva aspecte din bogatul conținut al acestor studii.

I. C. Chițimia, în studiul *Problema clasificării și definirii literaturii populare în proză*, aduce precizări interesante în privința clasificării literaturii populare și a delimitării conținutului unor specii ale literaturii populare în proză. Creația poetică populară este mai veche decît literatura scrisă. Ea trebuie studiată ca o contribuție a poporului la crearea literaturii lui. Creația poetică populară împreună cu literatura scrisă constituie tezaurul artistic al unui popor în domeniul artei literare. În studiul de față, se subliniază vechimea folclorului, momentul trezirii interesului pentru folclor, se trece apoi la modurile de clasificare a folclorului. Se discută: clasificarea istorică și clasificarea pe genuri literare. Clasificarea istorică ar fi aceea după care folclorul trebuie studiat în funcție de vechimea diferitelor specii ale genurilor literare. Această clasificare nu are însă un temei obiectiv fiindcă nu avem nici o mențiune istorică în legătură cu apariția diferitelor producțiuni populare. Clasificarea pe genuri literare — după modelul literaturii scrise — este mai potrivită. Trebuie să subliniem însă artificialitatea acestei clasificări prin faptul că ea nu aparține poporului. Totuși, pentru studiul creației poetice populare, această metodă de clasificare este cea mai potrivită. În folcloristica sovietică, după ce s-a încercat periodizarea folclorului în funcție de orînduirile existente, A. A. Kaiev, în cursul său despre creația poetică populară, ed. 1953, a renunțat la această periodizare, studiind folclorul pe genuri literare, înăuntrul cărora a dat întotdeauna referințe despre vechimea diferitelor specii literare, plecînd de la analiza conținutului lor.

Cu toate greutățile, legate de caracteristicile creației poetice populare, problema periodizării folclorului literar trebuie pusă. Soluția folcloristului sovietic A. A. Kaiev în problema periodizării folclorului este deocamdată singura valabilă. El studiază folclorul, clasificîndu-l în două perioade: folclorul dinainte și de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Aplicînd această soluție folclorului popular românesc, studiem și noi creația populară împărțind-o în două perioade: folclorul perioadei dinainte de 23 August 1944 și folclorul perioadei de după 23 August 1944. Studiarea pe genuri literare rămîne deocamdată singura soluție. Dacă rămînem la această periodizare, atunci clasificarea cea mai apropiată de adevăr a literaturii

populare este clasificarea pe genuri literare înăuntrul acestei periodizări. Observații interesante găsim în acest studiu în legătură cu clasificarea baladelor, dar ele n-au fost dezvoltate. Antologia de literatură populară, alcătuită de Institutul de istorie literară și folclor, (*Poezia*, 1953) face o clasificare a baladelor, asemănătoare cu cea menționată în studiul de față. Neexistând în momentul de față un studiu monografic al baladei, în afară de acela al prof. P. Carămăn *Contribuții la cronologizarea și geneza baladei populare la români* din 1933, ar fi trebuit și o succintă analiză a felului baladelor, mai ales datorită faptului că despre baladele haiducești și voinicești, precum și despre raportul dintre baladele istorice și legendele istorice, avem prea puține date. Regretăm că n-a apărut în această revistă până acum lucrarea lui Tr. Ionescu "Nișcov" despre haiducie și cîntecele haiducești, comunicare făcută la Institut. Din rezultatul prezentat în nr. 2 al acestei reviste, nu se văd bine problemele puse. Este interesant de știut în care literaturi populare au apărut aceste balade și care din aceste literaturi au cele mai izbutite balade haiducești din punct de vedere artistic. Tot așa de interesante ar fi și relațiile în legătură cu determinantele acestor balade. În restul studiului, aș preciem interesantele observații în legătură cu literatura populară în proză. Dintre toate speciile literaturii populare, acelea care au fost studiate mai mult sînt basmele și poveștile. Aici însă folcloristica burgheză, deși a reușit să stabilească arile diferitelor teme, prin comparații de motive, nu și-a concentrat atenția și asupra cercetării acestor producții populare, din punct de vedere al valorii artistice a acestor creații. Delimitarea noțiunilor: basm, poveste, legendă, fabulă, snoavă, precum și unele observații de natură stilistică cu care se încheie acest studiu reprezintă de asemenea o contribuție remarcabilă a studiului lui I. C. Chițimia.

În *Cîntecul de muncă la greci și la romani*, H. Mihăescu aduce contribuții prețioase cu privire la originea folclorului literar și muzical. În acest studiu, se subliniază, în mod just, ideea că folclorul muzical și literar a luat naștere în procesul muncii. În sprijinul acestei idei, se aduc texte nefolosite până acum, care reliează această idee în mod pregnant. Iată-l pe Seneca cum exprimă de clar ideea că muzica a luat naștere în procesul muncii și a făcut pe oameni să lucreze mai cu spor și mai cu multă plăcere. Parcele, adică zeițele care torc firul vieții, la îndemnul cîntărețului Apolo, lucrează mai cu ușurință și mai cu spor: „Phoebus stă lingă ele și le îndeamnă cu cîntecul său. Prin cîntec el le ține treze și le ușurează munca, iar ele slăvesc chitara și cîntecele frățești și în timpul acesta torc mai cu spor ca de obicei”.

Călătorul Pausanias din sec. al II-lea al erei noastre, a lăsat mărturie în opera sa *Descrierea Greciei* că locuitorii acestei țări lucrau în comun sau construiau orașe în sunetul cîntecului de flaut. Marțial n-a lăsat știrea că zidurile orașului Troia ar fi fost ridicate la cîntecul lirei lui Apolon, care a unificat sforțările în muncă ale constructorilor și le-a ușurat ostenele. De asemenea Petronius, în romanul său *Satiricon*, ne spune că sclavii lui Trimalchio cîntau, în timp ce spălau miinile și picioarele oaspeților, spre a-i distra și a-și ușura propria lor muncă. Din multe texte, privitoare la felul cum erau descrise diverse munci în orînduirea sclavagistă, se trage concluzia că: „în decursul muncii individuale se ivesc momente de poezie lirică, iar în desfășurarea unei acțiuni colective se infiripează glume, povestiri, riposte, gesturi, începuturi de critică și ironii, adică iau naștere frînturi de poezie epică, dramatică sau didactică, ce se sprijină sau au ca punct de plecare munca fizică”.

Acestea se produceau mai ales atunci cînd oamenii participau la munci mai ușoare, în care erau folosite numai o parte din organele corpului uman și mai ales, acele munci în care atenția și fantezia rămîneau libere din cauza automatizării muncii. Atunci, muncitorul simțea nevoia să cînte, să povestească, să asculte felurite întîmplări pentru a umple un gol din sufletul său dînd astfel întrebuințare unei părți din energia sa, rămasă nefolosită în procesul muncii. Combătînd pe economistul burghez Karl Bücher, care în opera sa *Arbeit und Rhythmus* susținea că omul primitiv era lenes și risipitor cu forța sa de muncă și de aceea era împins la munca ordonată, prin ritm în cadrul grupului; H. Mihăescu citează pe folcloristul sovietic A. N. Robinson care spune că: „ritmul acestor cîntece se supune ritmului muncii și la rîndul său acesta unifică și ușurează sforțările în muncă ale muncitorilor”. În sprijinul concluziei sale, cu privire la originea folclorului literar și muzical, în procesul muncii, se pot aduce și afirmațiile lui Gorki, făcute

la Congresul scriitorilor sovietici, ținut la 17 august 1934, cînd vorbind despre folclorul orînduirii sclavagiste, spunea că omul a creat acele minunate plămăziri ale minții sale în lupta cu forțele naturii. Conținutul unor valoroase creații ale sale reprezintă visurile unor realizări pentru care omul antichității lupta. „Creația orală a poporului constituie în genere o reflectare a fenomenelor naturii, a luptei cu natura și o reflectare a vieții sociale în largi generalizări artistice” (Gorki, Referatul la I-ul Congres al scriitorilor sovietici).

Trecînd la studiul de reconsiderare a moștenirii literare în domeniul folclorului, al acad. D. P. Perpessicius: *Lordache Goleșcu, lexicolog și folclorist*, menționăm că despre însemnătatea lui Lordache Goleșcu, în istoria culturii noastre, s-a vorbit mai puțin, deși are merite deosebite. Boier învățat, iubitor de carte, eforul școlilor în 1818, alături de marele ban Ghica și de marele vornic Constantin Bălăceanu, este sprijinitorul învățămîntului național care ia ființă prin străduința lui Gh. Lazăr. Pînă în anul morții sale — 1848 — el a luat parte la evenimentele innoitoare din această primă jumătate a veac. al XIX-lea. În studiu cu titlul de mai sus, acad. Perpessicius, după ce face o scurtă prezentare a activității lui Lordache Goleșcu, se ocupă pe larg de însemnătatea celor două opere lăsate posterității de acesta: dicționarul limbii romine și o culegere de folclor. Dicționarul lăsat de I. Goleșcu în 1856 pagini scrise de mînă, are o însemnătate deosebită pentru vremea în care a fost scris. Comparat cu operele lexicografice ale timpului, influențate de exagerările latiniste, acest dicționar își are însemnătatea lui. Boierul muntean cunoștea mai multe limbi, între care limba greacă veche și cîteva limbi apusene: franceza, italiana și germana. Cînd a început să alcătuiască dicționarul, el cunoștea operele lexicografice din aceste limbi. El a folosit pentru alcătuirea acestui dicționar experiența pozitivă a autorilor acestor opere lexicografice. Dicționarul său a înregistrat, pe lîngă cuvintele limbii populare și neologismele care se introduceau treptat, treptat, o dată cu noutățile de ordin material și cultural care pătrundeau la noi. Dicționarul lui Lordache Goleșcu are caracter enciclopedic, de aceea îl intitulează *Condica limbii rominești*, după asemănarea cu condicele, care cuprind cite sînt de trebuință spre aducere aminte. Cunoscător al unor bogate culturi vechi și moderne, el adună din toate acestea și trece în dicționarul său, ca într-o condică, tot ce crede de cuviință că-i trebuie unui om de cultură.

Preocuparea lui era de a înregistra tot ce se lega de realitățile noastre naționale. El dă explicații largi unor cuvinte legate de anumite obiceiuri, care începeau chiar de pe atunci să dispară ca: brezaia, călușarii, drăgaica, geamala, paparudele. Dicționarul acesta n-a fost cunoscut, nici de Alex. Lambrior cînd, în 1874, se ocupa de opera de folclorist a lui Goleșcu, în „Convorbiri literare” și nici de Lazăr Șăineanu, cînd în anul 1802, se ocupa în „Revista nouă” de gramatica acestuia. Tot așa de interesantă este și opera folcloristică rămasă de la Lordache Goleșcu, cuprinsă în 854 pagini scrise de mînă. Ea cuprinde: „Pilde, povățuiri și cuvinte adevărate și povești”. Acad. P. Perpessicius înclină să creadă că manuscrisul rămas de la Lordache Goleșcu a fost adus la ședințele Junimii de către Vasile Pogor și dăruit lui Alex. Lambrior spre cercetare. Așa se face că în „Convorbiri literare”, de la 1 mai 1874, apare studiul lui Lambrior. Culegerea această de folclor a lui I. Goleșcu a avut o soartă mai bună decît dicționarul, intrucît ea a fost cunoscută de filologul Lambrior care i-a consacrat un substanțial studiu. Ea a fost cercetată în amănunțime, de M. Eminescu, din care a reținut unele istorioare menite să fie trecute în cartea de lectură, iar alte bucăți sînt trecute de Eminescu în caietul său cu proverbe. Această culegere a fost cunoscută și folosită și de P. Ispirescu, G. Dem. Teodorescu, A. Candrea și Iuliu A. Zanne, mai ales în colecțiile de proverbe ale acestora.

Articolul acad. P. Perpessicius despre opera lexicografică și folcloristică a lui Lordache Goleșcu atrage atenția asupra unei figuri însemnate din istoria noastră culturală. El este însemnat prin faptul că ne dezvăluie încă o contribuție din cele mai originale la formarea culturii rominești, din prima jumătate a veac. al XIX-lea, cînd atîtea energii rominești se străduiau, în diferite sectoare de activitate culturală, să inchege o cultură rominească cu elemente autohtone. Articolul acad. P. Perpessicius conține și alte detalii menite să contribuie la înțelegerea acestei epoci de renaștere a culturii rominești. Noi ne-am propus să subliniem numai acea parte a articolului care se leagă de problemele folcloristicii.

Revista mai cuprinde un bogat material documentar care oglindește munca colectivului condus de acad. G. Călinescu de a aduna manuscrise, acte, fotografii, scrisori pentru completarea datelor despre viața și opera scriitorilor noștri din trecut. Ni se comunică informații prețioase despre C. Conachi, M. Eminescu, Al. Macedonski, E. Gîrleanu. Găsim însă și material care nu servește drept „document literar”, ci trădează goana după inedit, ca de pildă publicarea unor lungi liste de rubedenii și foi de zestre lipsite de importanță.

Rubrica „cronici” comentează materialul cules în urma unei anchete în regiunea Constanța, privitor la folclorul copiilor, sector al literaturii pentru copii puțin studiat pînă astăzi, comunică aspecte de revoltă socială din opera lui Șt. Petică, în lumina unor noi manuscrise, studiate de acad. P. Perpessiciu și comentează scriitori progresiști de peste hotare ca H. Fielding (C. I. Botez) și A. Mickiewicz (I. C. Chișimia).

Prin materialul său bogat, variat și atent cercetat, Revista Institutului de Istorie literară și folclor invită pe cititori la lectură și îi face să-și exprime, și pe această cale, dorința ca valoroasa publicație să fie întilnită mai des printre peritodicele românești.

Maria Platon
Ion Lăudat

MIHAIL SADOVEANU, *Opere*, vol. I. (E. S. P. L. A. 1955)

Intorcîndu-se, după mai bine de cinci decenii de harnică activitate literară, din nou către povestirile debutului, cu prilejul tipării operelor sale complete, Mihail Sadoveanu face următoarea mărturisire plină de semnificație: „Aceste povestiri ale începuturilor mele scrise, unele la șaptesprezece ani, se ocupau de o lume puțin cunoscută, oameni simpli de la țară cei mai mulți, cu care petrecusem în peisajele încântătoare ale Moldovei de miazănoapte. Citeam cu ușurință în sufletele lor; îmi erau dragi; sufeream și mă bucuram cu dinșii. Natura o vedeam prin ei. Pămîntul și soarele, codrii și apele le asociază cu viața acestor frați, pe care îi simțeam venind spre timpuri nouă din cel mai adînc trecut, purtînd povara persecuțiilor și exploatării” (p. 5).

Acestei lumi, puțin sau deloc cunoscută în literatura vremii, îi aparțin eroii din cele mai realizate bucăți ale începutului bogat și, cu toate stingăciile, oscilările și căușările inerente primilor pași, mai mult decît promițător, al scriitorului. Oamenii simpli, orășeni anonimi sau țărani „purtînd povara persecuțiilor și exploatării”, trăiesc în cele mai multe pagini ale povestirilor cu care și-a făcut intrarea în literatură Mihail Sadoveanu. Orientarea de la unele „cazuri curioase”, cum le-a numit G. Ibrăileanu, spre suferința aceluia cu care se simțea frate povestitorul, este evidentă pentru oricine parcurge, așa cum sînt înmănușiate în *Opere*, vol. I, cele patru volume publicate în *Editura Minerva*, în fecundul an 1904: *Povestiri*, *Șoimii*, *Dureri înăbușite*, *Crîșma lui Moș Precu*.

Scriitorul nu s-a apropiat, de la început, de suferința celor din jur, de durerile țărănilor pe care îi cunoscuse atît de bine din copilăria petrecută, după propria sa mărturisire, „în peisajele încântătoare ale Moldovei”, decît indirect, prin evocarea suferințelor înaintașilor acestora. Întîlnim aici concurența unor factori la fel de importanți: influența epice populare, atît de covârșitoare pentru creația scriitorului în această epocă, și vîrsta înclinațiilor romantice, care îl solicitau puternic spre trecut.

Caracterele moștenite din epica populară formează elementul de legătură între bucăți care, altfel, par dispartate: *Răzbunarea lui Nour*, *Ivanciu Leul*, *Cozma Răcoare*, *Șoimii*. Fără ca acesta să fie obiectivul central, suferințele țărănimii intră chiar în volumele *Povestiri* și *Șoimii* în cîmpul atenției scriitorului.

Durerea care-l încătușează pe bătrînul Nour se rezolvă în accese groaznice de minie, descărcată asupra robilor: „Citeodată minii grozave îl cuprindeau, de la lucruri de nimic; se dezlănțuia în vorbe cumplite asupra dușmanilor care-i ucisese nădejdea și mîndria lui; dădea poruncă să fie bătuți robii cu vergi pînă la moarte; îi plăcea să audă țipete de durere și să vadă sîngele curgînd” (p. 20). Tratatamentul neomenos la care își supune stăpînul supușii, în secolul al XVI-lea, cînd se petrece acțiunea povestirii, este consemnat doar în treacăt. Interesul scriitorului se concentrează asupra altor obiective: manifestările exterioare ale puternicului sentiment de ură care-l stăpînește pe Nour, în pregătirea tenace a răzbunării.

În *Șcimii* situația aceasta se menține aproape neschimbată. Viața grea a țărănimii împilată o întregeste cititorul doar pe baza vorbelor rostite, în anumite împrejurări, de diferiți eroi. Concludente în sensul acesta sînt, în primul rînd, cuvintele prin care slujitorii apropiați ai lui Nicoară Potcoavă înfieriază trădarea lui Golia și a celorlalți boieri : „Și cîinii, cîinii... de boieri vinduți... De aceea a pierit unul Vodă al nostru, de aceea geme țara împilată și noi pribegim...” (p. 19). În afara acestor declarații, *împilarea* țării rămîne necunoscută cititorului, care numai o bănuiește, o deduce din furtuna evenimentelor. Motivarea socială a multora din faptele romanului nu este făcută cu aceeași putere ca în scrierile de mai tîrziu. Cu toate acestea, oamenii acestor fapte se situează pe o treaptă superioară față de ceilalți eroi ai povestirilor din tinerețe. Lupta lor cunoaște un țel precis, înalt; nu mai este un simplu gest izolat. „Vechi și vrednici tovarăși ai voievodului Ion”, ei nu urmăresc numai răzbunarea morții sale tragice, ci înfăptuirea unui act de justiție, în care solidaritatea cu norodul care îl sprijinea pe voievod se face puternic simțită. Frații Potcoavă și ceilalți șoimi nu rezolvă o problemă personală, ci una a tuturor acelor care își legaseră speranțele de reușita bătăliei de la Cahul și a eroului acestei lupte, voievodul Ion. Scriitorul, pentru a întări motivarea socială a acțiunilor „celor zece soli ai răzbunării”, care apăreau, altfel, insuficient legați de mase, în prologul adaos povestirii în forma publicată în foiletonul *Voinței naționale* (1903) și apoi în *Editura Minerva* (1904), menținîndu-se tot la procedul declarației, printre altele, imaginează și acest dialog între un boier din anturajul domnului și voievodul însuși : „— Scutește-ne, doamne, de acești țărani cu minile ciotorase... Iar măriia sa ar fi răspuns : Într-adevăr ciotoroase, dar bine mînuiesc sulța și coasa; și dacă n-ar fi ei nu știu dacă ați fi domniile voastre” (p. 182). Axarea căderii voievodului pe ura boierilor, care nu vedeau cu ochi buni faptul că „vodă își punea în țărănimea lui bună na-dejde” dă o înaltă semnificație morală și socială actului de pedepsire a trădătorilor. Șoimii trebuiau să înfăptuiască un act de dreptate socială, iar Nicoară Potcoavă să-l continue pe Ion Vodă. Nicoară nu este pe măsura acestor mari așteptări și prin actele de la sfîrșitul povestirii coboară alături de ceilalți viteji, simpli oameni de arme în căutarea aventurii, din alte povestiri de tinerețe ale scriitorului. Se alătură lumii eroilor romantici de felul unui Ivanciu Leul.

În *Dureri înăbușite* scriitorul se apropie mai mult de suferința țărănimii. Aluzia din unele fraze ale eroilor face loc înfățișării directe, prin oameni și fapte, a vieții satului. Surprins în lumina necruțătoare a realismului din cele mai bune povestiri ale ciclului, satul romnesc din perioada 1901-1903 nu apare zugrăvit în culorile idilice obișnuite în literatura vremii. Cu tot semănătorismul din nuvela *Ion Ursu*, aceasta este un document de o necontestabilă autenticitate a unui important eveniment social : proletarizarea țărănilor, care nu-și mai poate agonisi prin munca pe pămîntul puțin hrana lui și a familiei sale. Semănătorismul din opoziția : *satul idilic*—cel din visurile nostalgice ale lui Ion, devenit muncitor în uzină, nu cel real de care a căutat să se salveze în fabrică,—pe de o parte, și *orașul cu uzina*, locul unde bunul simț genuin și puritatea sufletească a țărănilor se destramă în desfrîu, pe de altă parte,—această antiteză convențională dragă semănătoriștilor se dizolvă în realismul nivelator cu care este înfățișată viața grea și a țărănilor și a muncitorului industrial. În adevărul acestor relatări stă valoarea deosebită a nuvelei și influențele semănătoriste n-o pot dărima, deși o întunecă pe alocuri. Beția lui Ion nu este rezultatul urbanizării, ci a exploatării, care l-a apăsat la fel de greu și acasă ca și în oraș. Realismul povestirii reduce, pînă la ștergerea contururilor, accentele semănătoriste.

În satul lui Ion Ursu, pe lângă slujitorii ai bisericii ca părintele Tănase, mai trăiesc și boieri de felul îngîmfatului cuconas Ionică Lupașcu din *Sluga*. Aceștia răsplătesc munca cu lovituri de cravașă. Demnitatea jignită a argatului Năstase, biciuit fără motiv de boier, nu-l împinge totuși la crimă, deși împrejurarea favorabilă nu lipsește, cum crede, și cum ar fi procedat, în lașitatea lui zgribulită, boierul. Planul etic în care îl situează povestitorul pe țăran este superior.

Din acest sat cu popii bețivi și afemeiați și boieri care își stăpînesc cu harapnicul în mînă latifundiile, țăranul are prilejul să cunoască și altfel orașul decît Ion Ursu. Lipsit de drepturile elementare, el are, printre alte datorii apăsătoare, și pe aceea de a apăra traiul îndestulat al celui care îl lovește și-l apasă, în anii lungi și grei de militărie. Așa începe drama, din păcate dezvoltată semănătorist, a țărănilor Petrea Streinul,

Crișma lui Moș Precu vine să întregască galeria de tipuri care apăsă țărănimea infometată și lipsită de drepturi. În afară de Popa Tărăbol, ros de toate vicile, popa Manoil și Luca dascălul, slujitorii altarului, față de care popa Ciotică din *Șoimii* se distanțează enorm, rămînînd într-un plan superior, așezat acolo de tradiția populară orală, din care coboară învaluit în nevinovăția suculentelor glume din anecdota țărănească, apar

în această povestire și ceilalți „fruntași“ ai satului: Ifrimescu, notarul, Costică Pipirig, ajutorul de notar și alții. Toți aceștia își asigură un trai fără griji, petrecut în intrigi de mahala și acte de o revoltătoare imoralitate pe spinarea fraților lui Ion Ursu. „Niciodată — spune G. Ibrăileanu, referindu-se la această galerie de tipuri abjecte, — nu s-a zăritze cu insistență asupra acestor personaje, întinluite, bineînțeles, la crîșma lui moș Precu, povestirea nu-i totuși numai o bucată de „umor și satiră“. Într-o scrisoare către un prieten din Iași, Sadoveanu, referindu-se la acest proiect, vorbește de „scene sătești și moravuri sătești“. Pentru a putea realiza această intenție, trebuia sfărîmat cadrul vechi, strîmt, al povestirii și așa apar personaje noi, țărani, alături de surtucarii amintii. Așa se naște, după relatările Profirei Sadoveanu, moș Precu, mătușa Anghelina, Zaharia Zadoina și Ileana. Unele fragmente, cum ar fi cea plină de savoare folclorică, clacă de la moș Precu, presupunem că își au izvorul tot aici. Cu tot realismul povestirii dezvoltată prea mult pe linia criticii reprezentanților satului în satul epocii respective, noi mai mult ghicim aspectul celălalt, nesărbătoresc, nelegat de petrecere, de glumă, de întâmplarea excepțională, de pitorescul anumitor obiceiuri, al vieții sătești. Traiul chinut plin de umilă resemnare, al Mărioarei, țărancă preoteasă, al Anicăi, zdrobită de brutalitatea unui bărbat bestial, sărăcia hitruului solomonar Gherasim sînt prea puține elemente din care putem construi aspectul pomenit al satului. Fără îndoială că într-un sat unde conduc popa Manoil și notarul Ifrimescu, ușor poate fi bănuită mizeria. Tot G. Ibrăileanu este acela care, primul, a subliniat, pe lângă calitățile povestirii, această lipsă fundamentală: „—surtucărima aceasta e zugrăvită în toată putreglunea. Păcat că o zugrăvește în sine și prea puțin în raport cu clasa țărănească“.

Prezentarea aceasta ar fi nu numai incompletă, dar ar oglindi strîmb adevărul, dacă am trece cu vederea locul ocupat de celelalte povestiri din volum între cele discutate pînă aici. Fac aceste să pălească valoarea uriașei creații literare sadoventene și atunci este îndreptățită tăcerea păstrată în jurul lor? Răspunsul îl găsim în restul operei scriitorului, legată prin fire trainice de povestirile începutului, chiar și de cele pe lângă care, la o privire superficială, amatorul de situații lineare ar trece nepăsător.

O bucată cum este acel naiv, stingaci și patetic *Cîntec de dragoste*, din primul ciclu de povestiri, cuprinde totuși suficiente elemente apreciate unanim superlativ în alte scrieri ale lui Sadoveanu. Dacă n-ar fi vorba decît de acel „suflet misterios al nopții“, de care vorbește Ibrăileanu, și încă ar trebui să nu trecem grăbiți sau înduferenți pe lângă astfel de producțiuni. Mai mult decît atât, în majoritatea bucăților de acest fel din primul volum, ca și în povestirea menționată, dragostea pentru omul umil, în suferință, de cele mai multe ori, din cauza unei strimbe orînduiri a lumii, te întimpează la o plină, caldă și convingătoare, din fiecare rînd. Drama chihaii Neculai, augmentată de regretele boierului după aventura amoroasă din junețe cu nevasta slugii sale (*Moarta*), zbuțutul dureros al refugiaților polonezi din *Pribegii*, suferința surdă, suportată de-a lungul unei vieți fără nici un fel de perspective, a unor bătrîni care și-au pierdut fiul (*Ionică*), sfîrșitul tragic al unui țaran necunoscut (*Într-un sat odată*), dureroasa descoperire a unei familii, în care mizeria aduce boala, alcoolismul și desfrîul (*Epilogul*), — aplecat scriitorul asupra suferinții omenești. Și dacă nu întotdeauna a văzut, cu suficientă claritate, cauzele ei sociale, povestirile acestea sînt totuși atât de specifice creației sadoventene prin dragostea, permanent prezentă, față de mulțimea umilților și oropșilor.

Cadrul natural în care trăiesc toți acești eroi al povestirilor de început este Moldova de miazănoapte. Valea Moldovei, de care este atât de legat scriitorul, îi prilejuește pagini de autentică poezie. Unele bucăți, stingaci construite în jurul vreunui „caz curios“, rezistă vremii numai prin aceste admirabile descrieri de natură.

Găsim, tot acum însă, prileful potrivit pentru a constata că Irismul acestor povestiri niciodată nu se dezvoltă în dauna înfățișării veridice a realității. Cine nu recunoaște aspectul sordid al sălașului de țigani în această descriere? „Bordeiele țiganilor erau împărțite sub deal, — triste și întunecoase — ici unul, colo unul, — murulte și acoperite cu stuh. Ușile mici, aplecate într-o parte; trebuia să intri pe brînci înăuntru. Ochiuri de fereastră ca-n palmă, innegreau vetrele vechi ale focurilor. Cîteva găini zburle răăceau singuratec pe cărări; godaci negri guțau de foame la uși“ (p. 40).

Descrierea poetică nu conduce la idealizare, ci la evocarea sugestivă a mizeriei. Notația este exactă. Elementele pitorești nu-l sustrag pe cititor gîndului că acolo locuiesc, învălmășii printre godacii negri, în colibe leproase, oameni.

Povestirile din volumul de început al *Operele* lui Mihail Sadoveanu sînt recitate cu interes de mulțimea iubitorilor literaturii maestrului și faptul se explică cu ușurință. În aceste bucăți cititorii au întâlnit personaje, pe care, de mai bine de jumătate de veac, scrierile lui Sadoveanu îl învăță să le iubească. Legătura aceasta între cititor și eroul sadovenian este așa de puternică încît orice întâlnire cu lumea cărților sale este, de aceea, un prilej de bucurie rară. Popasul, în jurul unui foc de tabără, alături de vitejii împărțitori de dreptate din *Șoimii*, sau la moș Precu, în mijlocul veseliei și snoavelor care nu ascund urîșenia unora și suferința altora, îl întărește pe cititor în convingerea că trebuie să lupte pentru viața nouă spre care scriitorul, cu aproape șase decenii în urmă, îl simțea venind pe acești frați.

Al. Andriescu

IORGU IORDAN, *Limba romină contemporană, Manual pentru instituțiile de învățămînt superior*. București, 1954, 774, p., în 8°.

Lucrarea profesorului academician Iorgu Iordan reprezintă cel dintîi manual universitar românesc de lingvistică pe baza învățaturii marxist-leniniste, merit să dea cunoștințe ample și exacte studenților, dar totodată și o prețioasă operă științifică, de un deosebit interes pentru specialiști (profesorii de limba romină din învățămîntul mediu și universitar), cit și pentru intelectuali în general.

Manualul își are originea într-un curs universitar, ținut de prof. I. Iordan în anul școlar 1951-1952, dar și, mai ales, în preocupările mai vechi pentru problemele de limbă romină contemporană, mărturie lucrările de pînă acum ale autorului: *Limba romină actuală* (Iași, 1943, ed. a doua, Buc. 1947), *Stilistica limbii romine* (Buc., 1944), cursul, nepublicat, de sintaxă a limbii romine, ținut la Universitatea din Iași în anii 1941-1943, precum și numeroasele articole, apărute în diferite reviste, publicații etc. Rod al unei îndelungate experiențe lingvistice, ale cărei începuturi sînt foarte timpurii („Interesul meu pentru limba romină actuală este de dată veche. Vorbirea și scrisul conașionalilor mei m-au pasionat încă de pe băncile liceului”, *Limba romină actuală, O gramatică a „greșelilor”*, p. 14), cartea aici în discuție oferă un material bogat, variat, dar mai întîi de toate important. Autorul are în vedere nu numai faptele care s-au gramaticalizat și, ca atare, s-au impus ca normă, ci și ceea ce este fenomen regional, afectiv, deci cazurile particulare, speciale, eventuale abateri, excepții.

Studiind limba romină contemporană autorul nu se situează pe poziția unui laterală a idealștilor, care analizează fenomenele actuale static, în afara oricărei legături cu trecutul, ci dimpotrivă, pornind de la faptele actuale, le raportează, evident cînd este cazul, la stările de limbă anterioare, explicînd, nu de puține ori, drumul parcurs de un fenomen sau altul în timp. Autorul imbină astfel desăvîrșit punctul de vedere istoric cu cel descriptiv.

După o introducere care definește și explică obiectul și importanța practică-teoretică a unui astfel de studiu, autorul caracterizează, în cîteva prelegeri, limba romină națională, rezolvînd, cu acest prilej, problema graiurilor limbii noastre (conform tezelor staliniste nu putem vorbi în acest caz de dialecte), situează limba romină printre limbile romanice și schițează trăsăturile specifice care îi dau originalitate, pentru ca apoi, în capitole speciale (vocabular, fonetică și ortoepie, grafie și ortografie, morfologie, sintaxă) să aprofundeze structura, sistemul limbii romine actuale. În legătură cu acest plan am avea de făcut o singură observație și anume dacă nu era mai indicat ca problema formării cuvintelor să constituie un paragraf aparte în capitolul vocabularului. Deși în *Gramatica Academiei* se procedează la fel, formării cuvintelor i se consacră totuși un capitol special.

Problemele de vocabular prin care începe prof. I. Iordan să caracterizeze limba romină, sînt fundamentate, ca întreaga lucrare, așa cum de altfel s-a și subliniat, pe învățătura marxist-leninistă despre limbă și gîndire. Cuvîntul ca „realitate nemijlocită a gîndirii aplicate la un singur obiect” este discutat din punct de vedere al celor două aspecte, indistructibil legate între ele, forma și conținutul. Pornind de la exemple variate, autorul analizează semnificația cuvîntului în funcție de realitățile obiective. Subliniem că discuția privitoare la formarea noțiunilor, (problema raportului dintre cuvînt și noțiune), deși se realizează într-o prelegere universitară,

are un prea pronunțat caracter didactic. Prof. I. Iordăna a fost, neîndoiește, nevoit să procedeze astfel, întrucât a avut în vedere gradul de pregătire a studenților, care vin din școală fără cunoștințele necesare de logică. Așa stind lucrurile, era mai indicat, poate, să se facă trimiterea la un manual de logică sau să se restrângă discuția.

Problema fondului principal de cuvinte, a componentei lexicului românesc din punct de vedere istoric, îi permite, și pe această cale, să sublinieze un adevăr de mult recunoscut: latinitatea limbii noastre.

Studiind faptele de limbă în strinsă coroborare cu cele istorice, autorul nu se limitează la o simplă înregistrare de fapte și la interpretarea lor strict lingvistică, așa spune mai exact formală, ci explică diversitatea fenomenelor luate în discuție altă dată, prof. I. Iordăna analizează și psihologic. Cunoscut cercetător al fenomenelor stilistice, prof. I. Iordăna analizează cu remarcabilă minuțiozitate și subtilitate particularitățile afectiv-stilistice ale limbii române, interpretarea respectivă fiind prezentată nu numai la vocabular, interpretarea respectivă și fonologie, dar mai ales la sintaxă.

Problemele de fonetică și la fonetică, morfologie, dar mai ales la sintaxă. Problemele de fonetică sunt prezentate descriptiv-istoric într-un studiu sumer, dar suficient pentru crearea unei imagini precise și unitare a sistemului fonetic românesc. Discutând problema raportului dintre fonetică și fonologie, discipline rupte una de alta în cercetarea lingvistică burgheză, autorul subliniază strinsa legătură dintre ele.

Instructiv și interesant este paragraful „Tendințe fonetice în limba română contemporană”, în care autorul înregistrează o serie de fenomene recente, cu rădăcini în trecut, care tind să se generalizeze și, ca atare, să se impună. Este, ales în neologisme ca: *acesoru*, *contrariu*, *laboratoriu* etc., unele dintre ele (*contrar*, *servici* etc.), fiind deja singurele în uz; tendința de dispariție a vocalei *i* din grupul fonetic *ie* în cuvinte ca: *atelier*, *butonieră*, *piesă* etc.

Deși unele dintre exemplele discutate la capitolul „Grafie și ortografie” nu mai corespund normelor stabilite de Academie, capitolul nu-și pierde actualitatea; explicațiile date acolo diferitelor forme, indiferent dacă ele au devenit literare sau nu, sînt interesante și utile.

Intrucît într-o prezentare ca cea de față nu avem posibilitatea de a cuprinde de întreaga bogăție de material faptic, din morfologie și sintaxă nu vom releva decît aspectele noi, mai interesante sau cele față de care manifestăm unele nedumeriri.

Analizînd cuvîntul ca unitate gramaticală prof. I. Iordăna distinge, de altfel ca și alți specialiști, două sensuri ale cuvîntului „unul, lexical, pe care îl are și atunci cînd se întrebîncează singur, și unul gramatical sau, mai precis, sintactic” (p. 267). În exemple ca următoarele: *carte folositoare*, *prieten bun*, *vreme frumoasă*, adjectivele subliniate exprimă, după prof. I. Iordăna, pe lângă sensul lexical și unul gramatical, și anume pe cel de atribut. Putem vorbi oare de atribut ca de un sens, și, pornind de aici, de sensurile sintactice de: subiect, complement, circumstanțial? Nu trebuie să facem distincție între sensul cuvîntului și întrebîntarea lui? S-ar părea că e mai firesc să vorbim de forma sensului sau, așa cum de altfel se procedează, de funcția gramaticală a cuvîntului care determină schimbarea raportului dintre semnul și semnificația cuvîntului respectiv, fără a crea însă, cum s-ar putea greșit înțelege în cazul cînd vorbim de cele două sensuri ale cuvîntului, un sens deosebit de cel pe care-l are cuvîntul în forma lui de bază.

În ceea ce privește structura morfologică a cuvîntului am avea de făcut de asemenea unele remarcări. Autorul consideră că noțiunea de rădăcină „trebuie eliminată din discuțiile privitoare la limbile actuale... nu pentru că ele n-ar avea și rădăcini, ci pentru că nu putem spune totdeauna cu deplină siguranță, cînd este vorba de rădăcini propriu-zise și cînd de simple teme” (p. 270). Sîtindu-se pe poziția indo-europenistului, prof. I. Iordăna are în parte dreptate cînd susține acest lucru. Este adevărat că cuvîntul rădăcină *cînt* din limba română încetează de a mai fi considerat ca atare atunci cînd îl raportăm la latină, limbă în care rădăcina cuvîntului este *can*, dar privind lucrurile astfel ne întrebăm dacă ne putem opri cu analiza aici și nu ni se impune să mergem pînă la limba primară, pînă la indo-europeană. Evident, autorul însuși subliniază aceasta, ba afirmă chiar că uneori rădăcina latinească este pentru limba care-i stă la bază temă (deci rădăcină plus sufix). Greutatea determinării rădăcinilor pure se ivește prin urmare nu numai în limbile actuale, ci chiar în cele clasice. Dacă ne gîndim apoi la faptul că

limba noastră, ca oricare alta, își are fondul ei principal de cuvinte „in care intră și toate cuvintele rădăcini, ca nucleu al lui” nu vedem de ce n-am vorbi și în limbile actuale de rădăcini, și aceasta fără a sacrifica punctul de vedere istoric. Menținerea termenului ne apare, din rațiuni didactice, necesară, rămânind de competența indo-europeniștilor să rezolve problema rădăcinilor pure, a rădăcinilor propriu-zise.

Capitolul consacrat sintaxei, mai mult ca oricare altul, nu se limitează la simpla definire a fenomenelor și la clasificarea lor schematică, rigidă, ci acestea sint interpretate dincolo de valoarea lor obiectivă, intelectuală, în esența lor e=moțional=afectivă.

Deosebit de interesantă și utilă este discuția privitoare la raportul dintre propoziție și judecată, subiect și predicat gramatical pe de o parte, subiect și predicat logic pe de alta. Fără a identifica cele două realități (limbă, gândire), și disciplinele care le studiază (gramatică, logică), prof. I. Iordănaș, face unele observații care vor trebui luate în considerație, dacă nu vrem să falsificăm problema limbii și a gândirii și să ignorăm, prin aceasta, raporturile obiective, reflectate în semantica cuvintului. În propoziții ca: *Facultatea de filologie are mai multe secții*; *Uniunea Sovietică este cel mai puternic stat al lumii*, subiectele gramati=cale și logice în același timp, fără a generaliza situația, sint *Facultatea de filologie*, *Uniunea Sovietică*, deoarece grupurile respective de cuvinte exprimă o singură no=țiune, o realitate unică deci. Nu trebuie să ne ferim de o astfel de analiză de teama de a nu cădea în logicism și de a nu încălca un punct de vedere de mult în=cețățenit. Dată fiind legătura dintre limbă și gândire „limba este realitatea ne=mijlocită a gândirii” trebuie să vedem în neconcordanța dintre realitățile logice și cele gramaticale excepția, sau, în fine cazul izolat, iar în corespondența lor re=gula, faptul obișnuit, normal. Evident nu vom proceda la fel într= o situație ca: *Bătrînul paznic a sosit într=un tirziu* (exemplu dat de noi), în care adjectivul *bă=trîn*, deși se integrează sferii subiectului, *bătrîn* este o notă a noțiunii paznic, nu se află totuși în situația determinantelor: *filologie*, *sovietică*, din exemplele pomenite mai sus, intrucit, spre deosebire de acestea, nu alcătuieste cu determinatul o sin=gură noțiune, ci este un calificativ, un epitet, un cuvint cu valoare expresivă deci.

Problema atributului prezintă în ceea ce privește categoriile lui unele în=consecvențe care pot deruta nu numai pe student, dar chiar pe cel inițiat în probleme de gramatică. Avînd în vedere natura morfologică a cuvintelor autorul clasifică atributele în: adjectivale, substantivale, pronominale, numerale, ver=bale și adverbiale, deși pronumele și numeralul sint integrate și în categoria atributelor adjectivale sau substantivale „după cum ~ menționează d=sa ~ pronu=mele și numeralul au valoare de adjectiv sau de substantiv. Aceasta înseamnă că neglijăm natura strict morfologică a cuvintului care funcționează ca atribut și ținem seama numai de condiția lui sintactică” (nota 3, p. 612). Dacă autorul pără=sește criteriul morfologic, punînd accentul, după cum este firesc, pe cel sintactic nu vedem rostul clasificării inițiale, rațiunea menținerii ei. În cazul cînd păstrăm ambele criterii este greu de spus ce deosebire există între atributele pronomi=nale și numerale propriu-zise și atributele substantivale exprimate prin pronume și numeral. În această situație era mai indicat să se vorbească numai de atribute adjectivale, substantivale (exprimate și prin pronume sau numeral), verbale și adverbiale sau cînd este vorba de pronume, acesta ar fi putut constitui o cate=gorie aparte, așa cum apare și în *Gramatica Academiei* (făcîndu=se distincție între întrebunțarea lui substantivă sau de determinant), intrucit pronumele se com=portă cu totul deosebit decît substantivul sau adjectivul.

P. 655: *ca pe mine însumi* din exemplul: „Contez pe amicitia d=tale, că ai să=1 tratezi ca pe mine însumi, pe amicul meu, pe bunul meu amic”, trebuie con=siderat obiect drept (vezi nota 2, aceeași pagină). Nu avem cumva a face cu un complement circumstanțial de mod, mai precis de comparație? Vorbitorul indică modul, felul în care să fie tratat amicul și anume *ca pe mine însumi*, cu alt cu=vint: bine.

P. 656: Sublinierea *un cofăel de vin* se datorește evident unei greșeli de tipar în exemplul: „Da bine, mămuță, nu știi c=au venit tătucă și mămuță și le=am făcut *de mîncare* și le=am scos *un cofăel de vin*”, pentru obiect direct exprimat prin=tr=un substantiv de proveniență verbală (infinitiv lung sau supin).

P. 665: Construcția „mi amintesc *pe cineva*” nu este în spiritul limbii romine.

P. 668 : *lingă dînsa* din fraza : „El s'așează *lingă dînsa*, fruntea ei o netezește”, nu-i obiect indirect, ci circumstanțial de loc. La aceeași pagină *ca pentru dînsul* „trăgîndu-se la casa lui și mîncînd ca pentru dînsul” poate fi considerat nu numai ca obiect indirect, ci și ca circumstanțial de mod (cum ? ca pentru dînsul, deci bine, cu trageri de inimă etc.). Tot acolo în exemplul : „Felicitările noastre călduroase *tineret și simpaticelei perechi*”, nu trebuie subliniat ca obiect indirect decît perechi, celelalte două cuvinte fiind atribute.

P. 675 : Locuțiunea *la un loc* din exemplul : „Măi ! al dracului venetic și ceapcin de popă, zicem noi, după ce ne adunăm cu toți *la un loc*”, pare mai curînd circumstanțial de mod decît de loc. Deși la origine construcția a avut incontestabil valoare locală (într-un loc anumit, oarecare) ea s'a impus în anumite situații, printre care și cea de față, cu sensul de „împreună”, „grămadă”, „laolaltă”, de unde valoarea ei modală.

P. 675 : Este mai potrivit, credem, să considerăm cuvintele subliniate din fraza : „Cinii se deșteptară și *în întunerecul adînc, prin ploala rece*” ca circumstanțiale în general, fără o determinare precisă, loc în cazul de față, întrucît ideea de localizare în circumstanțele date ne apare exclusă. Este posibil oare să analizăm pe *în vînt* din : „scirîite *în vînt* cumpăna de la fîntînă”, ca circumstanțial de loc ? Citez exemplul cu scopul de a întări ideea că în anumite situații, printre care și cele de față, este mai propriu să vorbim de circumstanțiale fără determinările loc, timp etc., întrucît ele nu corespund realității obiective. În amîndouă exemplele circumstanțialele se află, am putea spune, într-un raport de simultanitate cu predicatul.

P. 682 : Cuvintele *dês și rar* din exemplele : „în limba noastră apar *dês* alternațiile fonetice”; „vii din ce în ce mai *rar* pe la noi”, nu pot fi considerate circumstanțiale de timp. Întrucît în amîndouă cazurile adverbele subliniate indică un aspect al acțiunii (frecvența, iterația în primul, slăbirea acțiunii în cel de-al doilea) funcția lor sintactică este aceea a unui circumstanțial de mod. Inșuși autorul menționează că aceste cuvinte au o nuanță modală și cum aceasta primează, este firesc să le considerăm ca atare. Nu vedem de altfel cum am folosi, fără a forța realitatea, o întrebare temporală în acest caz.

P. 731 : În fraza „Harap Alb incalecă și se lasă în voia calului, *unde a vrea el să-l ducă*”, sublinierea trebuie analizată ca o singură propoziție circumstanțială de loc, nu avem și obiectiva *să-l ducă* ?

Ne apare aproape de prisos să precizăm că observațiile ultime nu prejudiciază cu nimic calitatea manualului ; ele dovedesc mai curînd cît de greu sint de etichetat sub rubrici definitive faptele atît de vii ale limbii.

Înregistrăm în sfîrșit cîteva erori de tipar, din păcate de loc puține, care într-o viitoare ediție, vor trebui corectate.

P. 586, r. 12 : *mațiunilor* (în loc de națiunilor), p. 589, r. 5 de jos : *numuai* (pentru numai), p. 592, r. 4 : *aceleași* (pentru aceleiași), p. 593, r. 16 : *s'a u constat* (pentru s'au constat), p. 617, r. 8 de jos : *cel de-a l doilea* (pentru cel de-al doilea), p. 618, r. 4 de jos : *ceeacese* (pentru ceea ce se), p. 618, r. 6 : *la locuțiunilor* (pentru al locuțiunilor), p. 619, r. 15 : *cele mai tari* (pentru celei mai tari), p. 631, r. 4 de jos : *sintacticeale* (pentru sintactice ale), p. 640, r. 2 de jos : *fiel* (pentru fi el), p. 641, r. 2 de jos : *înpunînd* (pentru impunînd), p. 657, r. 12 : *funcțiunne a* (pentru funcțiunea), p. 658, r. 23 : *să-l exime* (pentru exprime), p. 665, r. 7 de jos : obiect *indicat* (pentru indirect), p. 681, r. 5 : *poat e* (pentru poate), p. 694, r. 14 : cu chiu *tu vai* (pentru cu chiu cu vai), p. 715, r. 22 : *enumeverate* (pentru enumerate), p. 741, r. 9 de jos : *destul* (pentru destulă strictete), p. 750, r. 11 de jos : *ceasu l* (pentru ceasul) etc.

Adevărat om de știință prof. acad. I. Iordănescu lucrează cu o deosebită rigurozitate și probitate științifică. Discutînd critic și autocritic (vezi problema neologismelor) diferitele concepții legate de problemele de limbă domnia sa își formulează în mod clar punctul de vedere, ba, mai mult decît atît, pornind de la manifestarea diferitelor tendințe din limba romînă actuală, prevede în mod științific dezvoltarea ulterioară a faptelor (vezi în acest sens problema reducerii numărului de conjugări, cea a desinenței plurale a substantivelor feminine și neutre). Pasiunea cu care prof. I. Iordănescu cercetează faptele de limbă contemporană, diversitatea problemelor pe care acestea le ridică, va face, sintem convinși, ca interesul tinerilor cercetători să se îndrepte din ce în ce mai mult spre stările de limbă actuale.

Remarcabilul stil literar, caracterizat prin deosebită cursivitate și claritate face accesibilă cartea nu numai studenților, care se apropie de ea cu mai multă căldură decît de un manual sec, arid de gramatică, ci și publicului larg, care poate găsi în paginile ei explicații ample și convingătoare. Inițiativa întocmirii manualelor universitare trebuie salutată în mod deosebit dacă avem în vedere cartea aici discutată, care este o prețioasă lucrare cu caracter științific și didactic.

Ecaterina Teodorescu

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE: *Gramatica limbii romîne*
vol. I și II, 1954.

Din „Cuvîntul înainte“, semnat de D. Macrea, reșinem, în primul loc, afirmația — care ni se pare întru totul întemeiată — că această lucrare, elaborată în lumina concepției marxiste despre limbă, este prima gramatică științifică a limbii romîne.

Parcurgînd cele peste 800 pagini ale celor două volume și observînd planul general al operei, dispozițiunea materiei în cadrul fiecărui capitol, bogăția și varietatea materialului destinat exemplificărilor, interpretarea și sistematizarea acestui material, abundența explicațiilor și justețea lor, folosirea a ceea ce s-a considerat drept contribuții pozitive ale lingviștilor noștri din trecut, și aducerea unor puncte de vedere noi în tratarea problemelor — observînd toate acestea — ne dăm seama că, într-adevăr, această gramatică întrece tot ce s-a realizat pînă acum în știința romînească în domeniul lucrărilor de acest gen.

Faptul acesta, dealtmînteri, nu trebuie să ne mire, dacă ne gîndim că autorii acestei opere au avut avantajul să lucreze la lumina unei concepții științifice, pe care — așa deplin încheată cum este astăzi, n-aveau de, unde și cum s-o cunoască autorii gramaticilor de altă dată; și dacă ne gîndim, de asemenea, că la elaborarea ei, au fost angajate, nu, ca în cele mai multe cazuri din trecut, forțele unui singur om, ci forțele unui colectiv de 36 persoane — între care se află și cei mai de seamă lingviști ai noștri.

Cele două volume ale *Gramaticii* cuprind următoarele capitole: vocabularul, fonetica, morfologia (vol. I) și sintaxa (vol. II).

Cu toate că nici vocabularul și nici fonetica nu fac parte din gramatica propriu-zisă, totuși autorii acestei lucrări, avînd în vedere legătura strînsă pe care și vocabularul și fonetica o au cu gramatica, le-au consacrat cîte un capitol aparte.

Conținutul primului capitol constă dintr-o expunere — însoțită de exemplificări din domeniul limbii romîne — a teoriei staliniste despre fondul principal de cuvinte și despre vocabularul variabil, precum și dintr-un număr de observații cu privire la raporturile dintre vocabular, deoparte, și morfologie și sintaxă, de altă parte.

Al doilea capitol se bazează pe o temeinică cunoștință atît a foneticii ca disciplină auxiliară a lingvisticii, cît și a fonetismului romînesc în dezvoltarea lui istorică și în aspectele lui actuale. În cuprinsul acestui de-al doilea capitol — care, detașat din volum, poate fi considerat ca un succint dar valoros manual de fonetică — preocuparea strict științifică, care se vedește în descrierea sunetelor și în clasificarea lor și a fonemelor, merge paralel cu preocuparea de ordin practic, de a formula și recomanda reguli de ortoepie.

Capitolele în care sînt tratate morfologia și sintaxa, încep — și unul și altul — cu o prezentare a noțiunilor generale de morfologie și de sintaxă. Cu acest prilej se fixează și întrebuintarea unei terminologii care, cu destulă consecvență, va fi folosită și mai departe, în cursul expunerii materiei.

Urmează imediat cîte o schiță istorică, în care se arată evoluția sistemului morfologic și a celui sintactic — din faza latină pînă în faza actuală a limbii noastre.

Apoi, fiecare categorie morfologică și sintactică este pe larg și sistematic studiată.

Numeroase și variate exemple — unele dificile în ce privește analiza gramaticală — sistematizate pe puncte, vin să sprijine partea teoretică. De asemenea și unele note și observații vin să înlesnească fie înțelegerea teoriilor expuse, fie analiza exemplor date în sprijinul acelor teorii.

Interpretarea faptelor de limbă, explicarea producerii lor, observațiile subtile formulate pe alocuri — fac ca această lucrare să depășească condițiile unei simple gramatici descriptive și să devină o operă cu caracter adevărat științific.

Parcurgînd paginile ei, cititorul își dă seama, pe de o parte de complexitatea fenomenului care este limba, de raporturile care există între laturile acestui fenomen, de direcția în care el se dezvoltă, iar pe de altă parte, își dă seama de structura gramaticală a limbii noastre, de varietatea posibilităților ei de exprimare și de trăsăturile care-i alcătuiesc originalitatea între celelalte limbi romanice.

În special, învățămîntul gramaticii în școli va profita foarte mult de pe urma apariției acestei lucrări. Unele chestiuni de morfologie și de sintaxă sînt tratate aici, pentru prima dată; altele sînt prezentate altfel decît în gramaticile mai vechi. Genul personal la declinare, categoria pronomelor negative, valorile formelor verbale reflexive, valorile timpurilor, valorile prepozițiilor și conjuncțiilor din morfologie; apoi, distincția dintre subiectul inclus, cel subînțeles și cel nedeterminat, atributul pronomelui, atributul pronominal, complementele de agent, de relație, consecutiv, sociativ, concesiv, propozițiile coordonate cauzale, cuvintele și propozițiile incidente etc. vin să completeze lipsurile din manualele de gramatică mai vechi.

În cele ce urmează vom discuta cîteva probleme, vom semnala unele lipsuri și ne vom exprima și unele nedumeriri — toate acestea cu scopul de a aduce o contribuție, fie oricît de modestă, la îmbunătățirea conținutului acestei Gramatici, în vederea unei noi ediții.

Mai întîi... problema clasificării substantivelor în concrete și abstracte. Aceasta-i, de fapt, problema clasificării obiectelor¹⁾ (numite de substantive) în concrete și abstracte, și aparține mai degrabă filozofiei decît gramaticii. De aceea, unele manuale de gramatică nici n-o cuprind. Acele, însă, care o cuprind, prezintă cazul interesant că pe același substantiv, unele îl consideră concret, iar altele abstract.

De pildă, pe cînd în Gramatica Academiei (vol. I, p. 123) substantivele *căldură* și *frig* sînt considerate concrete, în Gramatica lui Al. Philippide (p. 33) *frig* e considerat abstract, și tot abstract e considerat *căldură* (=chaleur) în Grammaire Larousse du XXe siècle (p. 140). Cititorul Gramaticii Academiei va lua cunoștință de criteriile stabilite (p. 123 vol. I) în vederea acestei clasificări și le va recunoaște justetea; totuși, cînd va ajunge la exemple, va întreba nedumerit: De ce substantivul *luptă* e considerat abstract, iar substantivul *victorie* — concret?

O altă problemă e aceea a serviciilor reciproce pe care, în limba noastră, și le fac pronumele personale și pronumele posesive. Este interesant, desigur, paragraful 167 (vol. I), în care se arată cum pronumele personal, în forma lui neaccentuată de dativ, poate îndeplini și funcția de pronume posesiv; dar cred că și mai interesant, prin conținutul lui, ar fi putut fi paragraful care ar fi tratat despre pronumele posesiv cu funcție de pronume personal:

contra mea (față cu *contra lui*)
contra noastră (față cu *contra lor*)

și ar fi arătat cum valoarea lexicală a pronomelui posesiv pe de o parte, iar pe de altă parte lipsa formelor de genitiv la pers. I și II sg. și pl. de la pronumele personal au determinat formarea unor construcții (*contra mea*, *contra voastră* etc.) în care pronumele posesiv are valoare de pronume personal.

Capitolul despre verb prezintă mai multe probleme și prezintă mai multe puncte expuse obiectiv.

Pentru categoria gramaticală pe care ne deprinsesem a o numi „formă de conjugare”, se propune acum termenul *diateză*. Găsim și noi că sînt suficiente motive să părăsim termenul mai vechi și să-l adoptăm pe acesta mai nou.

Nu putem, însă, accepta definiția care se dă diatezelor (p. 73, vol. I): „Se numesc diateze formele verbale care arată raportul dintre subiect și complementul direct, acesta din urmă putînd lipsi”. Subliniem, mai întîi, „non-sensul” pe care l-a căpătat fraza prin adaosul: „... acesta din urmă putînd lipsi”. Formularea

¹⁾ Întrebunțăm termenul *obiect* cu accepțiunea din logică.

unei asemenea definiții înseamnă, în oarecare măsură, nesocotirea logicii, căci dacă lipsește unul din cei doi termeni — complementul direct — mai poate fi vorba de vreun raport? În afară de aceasta — se știe că numai verbele tranzitive pot avea complement direct! Ar rezulta de aici că cele intransitive n-au diateză?! Dar nici verbele tranzitive nu pot avea complement direct, când stau la pasiv! Și forma pasivă nu-i și ea diateză?

În loc să vorbim de raporturile dintre subiect și complementul direct, cred că trebuie să vorbim de raporturile dintre acțiunea exprimată de verb și subiectul propoziției al cărei predicat este verbul care ne interesează.

Problema diatezei trebuie privită și sub alt aspect. Din definiția formulată la p. 242 (vol. I): „Diatezele marchează raporturile dintre subiect și complementul direct, exprimate prin forme verbale“ reiese că diatezele ar fi altceva decât formele verbale; iar din definiția de la p. 109: „Se numesc diateze formele verbale...“ reiese că diateză și formă verbală ar fi două cuvinte pentru una și aceeași realitate lingvistică.

Adevărul este că, atunci când ne referim la o diateză, trebuie să ne gândim, deopotrivă, și la un conținut și la un mijloc de exprimare a acestui conținut. Conținutul este o categorie gramaticală, caracterizată — cum am văzut — prin raporturile dintre acțiunea verbului și subiectul propoziției, iar mijlocul de exprimare a acestui conținut este forma verbală. Aceste două elemente constituie o unitate dialectică, iar raportul dintre ele e întocmai ca cel dintre gândire și limbă.

O parte deosebit de interesantă din Gramatica Academiei este aceea (p. 245-249, vol. I) despre valorile reflexivului și despre posibilitatea trecerii unui verb, cu aceeași formă de reflexiv, de la o valoare la alta: de la obiectiv la dinamic sau la pasiv; de la eventiv la dinamic etc. Între exemplele aduse — dintre care unele sînt foarte bine alese și clar explicate — două ni se par mai puțin concludente pentru ceea ce autorii au avut de gând să demonstreze:

Păreră autorilor că verbul *a se bate*, pornind de la valoarea reciprocă, a ajuns s-o aibă pe cea obiectivă, nu-și găsește un sprijin prea puternic în exemplul dat (p. 246, vol. I):

„Cela ce *se bate* pentru a lui țară
Șufletu-i e focul soarelui de vară“

unde chiar, după spusele aceluiași autori, „pronumele reflexiv nu mai are nimic din rolul lui primitiv de complement direct“. Tot așa, nu apare în toată evidența valoarea de pasiv — la care s-ar fi ajuns, pornindu-se de la valoarea de obiectiv — a verbului *a se face* din exemplul „Ion *se face* marinar“ (p. 246, vol. I).

Între numeroasele exemple aduse de autori pentru a arăta valorile absolute și de relație ale timpurilor, se află unele care nu corespund scopului pentru care au fost date. De pildă, viitorul verbului *a minca* din fraza (p. 308, vol. I):

„Copilul căuta din ochi calul cel urît și slab care trebuia să întinerească după ce *vă minca* obișnuita dimerlie de jar“ ni se pare că trebuia raportat nu la verbul *căuta*, ci la construcția verbală *trebuia să întinerească*. Și, în acest caz, nu mai poate fi vorba de un raport de posterioritate — cum se afirmă în Gramatică — ci de unul de anterioritate.

Nu poate rămîne nerecificată afirmația (p. 260, vol. I) că „formele *sem*, *sefi* au devenit *sintem*, *sinteși* sub influența persoanei III pl. *sint*“. Din citatul acesta ar rezulta că de la *sem* s-a ajuns la *sintem* și de la *sefi* s-a ajuns la *sinteși* pe calea modificărilor fonetice. De fapt, avem aici efectul analogiei: după *sint* (pers. III pl.) s-au format *sintem*, *sinteși* — forme care le-au scos din uz pe mai vechile *sem*, *sefi*.

Definirea participiului ca un „mod care, sub formă de adjectiv, denumește acțiunea suferită de un obiect“ (p. 318) nu se poate aplica și verbelor intransitive. Chiar în propoziția citată (p. 318, vol. I) „E de mult plecat în concediu“ nu poate fi vorba decât de cineva care săvârșește acțiunea și nu de cineva care o suferă.

Exemplul de la p. 318 (vol. I) nu corespunde scopului urmărit. El nu arată că participiul verbelor intransitive are sens activ. Forma *repezite* (căci despre aceasta este vorba) din fraza următoare:

„Iar peste mii de sloiuri de valuri *repezite*
O pasăre plutește cu aripi ostenite“

n-are sens activ, cum se afirmă în Gramatică, ci sens pasiv. Ordinea obișnuită a cuvintelor ar fi: *slozuri repezite de valuri*. Verbul *a repezi* e tranzitiv, nu intransitiv, cum este considerat în Gramatică (ibidem).

Despre modul *prezumtiv* se vorbește doar în treacăt, plecându-se de la forma de viitor anterior, și înregistrându-se mai întâi perfectul și apoi prezentul. Forme pentru *prezumtiv* figurează numai în cadrul paradigmei diatezei active, ca și cum acest mod n-ar exista și la reflexiv și la pasiv.

Între chestiunile care ni se par a fi prea sumar prezentate, se află alit cea a verbelor nepredicative cit și cea a construcțiilor nominale cu verbul *a fi*.

Cele câteva rînduri (de la p. 252, vol. I) despre verbele nepredicative, au nevoie să fie completate cu exemple și explicații, iar „construcțiilor nominale“ ar fi trebuit să li se consacre paragraf aparte. Dacă unei categorii gramaticale cum este *mediul*, care nici nu există în limba română, i s-a destinat un paragraf aparte, cu atât mai mult ar fi trebuit să se facă acest lucru pentru construcțiile nominale.

În treacăt este prezentată și chestiunea verbelor unipersonale și a verbelor impersonale. Ceea ce se spune despre această chestiune în Gramatica Academiei (la p. 250, vol. I și p. 176, vol. II) este prea puțin. Dacă cititorul nu cunoaște de dinainte ce înseamnă verb unipersonal și verb impersonal, în zadar va încerca să afle acest lucru din Gramatică.

De asemenea auxiliarelor de mod *a putea*, *a trebui*, *a fi* ar fi fost necesar să li se acorde mult mai mare importanță în cadrul capitolului despre verb, căci pentru mulți dintre cei ce se ocupă cu predarea gramaticii în școli, nu este, încă, pe deplin clară funcțiunea sintactică a acestor verbe. Mulți își pun întrebarea: Din ce cauză, uneori, ele nu pot forma singure predicatul? Și de ce, alteori, pot îndeplini singure această funcție sintactică? Gramatica Academiei, prin explicațiile și exemplele pe care le dă, nu contribuie prea mult la lămurirea acestei probleme.

Din ceea ce se spune la p. 253 (vol. I), că verbe ca *a putea*, *a trebui*, *a fi* pot „în unele cazuri să-și piardă mai mult sau mai puțin sensul lor obișnuit și să joace, însoțind alt verb, un rol aproape asemănător cu cel al auxiliarelor propriu-zise“ și că „Ele adaugă verbului principal o idee în plus, modală“ am deduce că într-o frază ca următoarea: „Dacă poțestei, stăpîne, pot a-ți cînta și alte cîntece frumoase“ — predicatul propoziției a doua este *pot a...cînta*, accentul, în ce privește înțelesul, căzînd pe *a cînta*. Dar din indicația de la p. 316 (vol. I.) unde această frază figurează ca exemplu pentru funcțiile infinitivului, reiese că verbul *pot* este considerat că formează singur predicatul și are pe lângă dînsul, în funcție de complement direct, pe *a cînta*.

Și mai multă nedumerire ne produce indicația că, în propoziția: „Multă vorbă nu se putea face“ — verbul *face* (infinitiv) ar fi complement direct pe lângă *se putea*. Nu ne imaginăm cum verbul *se putea*, avînd forma aceasta, ar putea, totuși, să aibă un complement direct!

Construcțiilor gerunziale, participiale și infinitivale ar fi trebuit să li se acorde mult mai multă atenție. Ceea ce poate afla cititorul din *Observația* de la p. 74 (vol. II) și din paragraful 332 (p. 200, vol. II) e prea puțin.

Cum își va lămuri el faptul că se vorbește de numele predicativ dintr-o unitate sintactică care totuși, nu-i numită propoziție! În fraza: „Acești săcui, fiind cei mai mulți *țărani*, libertatea ce voiau era d-a nu mai fi iobagi la nobilii locului“ (p. 74, vol. II), substantivul *țărani* e nume predicativ. Și tot așa substantivul *omul* din propoziția: „Cînd vine vremea de a pricepe omul“ — este subiectul verbului *a pricepe* care nu îndeplinește funcția de predicat.

O altă chestiune care nu apare în toată claritatea din explicațiile ce se dau în această Gramatică, este cea a *adverbelor pronominale*. La p. 337 (vol. I.) se spune că ele „provin din rădăcinile pronominale și în locul cuvintelor care exprimă circumstanțe...“. Dacă cercetăm, însă, — din punct de vedere al originii — exemplele date la p. 328 și 337: *acolo*, *acum*, *aici*, *asa*, *atunci*, *cînd*, constatăm că niciunul n-are rădăcină pronominală pe terenul limbii române. Și chiar dacă cercetările le trecem pe terenul limbii latine, constatăm că nici *acolo* nu găsim nimic pronominal la originea lui *acum*, *atunci*, *asa*, *cînd*.

După părerea noastră, aceste adverbe se numesc pronominale, nu pentru că ar proveni din rădăcini pronominale — cum se afirmă în Gramatică — ci pentru că în locul — înlocuim — ca și pronumele — unor cuvinte (substantiv precedat de prepoziție și urmat de pronume demonstrativ) care arată circumstanțe: *acolo* = în locul acela; *atunci* = în timpul acela, *asa* = în felul acesta.

Tot la capitolul despre *Adverb* mai sînt de făcut o completare și o rectificare. Adverbul *mai* este instrument gramatical nu numai pentru formarea gradului comparativ de superioritate, cum se afirmă la p. 335 (vol. I), ci și pentru formarea comparativului de inferioritate și a superlativului relativ.

Cuvîntul *aproape* din versurile lui Eminescu:

„Ci eu aș vrea ca unul, venind de mine-*aproape*
Șă-mi spuie al tău nume pe-nchisele-mi pleoape”

ni se pare că nu-i adverb, cum se afirmă la p. 334 (vol. I), ci împreună cu *de* este prepoziție. Ordinea normală a cuvintelor ar fi: *venind aproape de mine*. În construcția „de mine-*aproape*” avem figura stilistică numită *iperbata*, care nu influențează funcțiunea sintactică a cuvintelor care o formează.

Conjuncția *căci* din fraza: „Hai să fugim cu pluta ceea la frate-meu Vasile din Borca, zise Dumitru; căci plutele începuse a umbla” (p. 384, vol. I), nu ni se pare că ar fi subordonatoare de cauză. Propoziția: „căci plutele începuse a umbla”, la începutul căreia se află conjuncția *căci*, vine ca o explicație a faptului că unul dintre cei doi copii propuse fuga cu pluta. Ea este o propoziție coordonată cauzală. Cu mai mult temei am putea s-o numim explicativă (nu o confundăm cu atributiva explicativă). Această propoziție explicativă poate fi și lăsată la o parte, fără ca sensul frazei să se resimtă.

Exemplul citat mai sus e foarte bun, dar nu pentru a arăta conjuncția *căci* în funcție de subordonatoare, ci pentru a o arăta în funcție de coordonatoare.

Adăugăm că tabloul cu conjuncțiile coordonatoare și subordonatoare (p. 377, vol. I) ar fi putut fi mai cuprinzător. Ceea ce ne determină să facem această observație, este faptul că propoziția prin care sînt anunțate aceste conjuncții, este astfel alcătuită, încît lasă impresia că tabloul ce-i urmează ar fi complet.

Mai observăm, apoi, că în exemplificările de la p. 378—382, (vol. I) au fost neglijate cîteva conjuncții, pentru care exemplificarea este mult mai necesară decît pentru altele. Este vorba anume de cauzalele *căci* și *că*, a căror funcție de coordonare nu poate fi prea lesne deosebită de cea de subordonare, pe care de asemenea o îndeplinesc. De asemenea, este vorba de conclusiva *de aceea* care obișnuit, se confundă cu locuțiunea adverbială *de aceea*.

Cu privire la sintaxă avem de făcut următoarele observații:

Trebuie corectată afirmația (p. 354, vol. I) potrivit căreia, cuvintele *de a învâța* din propoziția „mă grăbesc de a învâța” ar îndeplini funcția de complement direct.

La p. 26, (vol. II), se spune că, într-o propoziție, numai subiectele, atributele și complementele pot fi multiple. Trebuie adăugat că și numele predicative pot fi multiple¹⁾.

În fraza: „Cine ar bănui că alămiul părului d-tale e făcut cu ajutorul ceaiului?” (p. 34, vol. II) nu avem formă negativă și înțeles afirmativ — cum se afirmă în Gramatică — ci formă interogativă și înțeles negativ.

Cuvintele *cu toții* din propoziția: „Apoi începusem cu toții a mîncea” (p. 67, vol. II) sînt nu complement circumstanțial, ci subiect²⁾.

În construcțiile: *fi-e foame, fi-e sete, fi-i dor* (p. 67, vol. II) substantivele *foame, sete, dor* nu trebuie considerate subiecte gramaticale, ci, împreună cu verbul *e*, predicate; propozițiile respective sînt lipsite de subiect gramatical.

În fraza: „Odată, la un sfîntul Vasile, ne prindem noi vreo cîțiva băieți din sat, să ne ducem cu plugul”, (p. 139 vol. II) *cu plugul* nu poate fi considerat complement sociativ, deoarece aici nu reprezintă un obiect cu care într-adevăr, băieții să fi plecat prin sat. „... să ne ducem cu plugul” este o expresie ale cărei părți componente nu trebuie privite separat cu prilejul unei analize sintactice.

Cuvintele *vedeți d-voastră* din fraza: „Calul, vedeți d-voastră, era năzdrăvan” (p. 169, vol. II) nu constituie un exemplu potrivit pentru a arăta ce este o propoziție coordonată cauzală.

Prima propoziție din fraza: „După cît am înțeles din ce mi-a mărturisit diacul, nu se putea face altfel” (p. 287, vol. II), nu poate fi considerată ca o propoziție circumstanțială de mod.

În prima parte a acestei recenzii, afirmam că Gramatica Academiei este menită să contribuie la fixarea și răspîndirea unei terminologii unice pentru toți cei care studiază și predau limba romînă.

1) Vezi și I. Iordan, *Limba romînă contemporană*, p. 588, nota 3.

2) Vezi și I. Iordan, *Limba romînă contemporană*, p. 566.

Cu privire la terminologia întrebuintată în această lucrare, avem de observat următoarele:

Deși în capitolul *Noțiuni generale* (p. 110, vol. I) se precizează înțelesul termenului *rădăcină*, totuși, mai departe (p. 120, vol. I), se vorbește de *rădăcina prezentului* și (p. 394, vol. I) de *rădăcina perfectului*.

Termenul *categorie gramaticală* este întrebuintat, când în accepțiunea din filozofie, pentru a indica modul, timpul, persoana, cazul etc. (p. 36, 37, 256, vol. I), când în accepțiunea din vorbirea obișnuită, pentru a indica părțile de vorbire: substantive, adjective, pronume etc. (p. 24, vol. I).

Nu ni se pare fericită folosirea ca termen științific a expresiei „cuvinte de umplutură“ (p. 260, vol. II).

Pronumele *cel ce*, *cela ce* (p. 208, vol. I), întrucît sint întrebuintate numai ca *relațive*, n-ar mai trebui numite *interogative*.

Intr-un singur loc (p. 321, vol. I) găsim întrebuintat termenul „subiect impersonal“. Din exemplul care îi este alăturat acestui termen, deducem cu oarecare aproximație ce înțeles ar trebui să-i atribuim. Totuși, nedumerirea persistă, mai ales că, în vol. II, la capitolul despre subiect, nu-i amintită nicăieri o asemenea categorie de subiecte.

Cu toată preocuparea pe care autorii vor fi avut-o pentru o exprimare clară și corectă, s-au strecurat, totuși, câteva fraze defectuos alcătuite. Iată de pildă: „După ce în flexiunea cuvintului de bază s-a produs, prin modificări fonetice, o alțernanță de forme, un derivat nou a luat ca punct de plecare altă formă decît nominativul singular sau infinitivul, eventual le-a luat pe acestea din urmă ca punct de plecare, fiind totuși influențat formal de plural sau de persoana I a indicativului prezent: pluralul lui *frate* a devenit *frați* cu *t* transformat în *f* sub influența lui *i*“ (p. 43, vol. I).

„În timp ce subordonata arată din ce cauză se produce acțiunea din regentă, coordonata constituie în general numai o explicație, o motivare; foarte adesea ea se petrece în urma coordonatei ei“ (p. 169, vol. II).

Nu se poate spune: O coordonată se petrece în urma coordonatei, ci acțiunea exprimată într-o coordonată...

„O caracteristică a pronumelui e posibilitatea de a deveni adjectiv de natură pronominală“ (p. 192, vol. I). Aici, cuvintele: „de natură pronominală“ sînt de prisos.

Sîntem de părere că ar trebui să se renunțe la expresia „gata făcute“ pe care o găsim de mai multe ori în text.

Nu putem vorbi de niște verbe gata făcute, cum am vorbi despre obiecte gata făcute.

În loc de: „S-ar putea ca unele din aceste formații să fi fost gata făcute din latinește“ (p. 324, vol. I), putem formula: S-ar putea ca unele dintre aceste formații să se fi produs pe terenul limbii latine.

Mai observăm apoi că verbului *a reface* i se dă alt înțeles de cît cel obișnuit determinat de prefixul *re-*:

„Spre a se evita confuzia formelor de pers. II sg. și pl. ale imperfectului cu cele ale prezentului, *s-a refăcut* forma stăteam, stăteai etc., recurgingindu-se la rădăcina perfectului“ (p. 249, vol. I).

Aici, *s-a refăcut*=*s-a produs*.

La p. 203 (vol. I) greșit se vorbește de „genul obiectului posedat“; ar trebui să se vorbească de genul substantivului *care numește* obiectul posedat.

Nu ni se pare potrivit următorul procedeu la care se recurge în această Gramatică: Pentru a se arăta greșeli de acord de care trebuie să ne ferim, nu era nevoie să se citeze (p. 209, vol. I, p. 183, vol. II) fraze cu greșeli de acord din scrisul lui Al. Odobescu și al lui Camil Petrescu.

„Cuvîntul înainte“ de care pomenim la începutul acestei recenzii, cuprinde, pe lângă multe observații juste, și câteva afirmații care, la o nouă ediție a Gramaticii, trebuie — unele rectificate, iar altele înlăturate.

Astfel, ni se pare foarte riscată calificarea drastică ce se dă tuturor gramaticilor apărute de la Lambrior și Tiklin pînă în zilele noastre, gramatici care — toate, fără nici o excepție — ar fi: „improvizații pentru nevoi didactice de moment, fără valoare științifică...“ și ar fi constituit „o adevărată pacoste pentru învățămîntul gramaticii în școala noastră“ (p. 14, vol. I).

Dacă ne gîndim că în epoca respectivă a apărut Gramatica elementară a limbii romîne a lui Al. Philippide (1897), ne dăm seama cît de riscată, într-adevăr,

este afirmația de mai sus. A aplica Gramaticii lui Philippide calificativele: „improvizatie“, „lipsită de valoare științifică“ etc. înseamnă mai mult decît a face o simplă greșeală.

Al. Philippide face parte — cum spune, în alt loc, mai tirziu, însuși autorul „Cuvîntului înainte“ — „dintre lingviștii noștri din trecut“ care „au simțit ca o obligație științifică și ca o datorie patriotică să scrie istoria limbii romine“¹⁾. Ținem să precizăm că din aceleași simțăminte „de obligație științifică și de datorie patriotică“ a scris Philippide și Gramatica limbii romine.

În cuprinsul aceluiași „Cuvînt înainte“ (p. 15) se află și o caracterizare a Gramaticii lui I. Iordan (publicată în 1937). Intrucît ni se pare că această caracterizare este nu numai critică, dar și nedreaptă, ne vom opri puțin și asupra ei. Se spune acolo că Gramatica lui Iordan „se mărginește doar să înregistreze schematic faptele de limbă, ferindu-se de a da indicații normative și de a arăta ceea ce este învechit și pe cale de dispariție și ceea ce este nou și se dezvoltă“.

Am recitat unele capitole din Gramatica lui I. Iordan cu preocuparea unică de a vedea cît de întemeiate sînt afirmațiile din citatul de mai sus și am ajuns la o părere contrară aceleia exprimate de autorul „Cuvîntului înainte“. Indicațiile normative nu numai că nu lipsesc, dar sînt destul de numeroase. Astfel, în capitolul despre pronume, numărul lor este de 17 — mai multe decît în același capitol din Gramatica publicată de Academie, în care sînt numai 13.

Spre deplina edificare a cititorilor acestei recenzii, dăm cîteva exemple din capitolul menționat al Gramaticii lui I. Iordan.

„Respectîndu-se această normă...“ (p. 134).

„Deși n-are a se teme de confuzii, limba populară, al cărei simț este mai sigur, aplică această normă...“ (p. 135).

„Norma aceasta trebuie respectată...“ (p. 144).

„...un principiu călăuzitor este necesar... pentru a nu ajunge la construcții...“ (p. 145).

Nu lipsește nici sublinierea a „ceea ce este învechit și pe cale de dispariție“.

În același capitol (p. 142) găsim următoarea frază: „Această formă nu se justifică prin nimic în momentul de față și de aceea trebuie evitată“, sau în alt loc, pe aceeași pagină, „La biserică se aude adesea *careă, carele...* Se înțelege că nici aceste forme nu pot fi întrebuițate decît cel mult în limbajul bisericesc, unde se explică prin tradiție“.

I se mai reproșează lucrării lui I. Iordan subaprecierea sintaxei, căreia nu i s-ar acorda decît 34 pagini față de 205 cîte se acordă foneticii și morfologiei, dar nu se ține seamă că o bună parte din sintaxă — cea a părților de vorbire — e tratată în cadrul morfologiei (procedeu adoptat și de Gramatica Academiei).

Cum se vede din cele arătate mai sus, autorul „Cuvîntului înainte“ a procedat, în cazul acesta, neștiințific. S-a limitat cu cercetarea numai la prefața și tabla de materii a lucrării pe care a caracterizat-o și a ajuns să facă afirmații care sperăm că vor lipsi din textul celei de a II-a ediții a primei gramatici științifice a limbii romine.

D. Gafițanu

DICTIONARUL LIMBII ROMINE LITERARE CONTEMPORANE

Spre deosebire de *Gramatica limbii romine*, pe care publicul cititor a primit-o fără proteste și a considerat-o ca o lucrare indispensabilă încă de la început, *Dicționarul limbii romine literare contemporane* a stîrnit multe nedumeriri. Discuțiile inițiate de o serie de publicații, printre care trebuie pomenită în primul rînd revista *Contemporanul*, nu s-au încheiat încă. Tehnicienii din numeroase ramuri de activitate, profesori secundari, oameni de artă și specialiști în probleme de limbă s-au grăbit să-și spună cuvîntul asupra acestei lucrări de apariția căreia erau legate multe speranțe. Fără îndoială că problemele de lexicografie interesează, prin ele însuși, pe mulți oameni cu pregătire foarte variată, din domenii de activitate deosebite între ele, ceea ce nu este cazul cu gramatica pe care majoritatea cititorilor o lasă pe

1) D. Macrea, Despre originea și structura limbii romine, în revista *Limba romină*, nr. 4, anul III, p. 29.

seama specialiștilor și a celor care, profesori sau elevi, sînt „obligați“ să se ocupe de ea. Dar asta nu explică decît într-o măsură relativ redusă numărul mare al celor care au participat la discuțiile de pînă acum. Majoritatea dintre ei au încercat o nemulțumire, după lectura dicționarului, nu din cauză că i se puteau aduce anumite obiecții de amănunt, de care nu poate fi scutită nici lucrarea cea mai valoroasă, ci din motivul că au avut impresia clară că se găsesc în fața unei opere lucrată în grabă, pe baza unor principii stabilite numai cu aproximație, principii care nici ele n-au fost respectate întotdeauna. Lucrările lexicografice, din trecut, au fost privite numai sub aspectul lor negativ și s-a neglijat să se scoată din ele ceea ce s-ar fi putut valorifica în noul dicționar.

Faptul acesta a atras după sine, în mod implicit, o serie de neajunsuri care ar fi putut fi înlăturate dacă autorii dicționarului n-ar fi plecat de la ideea că tot ce s-a lucrat înaintea lor, în acest domeniu, nu merită să fie luat în considerație.

Și acum trec direct la observațiile pe care mi-am propus să le fac.

Bibliografia pe care se bazează autorii dicționarului nu mi se pare potrivită totdeauna. Socot că este contraindicat să plecăm, la alcătuirea unui dicționar, de la ediții de popularizare nu tocmai îngrijit tipărite, pline de omisiuni și de greșeli elementare. Pentru o asemenea operă nu apelăm la ediții tipărite în *Biblioteca pentru toți*, mai ales cînd dispunem de altele mult mai bune. Faptul este cu atît mai regretabil cu cît unii scriitori nu mai sînt reprezentați prin nici o altă ediție. (Agîrbiceanu, Beldiceanu, Donici, Filimon, Goleșcu, Mironescu, Neculușă, Păun-Pincio etc.) Dacă asemenea ediții sînt bine venite pentru a umple un gol, la un moment dat, pentru punerea la dispoziția marelui public a unor opere din trecut, pe care nu le avem în ediții științifice, nu tot așa stau lucrurile cu alcătuirea unui dicționar. Altorii autorii dicționarului se adresează unor lucrări recente, apărute în edituri cu prestigiu, dar lucrate în pripă și din cauza aceasta necorespunzătoare. Mă refer, mai întîi, la *Antologia de literatură populară* și la N. Bălcescu, *Opere* I, II, care cuprind atît de multe greșeli încît nici un specialist n-ar trebui să facă citate după aceste ediții. O situație asemănătoare prezintă *Opere alese* de Ion Creangă (1949), ediție lucrată în grabă, plină și ea de greșeli elementare.

Nu pot înfirzia, aici, asupra unor amănunte. Voi spune totuși că *Antologia de literatură populară* a fost recenzată în *Almanahul literar* (Cluj), IV (1953), nr. 12 (decembrie), p. 101—112, iar *Operele* lui Bălcescu în *Studii și cercetări lingvistice* VI (1955), nr. 1—2, p. 165—174. În cit privește ediția din 1949 a operelor lui Creangă voi scoate în evidență numai cîteva greșeli spicuite la întîmplare. La pagina 54, în loc de:

Drele pe podele
Și bureți pe păreți

citim:

Drele pe codele.

La pagina 61 găsim o greșeală de natură să producă confuzie totală în ceea ce privește înțelegerea textului. Este cunoscut episodul lui Nică cu pupăza la iarmaroc, discuția lui cu moșneagul, cearta cu acesta din cauză că dăduse drumul „cucului armenesc“. Se știe, de asemenea, că moșneagul era la iarmaroc cu o *giuncă*, cu o *vișică*: „Ce gîndești dumneata, moșule? Te joci cu marfa omului? Dacă nu îți-a fost de cumpărat, la ce i-ai dat drumul? că nu scapi nici cu *giunca* asta de mine?“ Nică pretindea nici mai mult nici mai puțin decît *vișică*, în locul puzezei. În ediția de care ne ocupăm, cuvîntul acesta a fost, însă, înlocuit prin substantivul *viață*: „Da știi că ești amarnic la viață, măi băiete, zise moșneagul de la o vreme rîzînd. În ce te bizui, de te îndirjești așa, nepoate? Dec! Nu cumva ai pofti să-mi iei *viața* pentr-un cuc armenesc?“ La pagina 75 citim: „Ce-a fi aceea, *ducă-te* pe pustii“ (în loc de *ducă-se!*), iar în locul *troparului* („Cîndacul împlie sacul și *troparul*, hambarul“) apare la pagina 79, varianta inexistentă *triparul*. Nu încape nici o îndoială că multe din greșelile acestei ediții se datoresc tipografului, dar asta nu constituie o scuză pentru editor. Imi dau seama că ar fi mai potrivit să semnalez greșeli din pasajele reproduse în dicționar, dar citatele scoase din această ediție sînt atît de rare încît ai impresia că ea a fost dată la bibliografie mai mult pentru a avea un titlu recent în plus, fiindcă majoritatea trimiterilor indică volumele mai vechi: P(ovești) și A(mintiri) în prima ediție (1890, 1892).

Va trebui, de asemenea, să observ că avem prea puține ediții originale, din secolul al XIX-lea, citate la bibliografie. Pînă și *Dacia literară* este utilizată în ediția a

II-a. S-ar părea că oamenii preferă alfabetul latin celui chirilic. Una dintre traduceri cunoscute ale lui Coșbuc, *Aeneis*, a fost utilizată în ediția I-a deși poetul a îmbunătățit textul, în mod simțitor, în edițiile următoare.

Dintre autorii de dicționare apare, la bibliografie, numai H. Tiktin deși sînt probe evidente că redactorii s-au folosit și de alte lucrări similare. Este adevărat, însă, că niciăieri nu se reproduc citate din celelalte dicționare, ci numai din al lui Tiktin.

În sfîrșit, trebuie să spun că nu s-a procedat bine citîndu-se lucrările clasicilor marxiști sub numele acestora. Textul românesc, cuvintele folosite din acest text, nu aparțin lui Marx, Engels, Lenin, Stalin, ci colectivului de traducători. Clasicii marxismului au folosit termenii corespunzători în limbile germană sau în rusă, niciodată în limba noastră.

Felul cum a fost conceput dicționarul ne pune în situația de a nu ști de unde începem și unde trebuie să ne oprim. Nefiind lămurite, încă, o serie de aspecte teoretice ale limbii noastre va trebui, prin forța lucrurilor, să introducem unele cuvinte în cel puțin trei din dicționarele în proiect și anume: în acela, în cel dialectal și în cel al limbii vechi. Să ne oprim la cîteva exemple. Verbul *conteni* pe care îl găsim la p. 354 va trebui introdus, numai decît, și în dicționarul dialectal, ca un element care caracterizează graiurile din nordul Moldovei, Maramureș, Transilvania, dar și în dicționarul limbii vechi din moment ce ne întîmpină în tot felul de texte, de la *Codicele Voroneșian* și *Psaltirea Șcheiană*, la Coresi și la cronicari. La fel stau lucrurile cu *buluc*, *genune*, *năimi*, *oblici*, *priboli* etc. Pe de altă parte vom constata, fără îndoială, lipsa unor elemente din toate dicționarele pomenite din cauză că ele vor părea nelalocul lor în fiecare dintre acestea. Pentru cei care, prin formația lor intelectuală, prin obligațiile lor profesionale etc., vor fi puși în situația să apeleze la *toate* aceste dicționare nu va fi deloc plăcut să se plimbe de la unul la altul, mai ales în situația cînd răspunsul căutat nu va veni de niciăieri. Vreau să spun că pentru asemenea oameni ar fi fost mai potrivită formula unui dicționar unic în care să fie trecute toate cuvintele limbii noastre cu citate din toate epocile și, pe cît posibil, cu toate referințele necesare. Se va spune că asemenea dicționar n-ar fi potrivit pentru publicul mare. Dar, oare, *Dicționarul limbii romîne literare contemporane* se adresează el, în primul rînd, acestui public? Este greu de dat un răspuns categoric afirmativ. O asemenea operă este publicată, de obicei, într-un singur volum, nu în mai multe. *Dicționarul limbii romîne literare contemporane* este cel puțin pînă la un punct, o operă de care se poate dispensa, în multe împrejurări, specialistul însuși din motivul că acest dicționar nu are etimologii și nu ne dă o imagine clară asupra existenței unui cuvînt în limba noastră. El conține, în primul rînd, materialul mai mult sau mai puțin cunoscut de toată lumea. Nu are, deci, proprietatea de a satisface curiozitatea celui care, specialist sau nu, își pune o serie de probleme în legătură cu limba noastră. Faptul că nu există, în întreg dicționarul, nici o singură etimologie i-a nemulțumit pe foarte mulți. N-am întîlnit un singur cititor, deși am stat de vorbă cu foarte mulți, care să se arate încîntat de această lucrare pe care noi toți am așteptat-o atîta vreme.

Un dicționar în care se dau și etimologii antrenează mai ușor pe cititor și, în același timp, el oglindește cu mai multă claritate realitățile din limbă. Originea unui cuvînt nu este de natură să-i intereseze numai pe specialiști. Dimpotrivă. Există mulți autori care încearcă să construiască fel de fel de teorii plecînd tocmai de la faptele mărunte cum ar fi o etimologie. Un dicționar etimologic ne-ar arăta rolul pe care l-au avut, și nu-l mai au astăzi, elementele turcești sau cele grecești în limba noastră, ar ridica unele probleme în legătură cu fondul principal de cuvinte, cu originea vocabularului limbii noastre literare etc. Greșesc cei care cred că etimologiile pot interesa cel mult pe specialiști. De obicei, aceștia le cunosc, pe cele mai multe, și ele stîrnesc curiozitate și interes mai ales pentru publicul obișnuit. În afară de aceasta, se știe că etimologia cuvintelor nu este strict legată de dicționarele etimologice. Există atîtea dicționare practice în primul rînd, deci pentru publicul mare, în tot felul de limbi, în care etimologiile nu sînt evitate. Să ne gîndim, în ceea ce privește limba noastră, la *Dicționarul universal al limbii romîne*, de Lazăr Șăineanu sau la *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Romînească“* de I. A. Candrea și Gh. A. Adamescu.

Cu tot numărul mare de cuvinte pe care le conține (10.272) dicționarul nu este totuși prea bogat. Faptul acesta se datorește, într-o oarecare măsură, criteriilor după care s-au condus redactorii, dar și unor lipsuri în bibliografie și, mai ales, în extragerea materialului din operele literare. Din *Cuvînt înainte* se vede că au fost omise elementele dialectale și cele învechite, întîlnite în diferite lucrări. Punctul de vedere nu se pare potrivit, cel puțin teoretic, deși am impresia că o asemenea afirmație are în oarecare măsură și rostul de a pune la adăpost pe cel care o face, de a preveni critica. Numai așa se poate explica lipsa a numeroși termeni din toate domeniile și, mai ales, așa se explică absența din dicționar a peste 250 cuvinte din opera lui M. Sadoveanu. Dacă ne gîndim că e vorba, doar, de trei litere, concluzia care se impune nu ne dă dreptul să vorbim de bogăția dicționarului. N-am să înșir toate aceste cuvinte, dar trebuie pomenite cîteva: *aldui, alicni, amiros, aporta, arboras, arhondar, arhondăriță, asaul, asiniță, autocrator, automedon, baragladină, behăitură, belitoare, bicaș, bie, biță, birnui, bolindar, bordeian, boțcă, brăhmi, brăntălu, canara, cațargiu, ciolan* (la roată!), *cîrlănar, contramarș, coridoraș, covrigărie, crîșmulică, curcănaș, cuvîntăreș* etc. Fără îndoială că unele dintre cuvintele neînregistrate în dicționar au o circulație restrînsă, nu sînt cunoscute în toată țara. Nu-i mai puțin adevărat, însă, că, în același timp, redactorii au dat ospitalitate altor cuvinte cu circulație și mai restrînsă, ba chiar inexistente, în momentul de față, în limba noastră, cum ar fi: *bahmet* (cal țărănesc), *basmangiu, baș-agă, baș-boier, bașbuzuc, baș-cihodar, bogoslov, buhur, buhurdar, buiurdisi, bulucbaș, bulucbășie, buntaș, buntușnic, bușmachiu, cacôm, căinic, calători, ceadiriu, cerărit, cetaș, chera, ches, chiriark, chitlaș* etc.

Nu numai din opera lui Sadoveanu au fost omise o serie de cuvinte pe care subsemnatul le-ar fi trecut fără rezervă în dicționar, ci și din alți scriitori, de la Odobescu la Eminescu și pînă la Camil Petrescu. De asemenea se poate spune că terminologia cu care operează diferiții specialiști este slab reprezentată. De la matematică pînă la științele juridice, toate disciplinele sînt numai parțial reprezentate în acest dicționar care trebuia să oglindească toate preocupările, din toate domeniile de activitate. Autorii dicționarului ar trebui să coopereze, măcar de acum înainte, pentru îmbunătățirea volumelor viitoare, cîte un specialist din fiecare domeniu de activitate care ar putea avea grijă de introducerea terminologiei respective în dicționar și de redactarea definițiilor acestora. Din discuțiile de pînă acum s-a văzut că, mai ales aici, redactorii dicționarului nu se simt la ei acasă.

Unii specialiști au mers pînă acolo încît au susținut că nici un cuvînt folosit în lucrările apărute de la 1840 încoace n-ar trebui să lipsească din dicționar. Ei plecau de la ideea că aceste lucrări constituie materia de bază în învățămînt, că ele sînt reeditate și puse la dispoziția tuturor oamenilor. Cei care citesc și nu înțeleg un cuvînt îl vor căuta în dicționar. Cine va putea înlocui, pentru cititorul obișnuit, golurile din dicționar? Dar să spunem că punctul acesta de vedere este exagerat și nu are rost să înregistrăm toate cuvintele în dicționar. Vom proceda, oare, la fel cu toți scriitorii? Vom pune pe picior de egalitate pe Eminescu, Caragiale, Creangă, Coșbuc, Sadoveanu, cu scriitorii de a doua mină sau vom încerca să intrăm, și pe calea aceasta, în laboratorul scriitorului spre a-l surprinde în momentele lui de creație spre a vedea cum rezolvă el problemele mai grele cînd se pare că ideea de care este stăpînit, este superioară posibilităților de exprimare? Vom căuta sau nu să punem în lumină și eventualele încercări de a „crea” atunci cînd scriitorul nu găsește cuvîntul necesar? Un mare scriitor trece peste barierele perioadelor istorice și peste cele geografice, cînd urmărește, ca Eminescu și Sadoveanu, „creșterea” limbii literare. Aici nu mai interesează dacă cuvîntul este „arhaic” sau „regional”, dacă era curent sau nu în limba veche etc.

Dar punctul meu de vedere se mai sprijină pe ceva. Un scriitor mare, ca Sadoveanu de exemplu, pe care-l citește toată lumea și a cărui bogăție de vocabular pune numeroase probleme, a cărui operă joacă un rol atît de important în consolidarea limbii romîne literare contemporane, trebuie folosit integral în dicționar. Cititorul care nu înțelege un cuvînt trebuie să-l găsească în dicționar.

Scriitorul adevărat nu întrebuințează nici arhaismul nici regionalismul de dragul rezonanței pe care ar putea-o avea acesta, ci determinat de realități. Cu ajutorul unor asemenea cuvinte, el tipizează sau urmărește anumite efecte stilistice, deci artistice, pe care nu le poate realiza fără ajutorul lor. În asemenea împrejurări nu se mai poate vorbi nici de *arhaism* nici de *regionalism*, ci numai de cuvinte de care scriitorul nu se poate dispensa. La fel se poate spune că în opera unui mare scriitor ne interesează și forma în care apar o serie de neologisme, adaptarea acestora la specificul limbii noastre. Iată de ce cred că într-o viitoare ediție trebuie să figureze, numai-decît, cuvinte ca următoarele, pe care le-am extras atît din literatură (Eminescu, Coșbuc, Hasdeu, Ibrăileanu, Camil Petrescu, Topîrceanu etc.) cît și din presă: *absolutiza, absolutizare, acroare, acurat, acuză* (subst.), *adaptabilitate, adultera, agru, alcion, amra, angal, anulatur, arboros, arenă*, (mondială!), *arenă* (sinonim al lui nisip!), *argenteu, asceză, așaliț* (plural), *audace, auros, autoanaliză, autogeneză, balistă, balș, beleag, bigoterie, bolgie, buiestra, calofil, cancerogeneză, carminiu, carnal, călău* (în funcție adjectivală!), *căznire, celist, cerime* (derivat de la substantivele *ceară*, respectiv *cer!*), *cețăfenime, cheșuitor, chichiță, cicălitură, ciripitură, claustru, clubist, coace* (sensul politic!), *codice, columbă, comparativist, concurge, congener, conspirativitate, consolator, constela, contragrafic, contrapune, coropcă, cotună, crocnet* (croncănii), *cucoșime, culturalitate* etc.

O mențiune specială aș face aici în legătură cu *aerovehicul* și *ambarca*, pe care nu le găsim în dicționar ca termeni independenți, dar intră în definierea altor cuvinte (*babord*, respectiv *arma*), de unde se poate trage concluzia că avem de-a face cu cuvinte foarte cunoscute. În definiție se operează, totdeauna, cu cuvinte mai bine cunoscute decît termenul definit. În orice caz, un cuvînt cu ajutorul căruia definim pe altul, în cadrul unui dicționar, se impune, numai-decît, să figureze și ca element independent.

Autorii dicționarului nu sînt consecvenți în prezentarea citatelor. Dacă, în linie generală, acestea sînt date, împotriva oricărui principiu istoric, începîndu-se cu scriitorii cei mai tineri și mergînd înapoi, în trecut, pînă la Alecsandri sau la Budai-Deleanu, alături ordinea normală este restabilită de bunul simț al redactorului și criteriul istoric este respectat. La cuvîntul *aerian*, spre exemplu, avem citate din Geo Bogza, Cezar Petrescu și Vasile Alecsandri, înșirate în ordinea în care am dat eu numele autorilor. Sub cuvîntul *apuca* întîlnim numele scriitorilor Sadoveanu, Ispirescu și Negruzzi, iarăși în ordinea de aici. Asta ar însemna că Alecsandri a luat pe *aerian* de la Cezar Petrescu sau de la Geo Bogza și Negruzzi a găsit pe *apuca* în literatura lui Sadoveanu. Un dicționar al limbii contemporane, un dicționar normativ, ar fi cîștigat dacă ar fi prezentat citatele în ordinea normală, cu atît mai mult cu cît s-ar fi putut observa și în felul acesta, unele ușoare deosebiri, de la epocă la epocă, în limba noastră literară. Ordinea normală este respectată de obicei, dacă nu cumva totdeauna, cînd e vorba de termenii cu conținut ideologic și politic, cum se poate vedea la *anarhie, anarhist, avangardă, bolșevism, capitalism, clasă* etc., unde numele lui Stalin nu apare niciodată înaintea celui al lui Lenin sau al lui Marx. Așa stînd lucrurile avem tot dreptul să ne întrebăm de ce este nevoie de două criterii în prezentarea citatelor? Dacă cel dintîi este potrivit, de ce n-a fost menținut și cînd e vorba de terminologia politică? Cele două criterii vorbesc, se pare, în sensul unei oscilări pe care redactorii dicționarului n-au putut-o învinge înainte de redactarea primului volum.

Dicționarul prezintă și alte scăderi de metodă. Se vede bine că el a fost construit din bucăți. Fiecare colaborator s-a mărginit să ducă la bun sfîrșit redactarea materialului încredințat, fără să-l intereseze ce se întîmplă în dreapta și în stînga, fîc să caute să facă legătura între ceea ce este înaintea lui sau după el. Din cauza aceasta, în anumite părți, avem cuvinte tehnice mai numeroase în dauna elementelor regionale și invers, după preferințele redactorului. Alături, însă, eventualele lipsuri n-au putut fi lichidate fiindcă redactorul nu urmărea, nu trebuia să urmărească, îmbogățirea fișelor pe care le avea, ci numai redactarea lor. Munca de coordonare urma s-o facă direcția Institutului de lingvistică din București și părerea multor cititori este că această muncă nu s-a făcut. Dacă am compara Dicționarul cu Gramatica, operă de colaborare și ea, am observa ușor superiorita-

tea acesteia din urmă, cu toate scăderile pe care le prezintă, în mod obligatoriu aş spune, o asemenea operă în prima ei ediție.

Unele definiții sînt nesatisfăcătoare sau greșit formulate (*aietpă, bagă, baghetă, baie, balotaj, baroneasă, beci, bicicletă, bușneală, cinchi, ciovei* etc.). Despre *bade* se spune că e „folosit mai ales la țară“, fapt pe care se pare că nu l-a cunoscut nimeni înainte de apariția dicționarului, iar substantivele *bacantă* și *curtezană* sînt prezentate în așa fel încît ai, într-adevăr, impresia că ele au existat numai „în antichitatea romană“. Printre cuvintele „obscene“, eliminate din dicționar au fost trecute și acelea pe care nu avem cu ce le înlocui și pe care vorbirea obișnuită nu le ocolește. Ele se întîlnesc în unele opere dintre cele mai valoroase din literatura noastră.

Ordinea sensurilor nu-i, peste tot, în conformitate cu cele anunțate în *Cuvint înainte*. Sensul principal al lui *bolnav* nu-i acela de „infirm“, „schilod“, iar *an* este mai cunoscut în funcția lui substantivală decît în cea de adverb. Cred că punctul de vedere exprimat de academicianul Iorgu Iordan¹⁾, după care sensurile ar urma să fie date în ordinea apariției lor în limbă este singurul științific, deci singurul just. Sensurile noi, chiar cînd se deosebesc foarte mult de cele vechi, păstrează cîte ceva din valoarea de altădată a cuvintelor respective. Dacă mai avem în vedere faptul că nu totdeauna e ușor să distingîm sensurile între ele, cea mai bună dovadă o constituie, în această ordine de idei, cuvintele deja citate, va trebui să conchidem că punctul de vedere al lui Iordan se impune și din necesități practice.

Variantele unor cuvinte sînt date, altele nu. *Bolbură* (p. 259), este considerat ca un cuvînt independent și nu este pus în legătură cu *volbură*, pe cîtă vreme *boloboc* (p. 260) nu este decît o simplă variantă a lui *poloboc*. În același timp, avem tot dreptul să ne întrebăm de ce *arar*, *arare* și *arareori* sînt considerate ca fiind *trei* cuvinte independente și nu simple variante ale unuia singur.

Nu întîlnim în dicționar, variante curente în opera lui Sadoveanu și a altor moldoveni, ca: *bagea, bărbănuș, berjă, bie, biță, cantă, cimiteriu, ciușmea, colidor, condemna, contuar, curălarie, curălușă, cusutoreasă*.

Varianta (considerată regională!) *copaci*, (în locul lui *copac*, deci formă de singular, nu de plural!) (p. 544), nu trebuie citată din Al. Russo, B. P. Hașdeu și Eminescu, la care provine din textele vechi și nu din graiul de acasă, ci din Odobescu și Ispirescu, fiindcă numai în graiul muntenesc continuă să se întrebuițeze pînă astăzi. La moldoveni trebuie considerată mai degrabă ca arhaică, regională.

Placînd de la ideea greșită că formele moldovenești sînt, de obicei, dialectale și se subordonează celor existente în Muntenia, singurele vrednice de a deveni literare, redactorii dicționarului, de teamă să nu acorde credit prea mare unor moldovenisme, „muntenizează“ și atunci cînd n-ar fi nevoie, cînd ne găsim în fața unor elemente proprii graiurilor moldovenești, și necunoscute în alte părți. Exemplul cel mai potrivit care îmi stă la îndemîină în momentul de față, este *bondișă* (p. 263), pentru explicarea căruia cititorul este trimis la *bundișă* (p. 298), variantă considerată literară. Citatele pe care le găsim acolo, însă, din Creangă și din Sadoveanu, au o nu *u*, deci *bondișă*. Inexistența lui *bundișă* este marcată prin lipsa oricărui citat. Dar „interpretarea“ nu se termină cu asta. La sfîrșitul capitolului, după ce am citit exemple din Sadoveanu și Creangă urmează o ultimă lămurire: „Variantă: *bondișă*“. Cînd această „variantă“ este singura pe care ne-o pun la îndemîină citatele, de ce era nevoie, oare, de atîta fugă de realitate și nu s-a procedat invers, considerîndu-se variantă forma cu *u*, dacă autorii dicționarului au înregistrat-o, într-adevăr, pe unde. O situație asemănătoare prezintă *cotiugar*, care este considerat ca o simplă variantă a lui *cotigar* (p. 563). Dar în toată Moldova este preferată forma cu *u*, nu cealaltă și în afară de această provincie vorbitorii se folosesc de alte cuvinte sinonime, nu de *coti(u)gar*.

Derivarea ne pune și ea la îndemîină unele curiozități. Ne vom opri numai asupra uneia singure. La p. 450 găsim, printre altele, și cuvintele *cîrd*, *cîrdișor*, *cîrdui* și, alături de ele, pe *cărdășie*, cu *ă* în locul lui *i*. Elementul de bază este *i*, nu *ă* și dacă îl menținem în trei cazuri nu văd de ce ne dispensăm de el în al patrulea. Un radical cu *ă*, *cărd*, nu există, după cîte știu. Incercarea unor lingviști de-ai noș-

1) *Contemporanul* 20 mai 1955.

tri de a separa pe *cîrdăşie* de familia lui *cîrd*, spre a-l putea ortografia cu *ă*, nu mi se pare convingătoare.

La p. 365—366, unde se vorbeşte de cuvîntul *căpiţă*, aflăm că acest substantiv are, pe lângă înţelesul cunoscut, şi pe acela de „căpălină de usturoi”. Redactorul respectiv a mers prea departe cu imaginaţia şi dintr-o simplă formulă poetică a lui Hogaş a „scos” un sens care, de fapt, nici nu există în limba noastră. Trebuie să recunosc, totuşi, că citatul cu pricina, citit fără prea multă atenţie, poate duce la interpretări pripite: „Voia la d-voastră, domnişorule, răspunse moşneagul, scoînd din nişte desagi, ce stăteau mai deoparte o *căpiţă* de usturoi şi pregătindu-se a-i ucide căleşii, într-o scăriţă de lemn, cu o piatră lungăreaţă, groasă, şi rotundă ca un pisoi”. (*Pe drumuri de munte*, 1944, p. 199). Imaginea de care s-a servit scriitorul, pentru a arăta mai uşor cantitatea, de usturoi din care urma să se facă „mojdeiul” necesar *drelelor* şi *urechiuşelor* (masa din ziua respectivă pentru cei trei cosaşi!) nu trebuie să ne inducă în eroare în aşa măsură încît să conchidem că e vorba de un sens nou al lui *căpiţă* fiindcă, dacă mergem pe linia aceasta, va trebui să spunem că substantivul nostru are un al treilea sens, în citatul următor: „O *căpiţă* de brînză cu smîntînă, foarte artistic clădită de domnul Georges pe farfuria d-sale, însoţită de mămăliguţa caldă corespunzătoare...” (Hogaş, op. cit., p. 177). După cum aici este vorba de sensul obişnuit al lui *căpiţă*, întrebunţat însă în condiţii speciale, tot aşa stau lucrurile şi cu *căpiţa* de usturoi, unde iarăşi nu-i vorba de o valoare nouă a substantivului în cauză, ci de o cantitate mai mare, de cantitatea pe care o ia, cineva, o dată în mină. Pentru cine este familiarizat cu arta lui Hogaş şi ştie că ea se caracterizează, în general, prin amplificare şi, în acelaşi timp, nu uită că eroii scriitorului moldovean „mîncă” homeric nu rămîne nici o îndoială că nu e vorba în citatul de la care am plecat, de un sens nou al substantivului *căpiţă*, ci de o imagine care se sprijină şi pe faptul că usturoiul verde se pretează foarte bine la „clădirea” în *căpiţă*.

Multe cuvinte „populare”, intrate în limba literară sînt exemplificate numai pe baza materialului din culegerile de texte, din literatura orală. Aceste texte, însă, nu pledează atît pentru caracterul literar al cuvintelor respective, cît pentru existenţa lor în graiuri. Unele dintre ele sînt curenţe, sau aproape curenţe, şi în literatura cultă şi nu era prea greu să se scoată citatele de acolo fiindcă numai acestea ar pleda pentru caracterul literar al cuvintelor respective.

O discuţie publică asupra dicţionarului, înainte de tipărirea primului său volum, ar fi scos, mai devreme, în evidenţă o serie de scăderi şi opera ar fi putut fi prezentată cititorilor într-o formă superioară. Ideea aceasta a fost subliniată de mai mulţi participanţi la discuţia iniţiată de *Contemporanul*. Se pare, însă, că ea n-a găsit nici un ecou în ermează să apară înainte de sfîrşitul anului, n-a fost supus unei asemenea discuţii, înainte de prezentarea lui la tipografie. Dacă adăugăm la aceasta „atitudinea” din articolele răspuns ale colaboratorilor trebuie să conchidem că ei se menţin pe poziţia iniţială şi nu recunosc justetea celor mai multe dintre criticile aduse volumului întii al dicţionarului. Cei doi directori ai Institutului de lingvistică din Bucureşti au căutat să pună în lumină calităţile dicţionarului ¹⁾ şi metodele de lucru folosite ²⁾, dar au trecut, cu destulă grabă, peste ceea ce ar fi meritat, fără îndoială, să fie luat în consideraţie din afirmaţiile participanţilor la discuţie. Aşa stînd lucrurile, se înţelege de la sine că realizarea adevăratului *Dicţionar al limbii romîne literare contemporane* aparţine viitorului.

G. Istrate

1) *Romînia liberă*, 27 aprilie 1955, *Gazeta literară*, 6 şi 13 oct. 1955, cf. şi *Limba romînă*, sept.-oct. 1955, p. 48-58.

2) *Contemporanul*, 24 iunie 1955. *Limba romînă*, mai-iunie 1955, p. 58-74.

TIMOTEI CIPARIU

(cu ocazia împlinirii a o sută cincizeci de ani de la naștere)

La 21 februarie s-au împlinit o sută cincizeci de ani de la nașterea lui Timotei Cipariu, unul dintre cei mai de seamă cărturari ardeleni din a doua jumătate a secolului trecut. Născut în satul Pânade, lângă Blaj, inițiatorul studiilor de limbă romină veche a învățat și a profesat în orașul de pe Tirnave, în ale cărui școli era viu cultul pentru întemeietorii școlii ardelenne: Samuil Micu, Gheorghe Șincăi și Petru Maior. El a trăit într-o epocă în care rominii din Transilvania se găseau angajați într-o luptă, pe viață și pe moarte, pentru apărarea ființei lor ca popor. În cursul întregului secol al XIX-lea, lupta lor pentru independență, pentru drepturi egale cu celelalte națiuni din Transilvania, se confundă cu lupta pentru limba națională, „bunul cel mai de preț”, cum numea Cipariu această limbă, pe care mamele au transmis-o, copiilor lor, „o dată cu laptele pe care aceștia l-au supt”. Cuvintele de mai jos, reproduse din prefața *Crestomației* îl situează pe Cipariu în epoca în care frământările rominilor din Transilvania se caracterizează între altele prin lupta pentru impunerea limbii naționale: „Romini au în ereditate un scump tezaur, ținut și apărat ca lumina ochilor de multe secole: limba, și măcar că literatura romină cea veche e mică și puțină tot nu este așa fără de preț, cit să nu căutăm din cind în cind înapoi, că să cunoaștem cum vorbeau și părinții noștri; că orice să zicem, limbă de astăzi a rominului e chiar așa strănepoată a străbunei sale din timpurile vechi, cum sintem noi strănepoții străbunilor noștri. Cind dară nu ne rușinăm de vechii noștri părinți, încă unii ne și laudăm cu pergamentele sau hirtilele afumate ale lor, de limba lor să ne fie rușine? Nouă nu”. (p. V).

Cipariu are marele merit că, în ciuda admirației pe care o manifesta față de înaintașii săi latinști, a știut să pună măsura în interpretarea faptelor și să frizeze pasiunea de care s-au lăsat stăpiniți alți contemporani. Cultura sa, într-adevăr impresionantă, legătura permanentă cu poporul pe care l-a iubit cu toată căldura unei inimi neobișnuite, studierea textelor vechi etc., l-au ferit de exagerările în care s-au lăsat antrenati alții.

Intocmai ca I. Buda și Deleanu și ca Petru Maior, dintre înaintași, învățatul canonic de la Blaj a susținut că limba noastră își are originea nu în limba latină clasică, ci în latina populară, lucru de care nu se mai îndoieste nimeni în momentul de față. El vorbește, cu toată siguranța, de existența unei limbi latine „rustice” despre care spune că se deosebea de latina clasică nu numai prin cuvinte, ci și prin forme din cauză că, printre altele, era mai puțin influențată de limba greacă: „Cum că în Italia, în Lațiu, în teritoriul roman, afară de limba latină urbană, mai era și altă limbă vulgară, așa-numita *rustica romana*, e un lucru istoric prea cunoscut. Ea se distingea de către cealaltă, nu numai prin cuvinte cu totul proprii sau mai rar uzitate în cea urbană, ci și mai mult prin forme. Scriitorii latini ne citează mai multe exemple”. (*Principii de limbă și scriptură*, p. 23).

În ciuda teoriilor sale etimologice, despre care voia să spună că singure pot duce la unificarea limbii noastre literare, Cipariu s-a dovedit cel mai conciliant, dintre toți latinștii, cind era vorba de teoriile adversarilor. Din cele susținute de el atit în *Principii de limbă și scriptură* cit și, mai ales, în revista *Arhivă pentru filologie și istorie*, se poate trage concluzia că invocarea principiului etimologic pleacă, la el, nu atit din tendința de a dovedi latinitatea limbii noastre cit, mai cu seamă, din motivul că i se părea că acesta singur putea duce la șter-

gerea deosebirilor de limbă dintre diferiții romini și, dimpotrivă, principiul fonetic ar constitui o piedică în calea „unificării”. Nu-i nevoie, cred, să insistăm asupra greșelii pe care o săvârșea învățatul ardelean prin susținerea acestui punct de vedere, mai ales dacă nu uităm că, în *Arhivul* său, a apărat cu îndirjire punctul de vedere al etimologiștilor.

Dacă, întocmai ca August Treboniu Laurian și ca alții, mai înainte, Cipariu încearcă o îmbogățire a limbii noastre, pe baza fazelor ei mai vechi, el procedează mult mai prudent, așa spune mai științific în sensul că pleacă nu de la o perioadă în care nu putea fi vorba de existența limbii romine, ci de la o epocă cunoscută, de la aceea din care ni s-au păstrat primele „monumente” de limbă veche. În felul acesta el nu mai teoretizează în gol, ca aceia, ci se bazează pe fapte concrete. Este cazul să pomenim, chiar aici, că „descoperirea” și studierea limbii noastre vechi constituie unul dintre sectoarele cele mai trainice și, deci, mai valoroase din întreaga activitate a lui Cipariu. Aici și-a câștigat el cele mai mari merite și pentru aceasta a fost numit, într-o vreme, „părințele filologiei romine”. Acesta este sectorul care s-a bucurat de o deosebită atenție din partea urmașilor a căror admirație pentru profesor a fost exprimată în forme variate, de atâtea ori.

Comparind limba textelor din secolul al XVI-lea cu aceea vorbită în secolul al XIX-lea, Cipariu ajunge la concluzia că în trecut, limba romină era mai „curată”, că între timp a căpătat un caracter „pestrit” și că acest caracter se datorește nu numai numărului mare de cuvinte franțuzești și italienești intrate în limba noastră, exagerării în care au căzut reprezentanții curentelor extremiste ci și faptului că multe dintre cuvintele intrate în limba romină prin această filieră, nu erau proprii nici în limbile din care au fost luate; erau simțite ca „străine” chiar acolo. Ar fi trebuit să spună, mai degrabă, că introducerea lor, pe scară mare, nu era necesară în limba noastră și că împrumutarea fără nici un discernământ nu putea duce decât la imposibilitatea de acomodare a acestora la legile de dezvoltare proprii limbii noastre. La fel ar fi trebuit să insiste asupra caracterului „nepopular” al acestor cuvinte care aparțineau, în cea mai mare parte, nu atât limbii propriu-zise cit unui anumit jargon.

Cipariu nu se ridică numai împotriva franțuzismelor și a italianismelor. El recomandă prudență și cind e vorba de împrumuturi din limba latină. Și aici este nevoie de discernământ de data asta nu poate fi vorba de frica de a nu împrumuta elemente „străine”, de care limba latină avea foarte puține (și anume etrusce, umbrice și grecești) ci, mai ales, din motivul că limba noastră nu este „aceeași limbă” ca limba latină, după cum ea nu se poate identifica nici cu italiana. Se pare că autorul se gîndea, deopotrivă, la exagerările latinistilor extremiști și la acele ale lui Elia de Rădulescu. El arată că nu orice terminație latinească poate fi întrebuițată și în limba noastră și se ridică împotriva unor derivate ca *afabil*, *simfibil* etc. la baza cărora stau teme și sufixe latinești. Pe acela dintre latinisti care derivau cuvîntul *slavă* din latinescul *salve* și spuneau că împărății de la Roma vorbeau rominește soldaților romani, Cipariu îi combate numindu-i „latino-mani” și spunînd că s-au făcut de ris în fața lumii și a străinilor. Nu exagerează, ca atîția alți ardeleni din vremea lui, în a susține, cu orice chip, romanitatea poporului nostru, ci se mulțumește să sublinieze caracterul romanic al limbii: „Fiind vorba de originea limbii rominești, mai că ar fi de prisos a observa, cum că întrebarea despre originea și natura limbii e de a se despărți strîns de către întrebarea despre originea și singele poporului romin, — și că numai din originea romană a limbii rominești încă nu se poate deplin conchide la originea romană a poporului ce o vorbește. Noi nu voim, nici să cade să voim, a ne înșela pe noi înșine, și cu toate că limba ne este o mărturie cu putere despre romanitatea noastră, sîntem datorii a recunoaște că acest dat singur nu e destul, după ce istoria invederat ne arată cumea precum mulți romani, încă și provincii întregi, s-au desromanizat, ca în Slavonia, Dalmația, Bulgaria etc. așa și străini mulți și provincii mari s-au romanizat, cum sint Galia, Ispania etc. De aci ni se pare de lipsă ca aceste două întrebări să se trateze neatîrnate una de alta. Atîta însă putem zice, fără temere de a întîmpina vreo contradicție serioasă: cum că ori de ce sînge să fim noi, limba rominească tot e romană sau italo-romană”. (*Principii*, p. 22).

Plecînd de la realitățile din alte limbi romanice (spaniolă, italiană, franceză), Cipariu susține că e cazul ca și rominii să ajungă la o limbă literară, să nu mai considere limba națională ca un idiom „barbar”. „Au nu a venit și pentru ea timpul, ca fii ei să n-o mai tracteze ca pe una barbară, să nu o mai schimbe

după toate limbile cu care vine în contact, ci să o cerceteze cevași mai cu deamănăntul ce este, ce a fost și ce se cade să fie?" (*Principiul* p. 6).

El crede că așa-numita „limbă bisericească” despre care au vorbit atita, unii scriitori din prima jumătate a secolului al XIX-lea ca Eliade Rădulescu, C. Negruzzi și alții, este prea săracă și nu mai corespunde nevoilor contemporanilor. Ea poate fi luată, cel mult, ca punct de plecare, ca bază a viitoarei limbi literare: „limba bisericească, cu toate calitățile ei și cele bune, nu poate să rămână rominului *clasică*. Ea după firea ei e numai și numai bisericească, și după origine caută să poarte și astăzi pe sine vinătăile crucifixiunii. Ea este clară, netedă, firească, cum se cade să fie toată cuvîntarea, care e anumită pentru toate clasele poporului, ca să o înțeleagă. Ea ne înfățișează, mai ales de la anul 1700 încoace, o pronunție mai bună decît multe altele și o *ortografie mai regulată*, care sînt calitățile ei cele bune. Însă ea de altă parte, considerată mai de aproape e cu mult mai săracă de cuvinte și de forme decît în periodul precedent”. (*Principiul* p. 8).

La aceeași pagină, ceva mai jos, citim: „Atita zicem numai: ca limba bisericească să ne fie de *bază*, pe care să se ridice murii solizi ai acestui edificiu important cătră culmea lui”.

Din citatele de mai sus se vede că Cipariu își dădea seama că limba literară din vremea sa nu era pe deplin formată și că mai avea nevoie de perfecționare. El își dădea seama că această limbă n-a ajuns încă la posibilitatea „de a exprima cugetele nu numai clar și precis, ci și cu tot jocul fanteziei și cu toată eleganța”. Intuiește just rolul elementelor arhaice în limba literară și spune despre ele că „dau strălucire cuvîntării pentru că au și autoritatea vechimii și grația noutății, chiar pentru că sînt părăsite”. (*Principiul*, p. 10). Limba noastră, pentru a deveni intr-adevăr literară are nevoie de neconținută prelucrare întocmai cum s-a întîmplat cu limbile italiană, spaniolă etc.: „Circumstările limbilor acestora sînt altele decum sînt ale limbii rominești. Poezii lor, a căror influență în evul mediu fu atît de mare în provinciile occidentale, cu divinele lor inspirațiuni răpiră toate mințile cetățenilor săi, așa cît imortalele lor cînturi se zeificară împreună cu toată forma lor dinafară, dialectele materne care nu puteau arăta asemenea opere se negleseră, iar dialectul favorit de aste opere se ridică la rang de *limbă națională* a unei țări și a unui popor întreg” (*Principiul* p. 7). „Romini însă nu au fost așa favoriiți de Apollo și de muze, cît să li se nască și lor atari divini bărbați, care să le fixeze limba timpuriu, ci fixatorii limbii rominești fură preoții sirbești, gramaticii și logofeteii de pe la biserici și divanuri; poemele rominilor erau molitvele și hrisoavele, ce nici un romin nu putea să le înțeleagă” (*ibid.* p. 7-8). El recomandă să nu se întrebuițeze prea multe arhaisme în scris și extinde observația și în ceea ce privește cuvintele recente, neologismele, fiindcă atit acestea cît și arhaismele pot contribui la îmbogățirea limbii numai dacă se impun prin „uz”. Neologismele care se adaptează mai bine la sistemul limbii noastre, acele care se pot „romini”, după expresia lui Cipariu, sînt cele de origine latină; acestora li se poate da mai ușor o formă rominească din cauza marii lor asemănări cu cuvintele din limba noastră. După cuvintele latinești vin la rînd cele italienești și numai la urmă cele de origine franceză, care au suferit importante modificări provocate de transformările fonetice specifice acestei limbi. Din cauza aceasta trebuie să avem grijă ca atunci cînd sîntem puși, totuși, în situația de a imprumuta din franțuzește să căutăm „mai întii” să „redăm” cuvintelor „forma latino-itală spre a le romini cum se cuvine”. (*Principiul*, p. 14). Numai așa, crede Cipariu, vom putea ajunge la o limbă maturizată în care să se poată turna orice gînd, orice idee.

Dacă autorul nostru acorda atenția cuvenită arhaismelor și neologismelor despre care susținea, cu dreptate, că pot îmbogăți limba noastră literară și că sînt absolut necesare, atita vreme cît se întrebuițează cu măsură, trebuie să spunem că el n-a știut să scoată în evidență valoarea elementului popular din limbă, pe care nu l-a prețuit îndeajuns. Din acest punct de vedere, Cipariu seamănă cu majoritatea latinistilor care s-au simțit atrași numai de aspectul cărturăresc al limbii ori de teoriile lor îndrăznețe, care nu se sprijineau pe nici un fel de realități, și n-au „văzut” tocmai elementul fundamental. Cele cîteva rînduri, ale lui Cipariu din *Notița literară*, cu care se deschide volumul *Crestomație sau analecte literare* (citez după ediția a II-a, apărută la Blaj în 1916) nu par a fi izvorite din convingerea de a pune în lumină, cu orice preț, valoarea poeziei populare. El nu face decît să constate că „la mai multe popoare aflăm cîntece, tradițiuni istorice

și fabuloase, proverbe și alte asemenea produse literare, născându-se și trăindu-se din generație în generație numai cu vorba vie, fără de scrisoare, în decursul a mai multor secole. De aste produse literare și la noi rominii s-au aflat și se află până astăzi foarte multe, ci puține încă sint culese și puse în scris". (p. IX).

Vorbind despre paralelismul — *ie*, — *iune*, despre existența în limba noastră a două variante pentru același cuvânt (*nație-națune*) Cipariu se arată adeptul celei de-a doua și trage concluzia că forma în *ie* caracterizează vorbirea rominilor din „provinciile orientale” (*Principii* p. 14). În vremea din urmă, într-o lucrare specială (*Influențe rusești asupra limbii romine*, București 1949), academicianul I. Iordan a arătat că varianta aceasta s-a impus, în limba noastră, datorită influenței limbii ruse. Se vede, așadar, că presupunerea lui Cipariu nu era lipsită de temei. Cealaltă variantă, — *iune*, caracterizează după cum se știe, tendința latiniștilor de a apropia formele rominești cit mai mult posibil, de cele latinești. De lucrul acesta și-au dat seama adversarii latiniștilor, încă de la jumătatea secolului trecut, și le-au folosit ca mijloc de demascare a exagerării în care au căzut aceia. Este interesant de știut că în această „polemică” au fost atrași și unii scriitori, dintre care voi pomeni doar pe Alexandri, cu vestitul său *Dicționar grotesc*. Nu vedem cum ar fi putut îmbrățișa Cipariu cauza lui — *ie*, renunțând la — *iune*, din moment ce este vorba de una dintre trăsăturile fundamentale ale concepției etimologistilor, trăsătură care a câștigat foarte mult teren în a doua jumătate a secolului trecut, când întreagă ortografia noastră se resimte de influența latiniștilor. Cine citește pe N. Filimon și pe Ion Ghica, de exemplu, în primele lor ediții nu se poate să nu fie impresionant de „productivitatea” mare a sufixului acestuia.

Ortografia oficială a ușurat menținerea sufixului până în vremea noastră, cel puțin în vorbirea unor anumite categorii de oameni. Aceștia i-au inspirat lui T. Arghezi tableta *Ministrul*, ale cărei efecte stilistice remarcabile se bazează, în primul rind tocmai pe folosirea sufixului — *iune* în maniera unui politician din perioada dintre cele două războaie. (Vezi *Tablete din Țara de Kuty*, p. 151—159 și *Pagini din trecut*, p. 455—461).

Un rol deosebit a jucat Timotei Cipariu în introducerea alfabetului latin în scrierea limbii romine și în stabilirea ortografiei etimologice. Este bine să se știe, cu această ocazie, că autorul *Principiilor de limbă și scriptură* recunoaște singur că complicațiile de natură ortografică au început abia în momentul adoptării alfabetului latin că dacă nu s-ar fi făcut acest pas rominii ar fi avut una dintre cele mai fonetice ortografii: „Până ce scriam cu litere ciriliane, limba rominească era ca acoperită sub ele, așa cit în afară nu avea față de limbă romano-latină, ci de limbă slavică, măcar că e de recunoscut, cumcă, în cit pentru principiul fonetic, și pentru ușurătatea ortografiei, mai ales după ce o simplificară lepădând o sumă de litere superflue din alfabetul cirilo-roman, nu se putea afla alfabet mai apt și mai comod decît acest alfabet așa reformat” (*Arhivă pentru filologie și istorie*, p. 8).

Deși este adept convins al etimologismului în ortografie *cere*, totuși, „moderațiune” „în aplicarea lui” „și cu respect la fonetism” (*Arhivă* p. 8). Spune, de asemenea că „*Not am adoptat.. principiul etimologic, ca principiu primar, însă cu tot respectul ce se cuvine și principiul fonetic, ca unu principiu secundar*” (*Arhivă* p. 8). La gîndul, însă, că i s-ar impune să adopte principiul fonetic, Cipariu face următoarea afirmație în contradicție dată cu „moderațiunea” de mai sus: „decît o atare ortografie, mai bine literele ciriliane, și mai bine îmi tai degetele decît să scriu macar o linie cu atare monstru de ortografie” (*Arhivă*, p. 9). El se ridică împotriva consoanelor duble, care nu există în vorbire, cum există în limba italiană; acolo vorbirea le-a impus și în scris. Cere să ne conducem după „uzul limbii”, și luptă pentru o ortografie „ușoară” după „natura limbii rominești”, o ortografie „fundată pe gramatica noastră”. Este adept al „uzului limbii” și nu al „uzului vorbirii” pentru că numai primul poate duce la unificare. Celălalt, dimpotrivă, ușurează accentuarea deosebiriilor de la regiune la regiune, ușurează apariția „dialectelor”.

Multe dintre punctele de vedere exprimate aici, ca și altele despre care n-a fost vorba în prezentarea mea, ar fi putut duce la rezultate pozitive dacă autorul lor le-ar fi aplicat întocmai și nu le-ar fi lăsat ca simple afirmații în cărțile și oevistele pe care le-a condus. Aș spune că Cipariu aruncă, din cînd în cînd, citec idee pe care vor culege-o alții, mai tirziu, spre a o fructifica. El combate răul are stă în calea dezvoltării limbii naționale, vorbește de legătura strînsă între

istorie și limbă și ne dă, uneori, pagini de adevărată poezie : „Căci cu existența sau căderea limbii oricărui popor stă sau cade și istoria aceluia, și unde a încetat limba a încetat și viața lui, iar morții nu au istorie” (*Arhiou*, p. 4). „Poporul a format limbile și le formează până astăzi”. (*Arhiou* p. 345).

„Cînd ne uităm înapoi la istoria poporului nostru, și mai ales la a națiunii noastre din astă patrie dulce, care e întiul leagăn al vieții romine pe aceste locuri nordice-orientale, mai că nu aflăm în seria atitor mari de secolii, de la începutul celui al doilea al erei creștine, pînă acum peste mijlocul celui al XIX-lea, decît numai zile de lacrimi, de dureri și de suferințe, de toată forma. Iar zilele de bucurie pentru poporul romin, și pentru națiunea noastră transilvanică în specie, au fost mai puține și mai rare decît pana de corb alb”. (*Cuvînt la inaugurarea Asoctățiunii Rom. transilo.* Blasiu, 1862, p. 5). Ceva mai departe la pagina 6 a aceleiași lucrări, după ce autorul vorbește de rețele cite s-au abătut asupra acestui pămînt, „ruina totală a națiunii”, de care „am scăpat numai ca prin minune, și numai cu pielea și cu viața”, prin pierderea a „mii și mii de suflete de ale fraților sau părinților noștri” continuă ca un adevărat inspirat : „Și dacă ar fi fost moartea lor numai corporală, mai puțină le-ar fi fost și amărăciunea, însă decît moartea naturală mai este moarte și mai cumplită pentru om : sclavia, despărțirea de ai săi și mai presus de toate simțul unei ruine naționale. Căci nici o durere poate să se asemene cu acea durere, cînd își vede omul nu numai perirea sa, ci vede deodată și perirea unei patrii, a unei națiuni întregi, mai fără nici o sperare de ridicare din acea perire. Însă din toate aceste ruine providența ne-a conservat încă, în aceste dureri cumplite, un tezaur neprețuit, care nu ni l-au putut răpi nici sabia învingătorului, nici cruzimea tiranului ce domnea pe corpurile noastre, nici puterea fizică, nici politica infernală, — un tezaur născut cu noi de la țitele mamei noastre, dulce ca sărutările măicuțelor, cînd ne aplecau la sinul lor, tezaur mai scump decît viața, tezaur care de l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vreodată, ca cineva cu puterea, au cu momela să ni-l răpească din minile noastre, — atunci mai bine, mai bine să ne înghită pămîntul de vii. Să ne adunăm la părinții noștri cu acea mingiere, că nu am tradat cea mai scumpă ereditate, fără de care nu am fi demni de a ne mai numi fiii lor : limba rominească” (*ibid.* p. 6-7).

În general, însă, rămîne valabil, în eforturile sale, zelul cu care îmbrățișează problemele, buna-credință cu care își susține cauza. El însuși aseamănă epoca în care a trăit cu o „fortună” în mijlocul căreia s-a mișcat, mai mult în voia ei decît a lui, toată viața. „Fortuna” aceasta nu l-a dat răgazul necesar să-și organizeze ideile în vederea alcătuirii unui sistem valabil.

Nu pot încheia această prezentare, cu totul sumară, a activității lui Cipariu înainte de a sublinia și alte cîteva aspecte ale ei. Sub conducerea lui Cipariu a apărut cea dintii revistă scrisă în alfabet latin (*Organul lumînării* 1847-1848). El este autorul unei gramatici și al citorva manuale pentru învățămînt. De la el ne-au rămas traduceri sau prelucrări din unele opere cu caracter filozofic, precum și numeroase studii și articole în domenii foarte variate. Nu-și lipsit de importanță faptul că Cipariu a scris și versuri și că și-a notat impresiile cu ocazia unei călătorii pe care a făcut-o în Țara Rominească. În sfîrșit, trebuie să spun că Cipariu a fost unul dintre cei dintii romini care s-au gîndit la o gazetă pentru săteni. Sub îngrijirea lui a apărut, la 1847, *Învățătorul poporului*, în ale cărui pagini au fost susținute interesele celor mulți, ale acelor pe care-i compară cu „un călător în țară străină, care nu știe drumul și nu-și află o săi arate calea, ca pruncul sărac, lepădat în mijlocul căii, carele de toți se roagă și de puțini este ascultat”. El își dă seama de valoarea presei și spune că „foaia periodică e ca un oaspe de toate zilele” (*Principii*, p. 2), vrînd să înțeleagă, prin aceasta, că este absolut necesară.

Timotei Cipariu a fost un învățat care n-a cunoscut altă satisfacție decît munca în folosul patriei sale și al umanității, a fost grădinarul care a cultivat, cu perseverență și cu răbdare, floarea rară a modestiei, și a fost mai presus decît orice, un mare apărător al cauzei drepte a rominilor din Transilvania. Pentru aceasta ne-am oprit cîteva clipe să ne aducem aminte de rostul lui în lume și să constatăm că trecerea unor asemenea oameni prin viață n-a putut fi zadarnică.